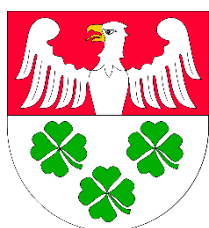

RAPORT DIAGNOSTYCZNY
DLA
STRATEGII ROZWOJU
GMINY WIERZCHOSŁAWICE
NA LATA 2021-2030

Kraków – Wierchosławice, styczeń-marzec 2021r.

Spis treści

Wprowadzenie	3
Informacje ogólne	4
Położenie i geografia gminy	4
Transport i dostępność komunikacyjna	6
Zagospodarowanie i planowanie przestrzenne.....	9
Demografia	15
Gospodarka	21
Działalność gospodarcza.....	21
Rynek pracy	25
Infrastruktura techniczna	29
Polityka społeczna i bezpieczeństwo.....	31
Ochrona zdrowia	31
Pomoc społeczna	32
Bezpieczeństwo publiczne.....	35
Środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe	38
Walory przyrodnicze i stan środowiska.....	38
Gospodarka odpadami	40
Ocena potencjału turystycznego i rekreacyjnego	41
Kapitał społeczny.....	44
Frekwencja wyborcza	44
Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne.....	44
Sport	46
Kultura	47
Edukacja przedszkolna	48
Edukacja szkolna – szkolnictwo podstawowe	50
Stan finansów samorządowych.....	52
Dochody	52
Wydatki	56
Dochody i wydatki wg klasyfikacji budżetowej	57
Zadłużenie	59
Podsumowanie.....	60
Wnioski i rekomendacje.....	60

Gmina Wierzchosławice w rankingach JST	74
Spis map	76
Spis ilustracji	76
Spis tabel	76
Spis wykresów	76

Wprowadzenie

Raport, powstały w ramach prac nad Strategią Rozwoju Gminy Wierzchosławice na lata 2021-2030, zawiera opis wybranych danych statystycznych w ujęciu dynamicznym i porównawczym, charakteryzujących podstawowe uwarunkowania rozwojowe jednostki. Dobrano je w taki sposób, aby w możliwie jak najlepszym stopniu charakteryzowały poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego gminy. Dane zostały zebrane i przedstawione w poszczególnych blokach tematycznych:

- Demografia,
- Gospodarka,
- Infrastruktura techniczna,
- Polityka społeczna i bezpieczeństwo publiczne,
- Środowisko naturalne i zasoby dziedzictwa kulturowego,
- Kapitał społeczny,
- Stan finansów samorządowych.

Uwagę poświęcono także uwarunkowaniom wynikającym z położenia oraz dostępności transportowej jednostki. Wnioski, płynące z analizy i interpretacji danych statystycznych, powinny posłużyć do wskazania podstawowych obszarów interwencji w długofalowym planowaniu rozwoju gminy.

Dla pełniejszego zobrazowania sytuacji, w jakiej u progu trzeciej dekady XXI stulecia znajduje się gmina Wierzchosławice, dane zestawiono z analogicznymi wskaźnikami dla wybranych jednostek: Lisia Góra, Skrzyszów, Tarnów (gmina wiejska), Radłów, Wojnicz, Pleśna oraz Dębno. Większość z nich charakteryzuje się zbliżoną populacją mieszkańców oraz podobnym położeniem względem miasta Tarnowa i wynikającymi z tego uwarunkowaniami rozwojowymi tj. dostępnością transportową komercyjnego rynku dóbr i usług, usług administracyjnych, społecznych, trendem suburbanizacji. Wśród jednostek nie znalazła się gmina miejsko-wiejska Żabno z uwagi na istotne różnice funkcjonalne względem Wierzchosławic: prócz liczby ludności, dotyczy to przede wszystkim roli miasteczka Żabno jako lokalnego centrum handlu i usług. Do porównania wyznaczono z kolei gminę Dębno ze względu na konkurencyjną lokalizację względem najważniejszych tras komunikacyjnych (autostrada A4, DW94) oraz dwóch największych ośrodków miejskich najbliższym położeniu – Tarnowa i Brzeska.

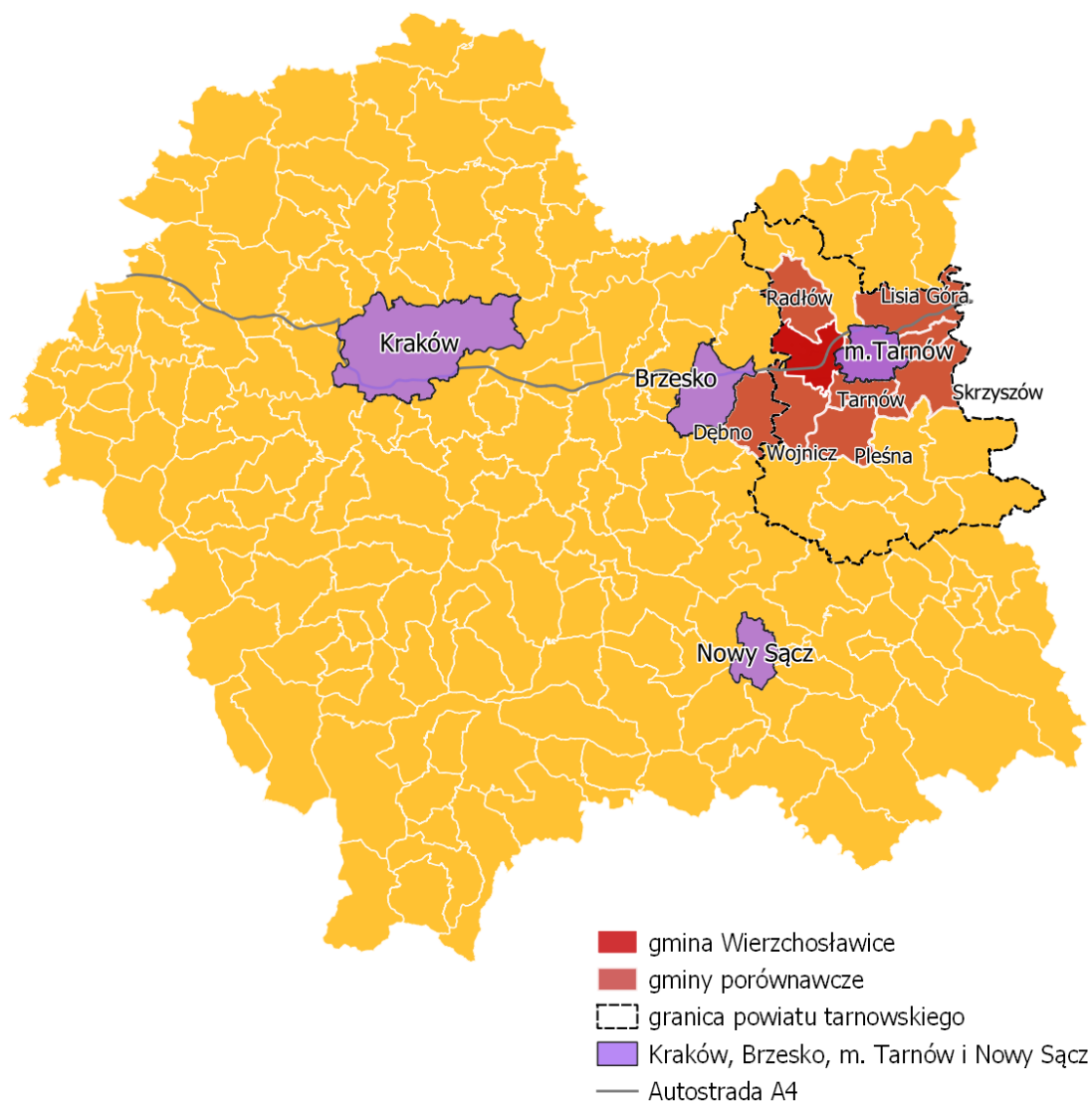
Analizy i wnioski opierają się głównie na statystyce zbieranej i udostępnianej przez Główny Urząd Statystyczny. W przypadku korzystania z innych zasobów, stosowna informacja została zamieszczona w przypisach bądź opisach rysunków lub wykresów. Na etapie tworzenia raportu dołożono wszelkich starań, aby zaprezentować dane jak najbardziej aktualne, odnoszące się do 2021 i 2020 roku. W niektórych przypadkach, ze względu na opóźnienie w publikacji informacji przez Bank Danych Lokalnych GUS (BDL GUS), posłużono się informacjami sięgającymi roku 2019. W takich przypadkach starano się je uzupełniać statystyką własną gminy. Jednocześnie uniemożliwiało to zestawienie ich z danymi innych jednostek porównawczych. Tym samym przy opisach na tle porównawczym w kilku przypadkach sięgnięto do danych z roku 2019 i wcześniejszych – jedynych dostępnych dla wszystkich gmin na moment tworzenia raportu.

Informacje ogólne

Położenie i geografia gminy

Gmina Wierzchosławice administracyjnie przynależy do powiatu tarnowskiego, stanowiąc jedną z 16 jednostek wchodzących w jego skład. Gmina graniczy przez rzekę Dunajec z miastem Tarnów, który jest głównym ośrodkiem administracyjnym, edukacyjnym i gospodarczym tej części Małopolski i drugim największym w województwie. Most łączący jednostkę z Tarnowem zlokalizowany jest w miejscowości Ostrów, w środkowo-wschodniej części gminy. Po drugiej stronie mostu znajduje się miejscowość Kępa Bogumiłowska wchodząca w skład jednostki i stanowiąca jej jedyny „przyczółek” na wschodnim brzegu rzeki. Największa koncentracja terenów mieszkalnych rozciąga się równomiernie w pasie wyznaczonym doliną Dunajca i linią drogi wojewódzkiej nr 975. Odległość do jedyne go w gminie mostu przez rzekę Dunajec (w Ostrowie) z północnego krańca gminy jest zaledwie parę minut krótsza od drogi z terenów wysuniętych najbardziej na południe.

Mapa 1. Lokalizacja gminy Wierzchosławice oraz gmin porównawczych oraz Krakowa, Brzeska i Tarnowa na tle Małopolski

Źródło: Opracowanie własne

Od północy i zachodu gmina Wierzchosławice graniczy z gminami Borzęcin (powiat brzeski) oraz Radłów i Żabno (powiat tarnowski) i od południa z gminą Wojnicz (powiat tarnowski) i gminą wiejską Tarnów, a od wschodu, przez rzekę, z miastem Tarnów i ponownie, gminą wiejską Tarnów. Granicę wschodnią gminy wyznacza w przeważającej części Dunajec – za wyjątkiem jedynej miejscowości gminy położonej na prawym brzegu rzeki (Kępy Bogumiłowickiej). Wierzchosławice są jedną z 12 jednostek samorządu terytorialnego tworzących Aglomerację Tarnowską, powstałą w 2015 roku.

W porównaniu do powierzchni gmin sąsiednich oraz jednostek tworzących Aglomerację, gmina Wierzchosławice jest wśród nich najmniejsza (75km²). Zajmuje 5,3% powierzchni powiatu oraz 7,2% powierzchni Aglomeracji. Tworzy ją 11 sołectw, w tym stanowiące prawie połowę (48%) jej obszaru sołectwo Wierzchosławice, w którego skład wchodzi miejscowość Wierzchosławice. Cała zachodnia część gminy tworzy rozległy obszar leśny (część Lasów Radłowsko-Wierzchosławickich), pozbawiony sieci osadniczej. Według stosowanej w większości opracowań regionalizacji fizycznogeograficznej Polski autorstwa J. Kondrackiego¹, obszar jednostki przynależy do dwóch mezoregionów: Podgórze Bocheńskiego (zachodnia część gminy) oraz Niziny Nadwiślańskiej (wschodnia część). Granica między nimi na terenie przebiega mniej więcej wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 975 biegnącej z Radłowa przez Wierzchosławice do Wojnicza. Całość terenu Podgórze Bocheńskiego w granicach gminy podlega Radłowsko-Wierzchosławickiemu Obszarowi Chronionego Krajobrazu, które obszar rozciąga się na terenach 7 gmin (od jednostek Dębno i Wojnicz po Wietrzychowice). W gminie dominuje nizinny krajobraz, rozciągający się od Lasów Wierzchosławickich na zachodzie, przez pas zabudowany oraz pola, pastwiska, sady, pojedyncze stawy i zbiorniki powstałe po wydobyciu kruszywa (przebiegający przez środek gminy), do oddzielnego wałem przeciwpowodziowym pasa nadrzecznego nad Dunajcem o krajobrazie łągowym, na którym gęsto występują stawy i starorzecza w okolicy Komorowa i Bobrowników Małych.

Największe kompleksy leśne w gminie stanowią Lasy Wierzchosławickie z prowadzonym na ich obszarze Rezerwatem Lasy Radłowskie. Są to lasy mieszane, jednak z uwagi na ubogie warunki glebowe (głównie piaszczyste gleby bielcowe i rdzawe) dominuje w nich przede wszystkim sosna (72%), rzadziej dęby i lipy. Znajdujące się w nich tereny podmokłe (młaki, bagna, moczary), wody (m.in. staw Moruszka graniczący z Rezerwatem) oraz śródleśne łąki tworzą specyficzny mikroklimat, stanowiąc schronienie dla fauny (saren, zajęcy, kuropatw, bażantów, bielików, rybołówów) oraz dogodne warunki dla flory (m.in. krokusów czy owadożernych roszetek). Lasy Wierzchosławickie znajdują się pod zarządem Nadleśnictwa Dąbrowa Tarnowska, a w ramach jego struktur – Leśnictwa Bielcza, które prowadzą na ich terenach gospodarkę leśną oraz działalność edukacyjną. Z uwagi na brak innych kompleksów leśnych tego rozmiaru w najbliższej okolicy Tarnowa zyskały miano „zielonych płuc Tarnowa” i stanowią ważny obszar rekreacji (m.in. wędkarzy, grzybiarzy, rowerzystów) i wypoczynku dla mieszkańców powiatu.

Rozległe tereny nadrzeczne również stanowią o dużym potencjale rekreacyjnym i wypoczynkowym gminy (przede wszystkim stawy w Komorowie). Stanowią zarazem naturalny obszar zalewowy w przypadku wystąpienia Dunajca ze swoich brzegów. Wg danych z Informatycznego Systemu Ostry Krawca (ISOK), wał przeciwpowodziowy oddzielający te tereny od pasa zabudowań skutecznie ogranicza ryzyko powodziowe z perspektywy stanów wód występujących raz na 10, 100 i 500 lat

¹ Jak również wg jej zmodyfikowanej w 2018 roku wersji.

(prawdopodobieństwo 10%, 1%, 0,2%). Choć więc jego przerwanie należy ocenić jako sytuację mało prawdopodobną, w obliczu zmian klimatycznych mogących gwałtownie wpłynąć na lokalne warunki pogodowe, należy ją także uwzględnić w polityce rozwoju jednostki. Wstępna ocena ryzyka powodziowego ISOK uwzględnia taki scenariusz, identyfikując jako obszary ryzyka tereny wszystkich sołectw poza Wierzchosławicami i Łętowicami, których obszary zabudowane pozostałyby dotknięte w niewielkim stopniu.

Osobnym zasobem wodnym gminy są zbiorniki utworzone w wyniku gospodarczej działalności człowieka – gł. wydobywanie kruszyw wykorzystywanych w budownictwie, w tym budowie dróg. Wyeksploatowane kopalnie odkrywkowe tych złóż, są stopniowo zalewane przez wody gruntowe, tworząc znaczące zbiorniki wodne, najczęściej o przejrzystej i czystej wodzie. W większości są one zagospodarowane pod hodowlę ryb, wędkarstwo lub nie są zagospodarowane na żadne cele (bardzo rzadko urządzone kąpielisko). Zbiorniki tworzą szerszy rezerwuuar (podobne zbiorniki są w wielu gminach powiatu tarnowskiego i brzeskiego – Radłów, gmina wiejska Tarnów, Żabno, Szczurowa, Wojnicz) dla projektu-koncepcji wykorzystania ich częściowo na cele turystyczno-rekreacyjne, a częściowo objęcia ochroną jako miejsca cenne przyrodniczo.

Transport i dostępność komunikacyjna

Gmina Wierzchosławice charakteryzuje się bardzo dobrą dostępnością infrastruktury komunikacyjnej. Na terenie gminy zlokalizowany jest podtarnowski węzeł autostrady A4 (Tarnów-Mościce/Tarnów-Zachód), umożliwiającą dojazd do Krakowa (80 km), jak i Rzeszowa (100 km) w ciągu godziny czy Dębicy (30 km) w ciągu pół godziny. Przy węźle łączą się drogi wojewódzkie DW975, umożliwiającą transport do Dąbrowy Tarnowskiej (25 km, ok. pół godziny) i Nowego Sącza (60 km, ok. godzina) oraz DW973 biegnąca na wschód, przez most do Tarnowa. Droga wojewódzka nr 975 służy jako główny ciąg komunikacyjny między Radłowem, Wierzchosławicami i Wojniczem. Wg pomiarów GDDKiA z 2015 roku na odcinku Radłów-Wierzchosławice droga jest uczęszczana dwukrotnie częściej przez samochody osobowe, z kolei na odcinku Wierzchosławice-Wojnicz przemieszcza się więcej samochodów ciężarowych.

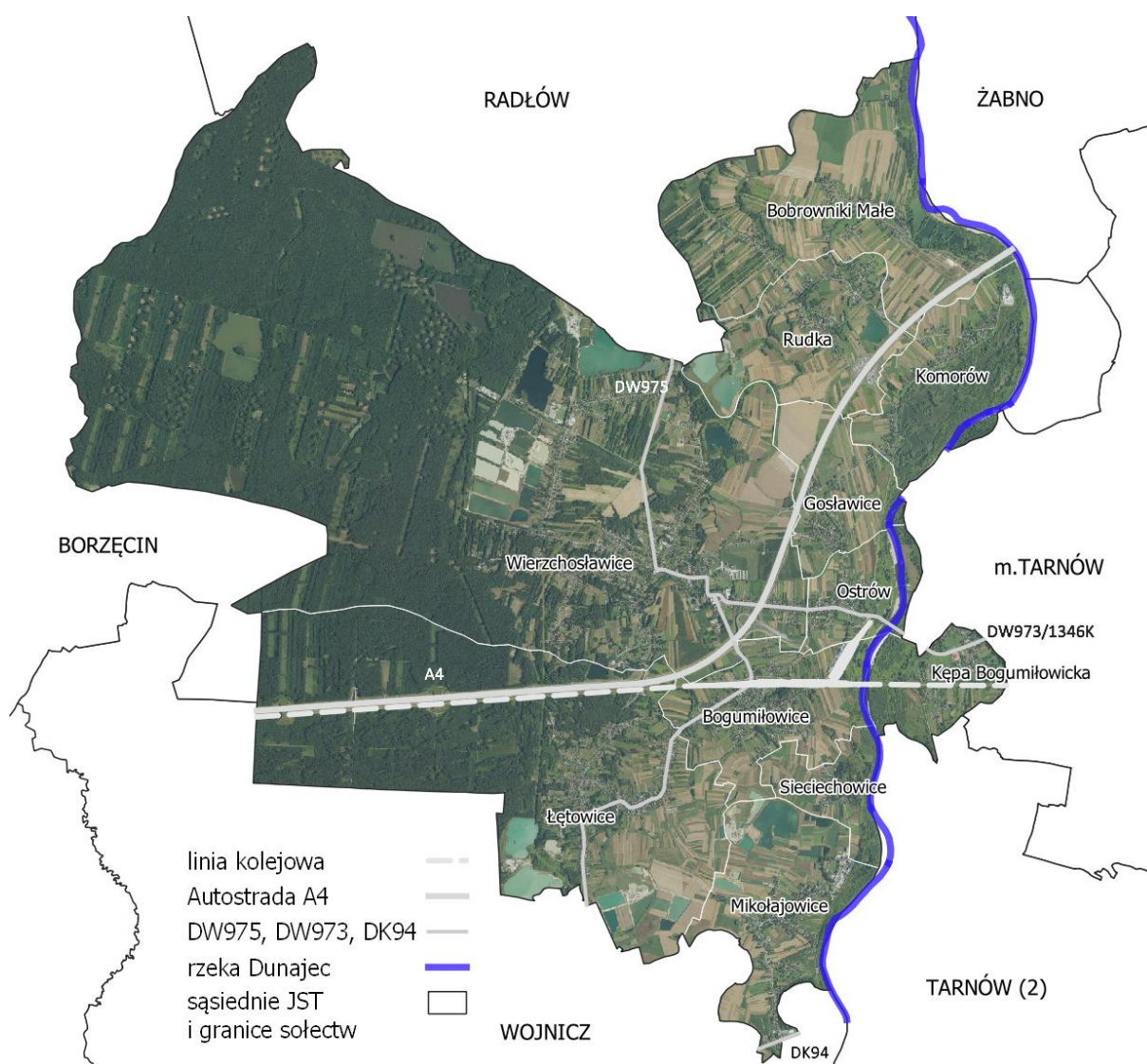
W Bogumiłowicach znajduje stacja kolejowa, na której zatrzymują się pociągi relacji regionalnych (Koleje Małopolskie w kierunku Krakowa, Nowego Sącza i Krynicy Zdrój) i międzyregionalnych (pociągi Polregio na linii Rzeszów-Katowice). Umożliwiają niemal bezpośredni dojazd aż do trzech międzynarodowych lotnisk: Rzeszów-Jesionka i Kraków-Balice (1,5 godziny) oraz Katowice-Pyrzowice (3 godziny).

Infrastrukturą mającą kluczowy wpływ na codzienne życie mieszkańców, przedsiębiorców i rozwój gminy jest most na Dunajcu w Ostrowie łączący gminę z miastem Tarnów. Most, podlegający zarządowi starostwa tarnowskiego², zamknięto pod koniec 2019 roku w celu przeprowadzenia kapitalnego remontu, którego koniec planowany jest na 2021 rok. Obecny czas pokazuje skalę znaczenia tego połączenia dla gminy Wierzchosławice: dojazdy z Ostrowa do Tarnowa czy z Kępy Bogumiłowickiej do gminy wydłużyły się co najmniej dwukrotnie, z 8 do 19 km (drogą A4 lub DK94). Generuje to wyższe koszty dojazdów do pracy, szkół, rynku usług i towarów, w tym dla przedsiębiorców. Zamknięcie mostu uniemożliwia bezpieczną i lokalną przeprawę mieszkańcom Tarnowa w kierunku Lasów

² Odcinek DW973 z Wierzchosławic do miasta Tarnowa pokrywa się z drogą powiatową 1346K.

Wierzchosławickich i na trasę VeloDunajec, również ograniczając liczbę klientów małego handlu w gminie. Do 2023 roku zaplanowana jest budowa drugiego mostu, łączącego Mościce i Strefę Aktywności Gospodarczej w Tarnowie z łącznikiem A4 na terenie gminy. W jej wyniku przedłużony zostanie odcinek drogi wojewódzkiej nr 973. Z jednej strony, realizacja obu inwestycji znacząco poprawi dostępność komunikacyjną oraz atrakcyjność osadniczą gminy względem Tarnowa. Z drugiej strony, już dziś stawia to przed władzami gminy nowe wyzwania, przede wszystkim rozwoju siatki komunikacyjnej w sposób zapewniający jej drożność, planowania przestrzennego ograniczającego niekontrolowaną suburbanizację oraz zapewnienia dostępu do usług publicznych na odpowiednim poziomie wobec zwiększającego się popytu.

Mapa 2. Główne szlaki komunikacyjne gminy Wierzchosławice

Źródło: Opracowanie własne na bazie danych z serwisu Geoportalu GUGiK [geoportal.gov.pl]

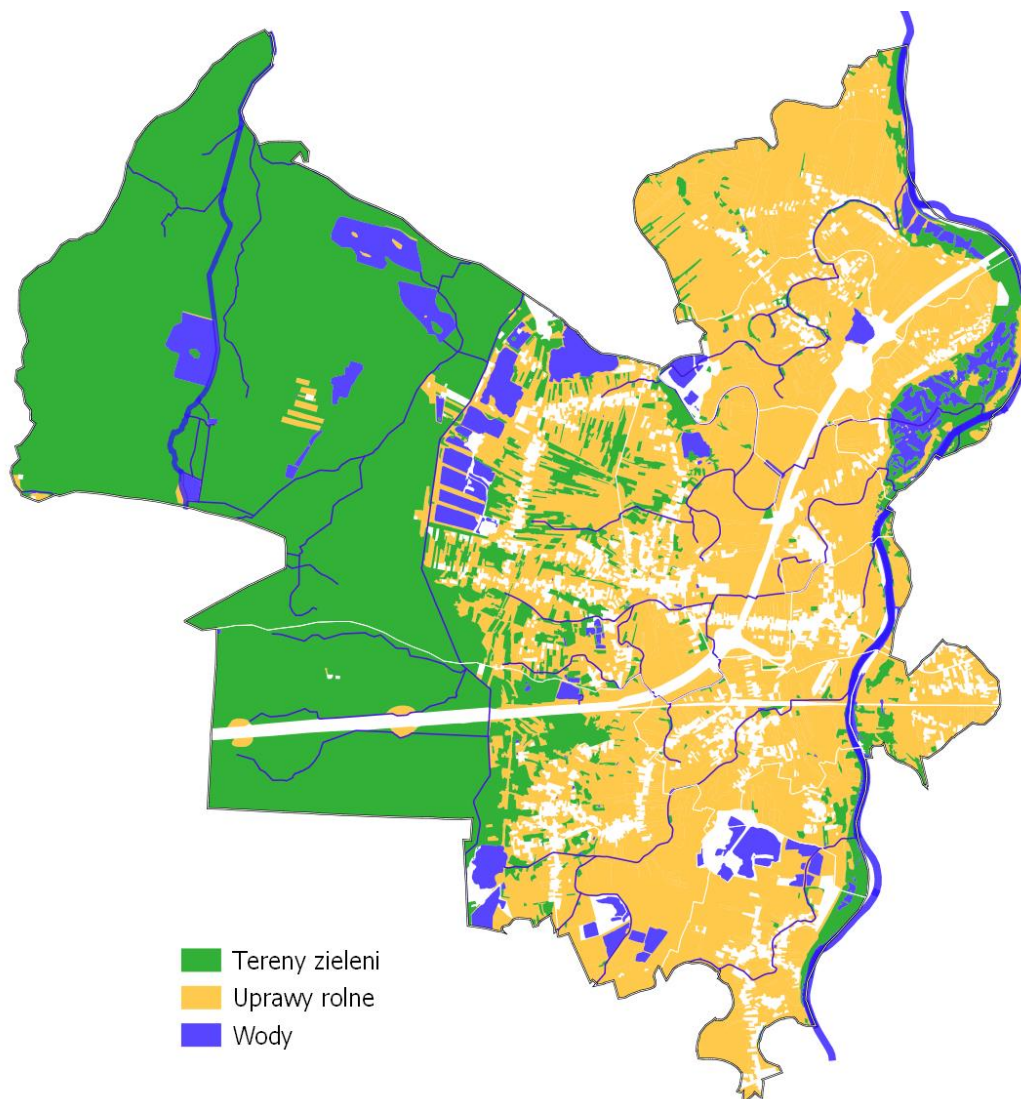
Komunikacja zbiorowa gminy zorganizowana jest na bazie współpracy samorządu z prywatnym przewoźnikiem. W jej wyniku funkcjonują trzy linie autobusowe: pierwsza, wewnętrzna, objeżdżająca większość miejscowości (5 kursów dziennie); druga, wewnętrzna, integrująca centralne miejscowości gminy ze stacją PKP w Bogumiłowicach (5 kursów) oraz trzecia, z Radłowa do Tarnowa, przebiegająca

przez całą gminę (6 kursów). W miarę zacieśniania się współpracy gmin w ramach Aglomeracji Tarnowskiej należy spodziewać się integracji systemu transportu zbiorowego obsługującego komunikację między Tarnowem i jego otoczeniem. Sprzyja temu m.in. dostępność rządowych i unijnych programów dotacji dla rozwoju niskoemisyjnego transportu zbiorowego. Z jednej strony, rozwój zintegrowanego systemu transportowego Aglomeracji będzie oznaczać dla gminy konieczność ponoszenia regularnych wkładów własnych na jego utrzymanie. Z drugiej strony, pozwoli podnieść komfort jego użytkowania oraz atrakcyjność osadniczą gminy. Kształt ustaleń determinujących koszty utrzymania, siatkę komunikacyjną etc. będzie zależał od negocjacji z gminami zrzeszonymi w Aglomeracji oraz przygotowania gminy do tych dyskusji, również na bazie zapisów w jej dokumentach operacyjnych i strategicznych.

Zagospodarowanie i planowanie przestrzenne

Według obliczeń własnych na podstawie danych z roku 2020, przekazanych przez UG Wierzchosławice, największą część obszaru gminy zajmują lasy, grunty zalesione i zadrzewione (39,8%), stanowiące razem z wodami prawie jego połowę (46%). Udział wód w powierzchni gminy wyniósł 6,2% i jest to wysoki, a zarazem rzadki wynik na tle jednostek terytorialnych w regionie. Lasy i tereny zadrzewione stanowią dominantę w krajobrazie sołectw Wierzchosławice (60,4% jego powierzchni) i Łętowice (49,2%) w postaci Lasów Wierzchosławickich. W przypadku Komorowa dotyczy to terenów łęgowych (25,7%) rozciągających się za wałem przeciwpowodziowym od strony Dunajca, gdzie jeszcze większą powierzchnie zajmują wylewiska rzeki (30,1% obszaru sołectwa). Największa część obszarów wody w gminie (43,4%) znajduje się pod granicą Lasów Wierzchosławickich (stawy w okolicach wsi Trzydniaki i Dwudniaki) i w samych Lasach (stawy, strumienie i rzeka Kieselina), na terenie sołectwa Wierzchosławice (to 201 ha, 5,6% jego powierzchni). Tereny te stanowią o dużym potencjale rekreacyjnym i wypoczynkowym gminy.

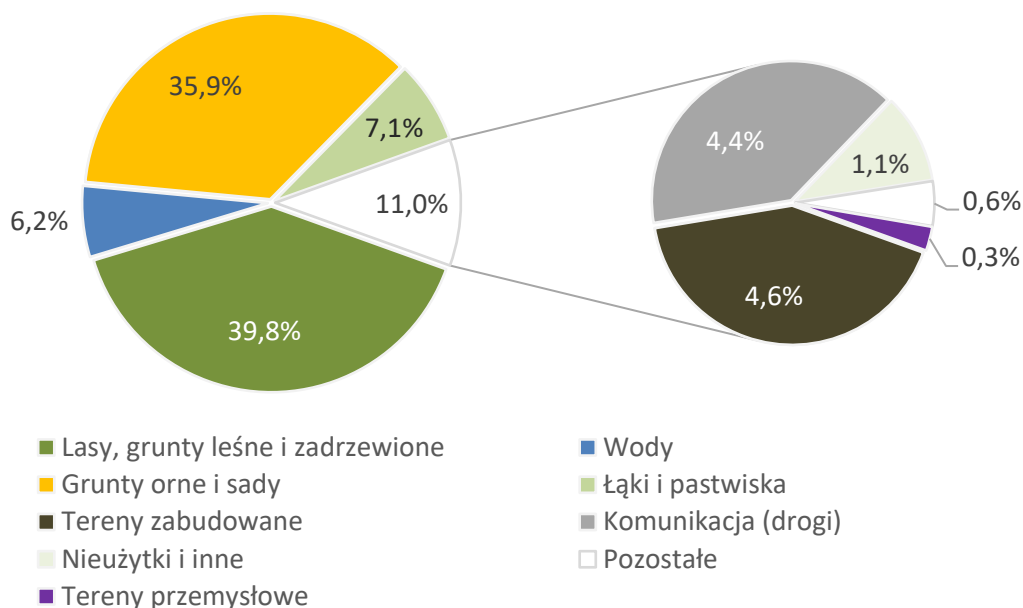
Mapa 3. Tereny zieleni, upraw rolnych i wód w gminie Wierzchosławice

Źródło: Opracowanie własne na bazie danych z Geoportalu GUGiK [Geoportal.gov.pl]

Drugą największą część obszaru gminy stanowią grunty o potencjalnym wykorzystaniu rolniczym (43%), w tym grunty orne i sady (35,9%) oraz łąki i pastwiska (7,1%). W porównaniu do stopnia koncentracji terenów zadrzewionych czy wód, ich rozkład przestrzenny prezentuje się wprost przeciwnie. Stanowią dominującą formę użytkowania ziemi w każdym sołectwie, zajmując przeciętnie 60% powierzchni każdego z nich. Dotyczy to również samego sołectwa Wierzchosławice – gdyby wyłączyć tereny leśne z jego powierzchni, grunty orne, pastwiska i sady stanowiłyby 66,4% jego obszaru.

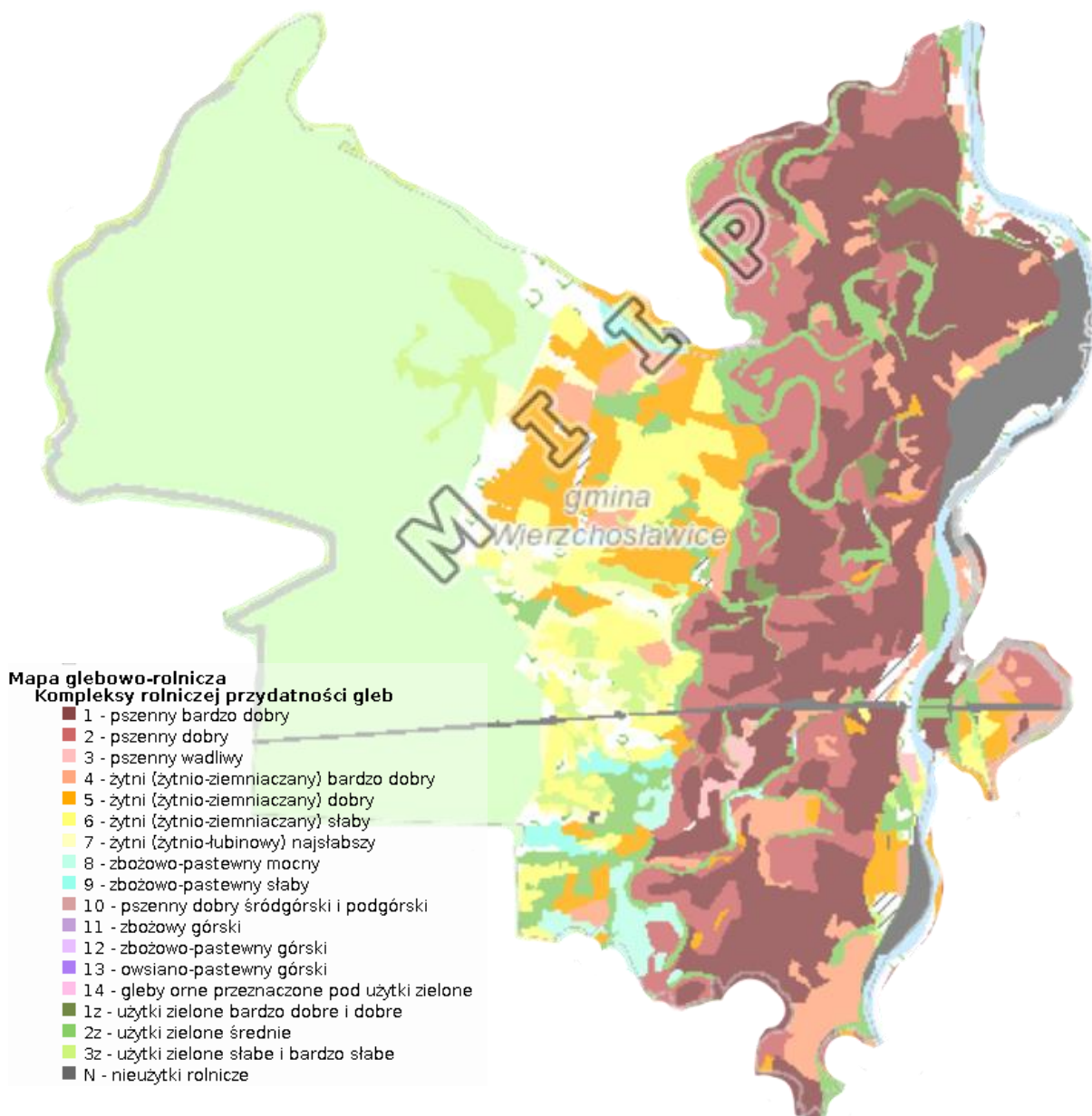
Wykres 1. Struktura użytkowania gruntów w gminie Wierzchosławice w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez UG Wierzchosławice

Biorąc pod uwagę dostępność gruntów o potencjale wykorzystania rolniczego należy odnieść się do skali tego potencjału. Na podstawie informacji z serwisów Małopolskiej Infrastruktury Informacji Przestrzennej (MIIP) należy go ocenić jako relatywnie wysoki: gleby na terenie gminy Wierzchosławice należą do najlepszych jakościowo ziem w powiecie pod kątem przydatności wykorzystania w rolnictwie. O potencjale rozwoju rolnictwa w pasie zachodniego brzegu Dunajca świadczą rozległe kompleksy pszenne i żytnio-ziemniaczane (bardzo dobre i dobre). W gminie Wierzchosławice rozciągają się one na powierzchni blisko 2700 hektarów. Co więcej, z raportów Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (IUNG) wynika, że analizowana jednostka nie została zaliczona do Obszarów Problemowych Rolnictwa. Przyjęto tam 6 podstawowych kryteriów (m.in. zanieczyszczenie, kwasowość, erozje gleb czy rozdrobnienie gruntów), których spełnienie świadczy o zaliczeniu danej gminy do obszaru o ograniczonym potencjale produkcji rolniczej. W świetle raportów IUNG żadne z kryteriów nie dotyczy gminy Wierzchosławice, co świadczy o dobrej kondycji jej gleb i o potencjale produkcji rolniczej. W tym kontekście warto dodać, że jednostka zalicza się do grona 11

Mapa 4. Mapa glebowo-rolnicza gminy Wierzchosławice

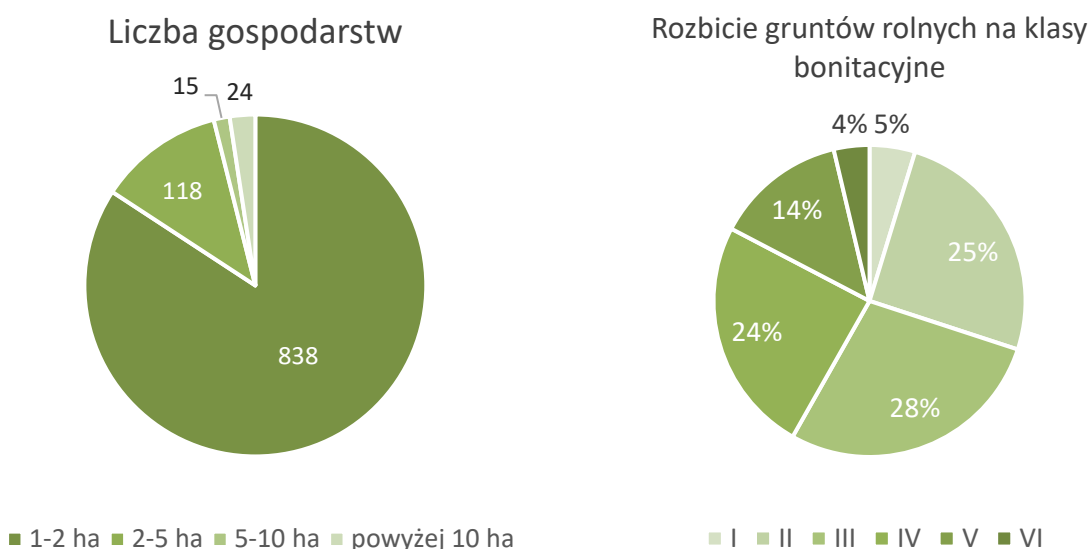
Źródło: Opracowanie własne na podstawie map glebowo-rolniczych z serwisu Małopolskiej Infrastruktury Informacji Przestrzennej

gmin, w których tradycyjnie uprawiana jest fasola „Piękny Jaś z Doliny Dunajca”, wpisana w 2006 r. na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Według informacji z Raportu o stanie gminy Wierzchosławic wiadomo jednak, że potencjał gleb na terenie jednostki jest przestrzennie zróżnicowany (gleby stosunkowo słabej jakości zlokalizowane są na terenie Wierzchosławic i Łętowic), dla niewielkiej liczby mieszkańców rolnictwo stanowi główne źródło utrzymania, a struktura gospodarstw jest rozdrobniona. Potencjalny rozwój konkurencyjnej produkcji rolniczej wymagałby przeprowadzenia prac scaleniovych lub wsparcia (np. organizacyjnego) płynności na lokalnym rynku obrotu ziemią, co zwiększyłoby do niej dostęp lokalnych producentów. Na potrzebę tych działań wskazują wartości syntetycznego wskaźnika z serwisu *Struktura przestrzenna*

obszarów wiejskich MIIP, określającego celowość prac scaleniowych dla poszczególnych sołectw w gminie Wierzchosławice³. Są one najwyższe dla sołectw Mikołajowice (232 p.) i Bobrowniki Małe (219 p.). Mniejsze wartości, lecz wciąż wskazujące na potrzebę interwencji osiągnęły sołectwa Rudka, Gosławice, Bogumiłowice, Łętowice i Sieciechowice (między 202 p. a 181 p.). Na tym tle wyraźnie wyróżniają się Wierzchosławice (131 p.) i nieco mniej Komorów (169 p.). Do tej grupy zaliczają się również Ostrów (165 p.) i Kępa Bogumiłowicka (117 p.). Informacje te dopełniają statystyki pochodzące z Raportu o stanie gminy Wierzchosławice za rok 2019 dot. struktury gruntów: 84% z nich stanowią grunty orne o powierzchni do 2 ha; kolejne 12% grunty o powierzchni od 2 do 5 ha; 1,5% to grunty między 5 i 10 ha; zaś 2,5% to grunty o największej powierzchni (powyżej 20 ha).

Wykres 2. Struktura obszarowa gruntów rolnych w gminie Wierzchosławice

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Raportu o stanie gminy Wierzchosławice w 2019 roku

Położenie nad Dunajcem, w końcowym odcinku biegu tej rzeki, zapewnia gminie Wierzchosławice dostęp do bogactw naturalnych, jakim są kruszywa naturalne (o zastosowaniu w ceramice budowlanej) oraz gaz ziemny (2 złoża). Obecnie eksploatacji kruszyw poddawane są złoża w Dwudniakach, Trzydniakach, Rudce, Łętowicach, Mikołajowicach, Bobrownikach Małych i Bogumiłowicach. Działalność taka wiąże się, poza korzyścią dla budżetu jednostki, także z niedogodnościami dla jej mieszkańców (wzmożony ruch samochodów ciężarowych, degradacja dróg lokalnych – wywóz urobku) oraz ze znacznymi przekształceniami krajobrazu naturalnego, otwierającymi jednakowoż dodatkowe możliwości (np. w zakresie wykorzystania rekreacyjnego wyrobisk poźwiowych).

Na tereny zabudowane w gminie przypada łącznie 9,3%, z czego prawie połowę stanowią drogi (4,4%), 0,3% tereny przemysłowe, 1,8% tereny mieszkaniowe i 2,8% pozostałe grunty zabudowane. Informacji

³ Wskaźnik bazuje na 6 składowych odnoszących się do: jakości gleb, wpływu rozmiaru i kształtu działek na koszty uprawy, dostępności dróg dojazdowych, struktury obszarowej gospodarstw, rozdrobnienia gruntów i oceny możliwości kształtowania nowego układu działek w procesie scalenia gruntów na podstawie analizy zdjęć lotniczych.

o rozkładzie przestrzennym zabudowy dostarczają dane wygenerowane przy pomocy serwisu Geoportal Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii oraz opracowane w programie QGIS. Ponad połowa zabudowy mieszkaniowej (ok. 56%) oraz ok. 53% całej zabudowy w gminie skoncentrowana jest w „pentagonie” miejscowości: Wierzchosławice – Gosławice – Kępa Bogumiłowska – Sieciechowice – Łętowice. Również w jego granicach, zaraz przy rozwidleniu dróg wojewódzkich nr 975 (północ-południe) i 973 (w stronę mostu w Ostrowie), znajduje się środek ciężkości zabudowy wyznaczony w odniesieniu do wszystkich budynków w gminie. Ważnych informacji dostarcza również analiza zagęszczenia zabudowań wokół DW973, czyli głównego ciągu komunikacyjnego w stronę Tarnowa. W buforach 1 kilometra, 1,5 km oraz 2 km od drogi zlokalizowanych jest kolejno: 23%, 36% i 43% wszystkich budynków w gminie.

Tabela 1. Udział zabudowy skoncentrowanej wokół DW973 w zabudowie gminy ogółem

Odległość od drogi DW973	Odsetek budynków w gminie
1 km	23%
1,5 km	36%
2 km	43%

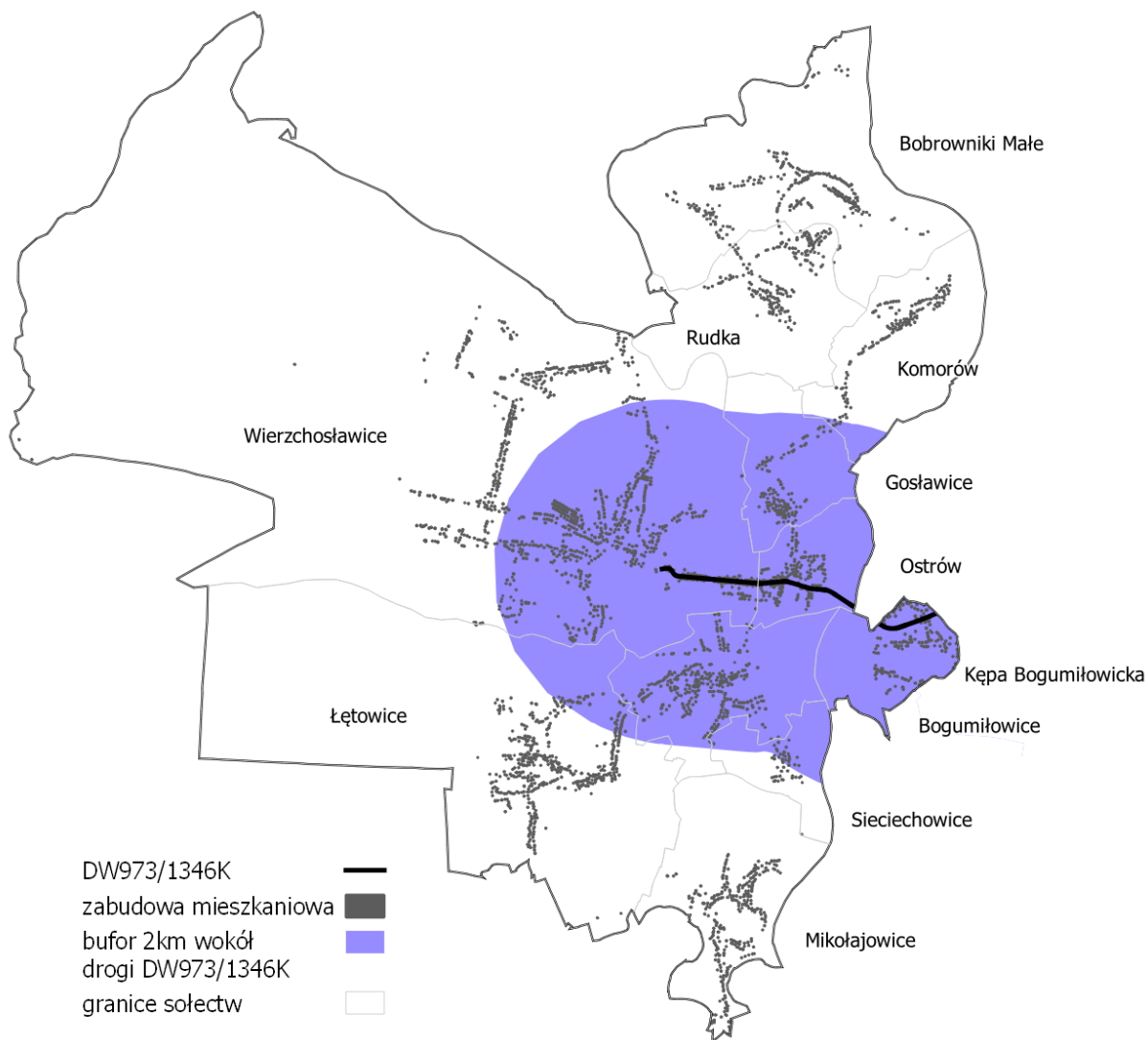
Źródło: Opracowanie własne przy użyciu programu QGIS na bazie danych z Geoportalu GUGiK [aktualność danych: 2018 rok]

Dopełnieniem tych informacji są dane Starostwa Powiatowego w Tarnowie⁴ dot. udzielanych pozwoleń na budowę w podziale na sołectwa. Wskazują one jednoznacznie na koncentrację nowej zabudowy w sołectwach z „pentagonu”: w latach 2017-2019 udzielono dla nich średniorocznie 130 pozwoleń, które stanowiły kolejno 90%, 87% i 93% wszystkich pozytywnie rozpatrzonych decyzji wobec wnioskodawców z gminy Wierzchosławice. W roku 2020 liczba decyzji dla tego obszaru jak i określony udział były niższe (68 pozwoleń, 79% wszystkich pozytywnie rozpatrzonych decyzji), co prawdopodobnie miało związek z utrudnieniami komunikacyjnymi gminy wynikającymi z zamknięcia mostu w Ostrowie. W perspektywie czasu – końca pandemii, jak również finalizacji remontu mostu oraz budowy nowej przeprawy między węzłem drogi A4 i Mościcami – należy spodziewać się kontynuacji trendu koncentracji zabudowy na terenie „pentagonu”. Bariery budowania atrakcyjności osadniczej jest brak spójnej i konsekwentnej polityki rozwoju przestrzennego gminy, uniemożliwiającej kształtowanie funkcjonalnej i estetycznej przestrzeni do życia na miarę standardów XXI wieku. W zakresie pokrycia powierzchni gmin obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego, najaktualniejsze dane, jakimi dysponuje BDL GUS, dotyczą roku 2019. Według nich gmina Wierzchosławice, posiadając 2% obszaru pokrytego PZP, prezentuje się mało korzystnie na tle jednostek porównawczych – zwłaszcza w porównaniu do gmin Dębno, Pleśna, Skrzyszów, których obszar jest pokryty planami w co najmniej 99% czy gminy wiejskiej Tarnów (70%). Rezultat ten wskazuje z jednej strony na pilny do nadrobienia deficyt, lecz z drugiej strony, umożliwia opracowanie

⁴ Dane wygenerowane z Rejestru Wniosków, Decyzji i Zgłoszeń Głównego Urzędu Nadzoru Budowlanego (RWDZ GUBN).

nowych PZP wg spójnej polityki kształtowania przestrzeni gminy wynikającej z założeń jej strategii rozwoju.

Mapa 5. Mapa zabudowań mieszkalnych gminy Wierzchosławice z wyróżnioną strefą 2 km wokół drogi DW973/1346K w stronę Tarnowa

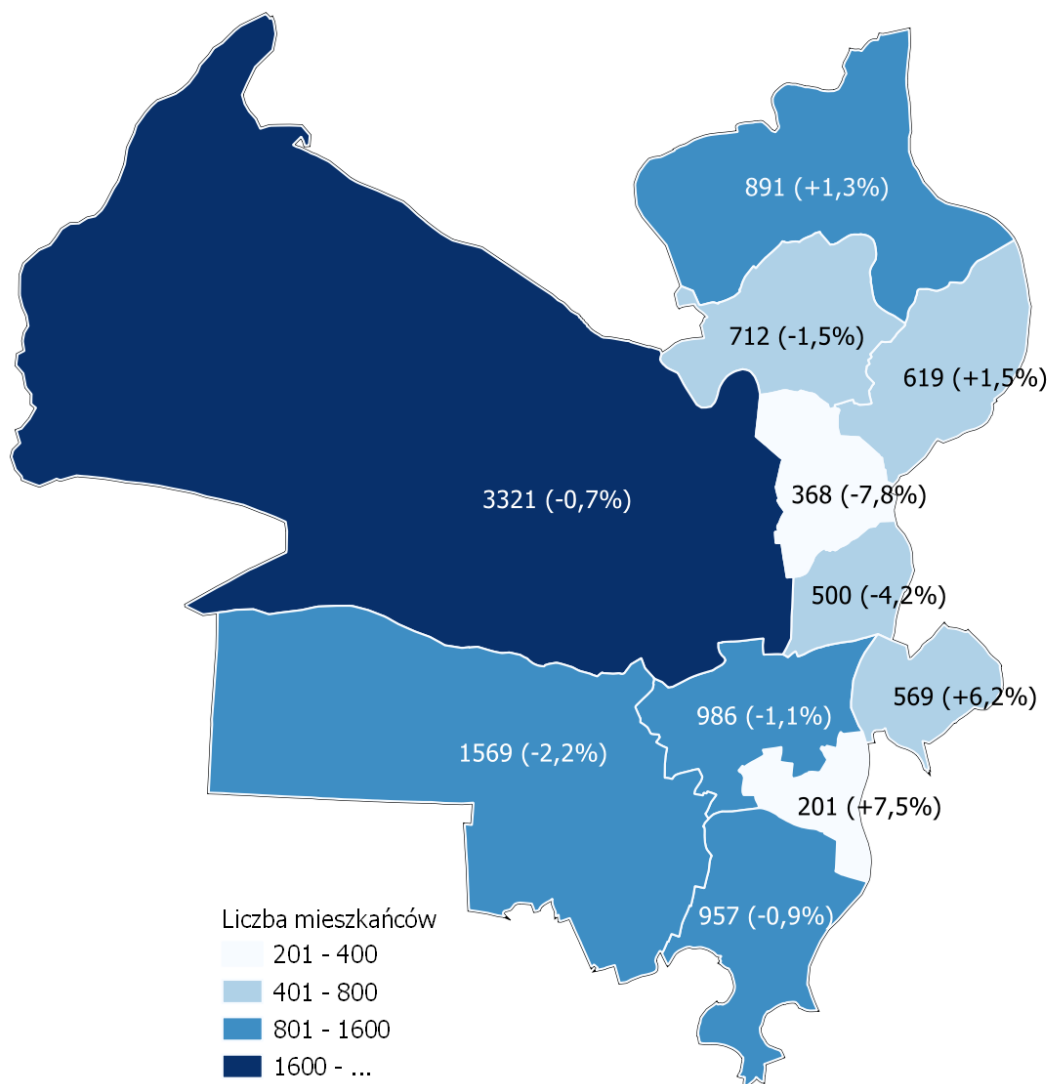

Źródło: Opracowanie własne na bazie danych z Geoportalu GUGiK [Geoportal.gov.pl]

Demografia

Dane liczby ludności z Urzędu Gminy oraz pochodzące z platformy BDL GUS nieznacznie się różnią. W latach 2015-2019 dane gminne potrafiły wskazywać populację większą o 48 osób w stosunku do informacji z GUS, jak i mniejszą o 85 osób. Według nich liczba ludności, która na koniec 2020 r. zamieszkiwała gminę wynosiła 10 693 osoby, co stanowi ok. 5% populacji powiatu tarnowskiego. Do najbardziej ludnych sołectw należały: Wierzchosławice (31% mieszkańców), Łętowice (14,5%) i Bogumiłowice (9%). Na drugim biegunie, z najmniejszą liczbą mieszkańców, znalazły się sołectwa: Sieciechowice (2%), Gostawice (3,5%) i Ostrów (4,5%). Dane gminne uwidaczniają liczbę mieszkańców utrzymującą się na bardzo podobnym poziomie w latach 2015-2019 oraz jej nagły spadek (o 79 osób) w roku 2020. BDL GUS nie dostarcza jeszcze danych demograficznych za rok ubiegły (aktualizacja przewidziana 18 czerwca 2021). Dostępne dane wskazują jednak na stabilny trend wzrostu populacji gminy w latach 2008-2019 (średnio 26 osób rocznie) z wyraźnym tąpnięciem w roku 2010 (-84 osoby).

Mapa 6. Liczba mieszkańców w poszczególnych sołectwach gminy Wierzchosławice w 2020 roku oraz dynamika zmiany populacji w latach 2015-2020 (w nawiasie)

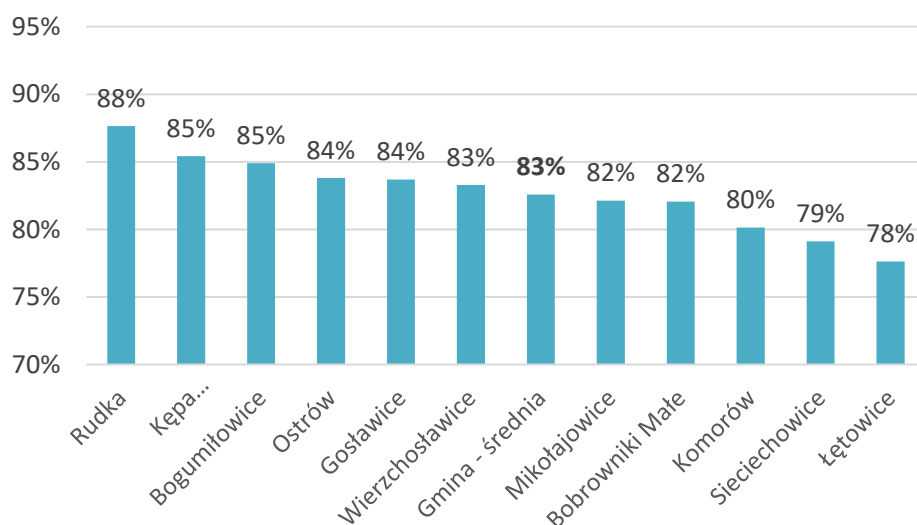

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UG Wierzchosławice

Do najczęściej zaludnionych sołectw zaliczają się: Kępa Bogumiłowicka oraz Ostrów (ok. 346 os/km²), Bogumiłowice (323 os/km²) oraz Mikołajowice (272 os/km²). Prócz Wierzchosławic (93 os/km²) i Łętowic (116 os/km²), do których terenów włączają się obszary Lasów Wierzchosławickich, najrzadziej zaludnionymi sołectwami są Bobrowniki Małe (134 os/km²) oraz Sieciechowice (164 os/km²). Opierając się na danych Urzędu Gminy, do sołectw, w których przybyło najwięcej mieszkańców w latach 2015-2020 zaliczają się Kępa Bogumiłowicka (+33 mieszkańców; tzn. wzrost o 6,2%) oraz Sieciechowice (+14; +7,5%). Poza Bobrownikami Małymi i Komorowem w pozostałych sołectwach liczba mieszkańców malała na czele z Łętowicami (-36 mieszkańców; tzn. spadek o -2,2%) i Gosławicami (-31; -7,8%). Przy pomocy tych danych można zauważyć, że największe zmiany w liczbie mieszkańców zaszły na obszarze gminy, który urbanizuje się najsilniej. Z jednej strony, liczba ludności rośnie w Kępie Bogumiłowickiej, co najprawdopodobniej wiąże się z jej doskonałą dostępnością dojazdu do miasta. Z drugiej strony, najwięcej mieszkańców ubyło w centralnym obszarze gminy, przy czym nasiliło się to dopiero w ostatnim roku.

Interesujących wniosków dostarcza porównanie liczby mieszkańców w 2020 roku według zameldowań oraz w oparciu o deklaracje odbioru odpadów. Zgodnie ze złożonymi deklaracjami, gminę Wierzchosławice zamieszkiwało na koniec roku 8 830 osób, co oznacza 17-procentową różnicę względem danych z ewidencji ludności. Różnica ta (ok. 1860 osób) budzi pytanie o wiarygodność informacji z systemu deklaracji śmieciowych. W dużym stopniu może być jednak tłumaczona tym, że faktycznym miejscem zamieszkania dla większości osób jest Tarnów, Kraków bądź zagranica, jako miejsca odbywania nauki i codziennej pracy. Faktyczna liczba mieszkańców jest niższa od tej z listy meldunkowej we wszystkich sołectwach, a największe rozbieżności dotyczą Łętowic (22%, czyli 351 osób), Sieciechowic (21%, 41 osób) oraz Komorowa (20%, 123 osób). Nominalnie „rekordzistą” są Wierzchosławice, gdzie różnica między danymi z deklaracji a ewidencją ludności w 2020 roku wyniosła 555 osób (17% mieszkańców). Według deklaracji, w porównaniu do roku 2019 liczba mieszkańców w każdym sołectwie wzrosła (najbardziej w Wierzchosławicach, +75 mieszkańców oraz Rudce, +16).

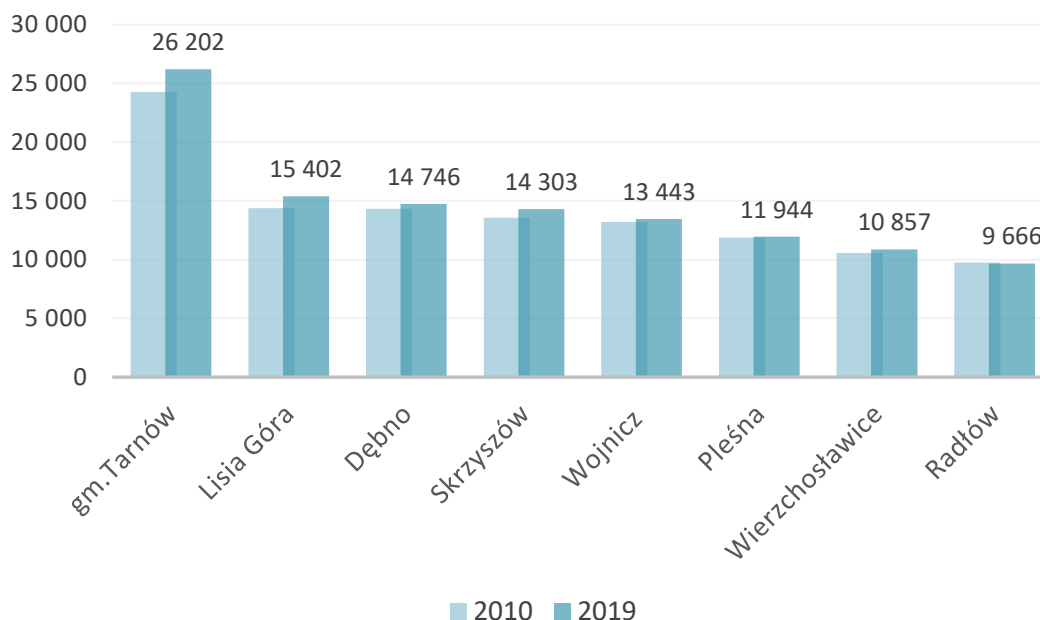
Wykres 3. Relacja liczby mieszkańców danego sołectwa wg złożonych deklaracji odbioru odpadów do liczby mieszkańców wg ewidencji ludności w gminie Wierzchosławice w 2020 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UG Wierzchosławice

Względem gmin porównawczych, w 2019 roku mniej osób mieszkało jedynie w gminie miejsko-wiejskiej Radłów (9 666), zaś najbardziej zbliżoną rozmiarem populacji jednostką była gmina Pleśna (11 944). Najludniejszymi gminami wśród nich były kolejno: gmina wiejska Tarnów (26 202), Lisia Góra (15 402) oraz Dębno (14 746). Prócz gminy Radłów, we wszystkich pozostałych jednostkach liczba ludności w latach 2010-2019 wzrosła, a gmina Wierzchosławice wypada na ich tle przeciętnie. Dynamika zmian liczby ludności między 2010 i 2019 rokiem wyniosła w niej +2,75% i jest to niższy rezultat w porównaniu do gmin Tarnów (w) (+7,94%), Lisia Góra (+7,17%) czy Skrzyszów (5,36%). Wymienione jednostki rosną szybciej od pozostałych, co potwierdza rosnący wskaźnik gęstości zaludnienia, szczególnie w przypadku Tarnowa (w) i Lisiej Góry (co z kolei potwierdza opinię o tych gminach jako miejscach intensywnej suburbanizacji w otoczeniu Tarnowa). Dane te świadczą o wzmacnianiu się pozycji konkurencyjnej tych jednostek pod kątem atrakcyjności osadniczej względem pozostałych gmin wokół Tarnowa. Potwierdzają to dane liczby udzielonych pozwoleń na budowę w porównywanych jednostkach. Przodują wśród nich: Tarnów (w) (ze średnią 414 pozwoleń w latach 2017-2020), Skrzyszów (293 pozwolenia), Lisia Góra (263). Dla gminy Wierzchosławice średnia liczba pozwoleń w latach 2017-2020 wyniosła 127 i jest to rezultat wyższy tylko od gminy miejsko-wiejskiej Radłów. Należy odnotować, że na tle porównywanych jednostek jedynie w gminie Wierzchosławice nastąpił tak duży spadek (-50%) liczby wydanych pozwoleń na przełomie lat 2019-2020 – wśród pozostałych gmin były to zmiany niewielkie, bądź wyraźne, lecz na plus (gmina Dębno: +22%). Należy stąd wnioskować, że kluczową przyczyną tej zmiany było przede wszystkim zamknięcie mostu w Ostrowie, a nie niepewność inwestycyjna związana z pandemią.

Wykres 4. Liczba ludności gminy Wierzchosławice i jednostek porównawczych w latach 2010 i 2019

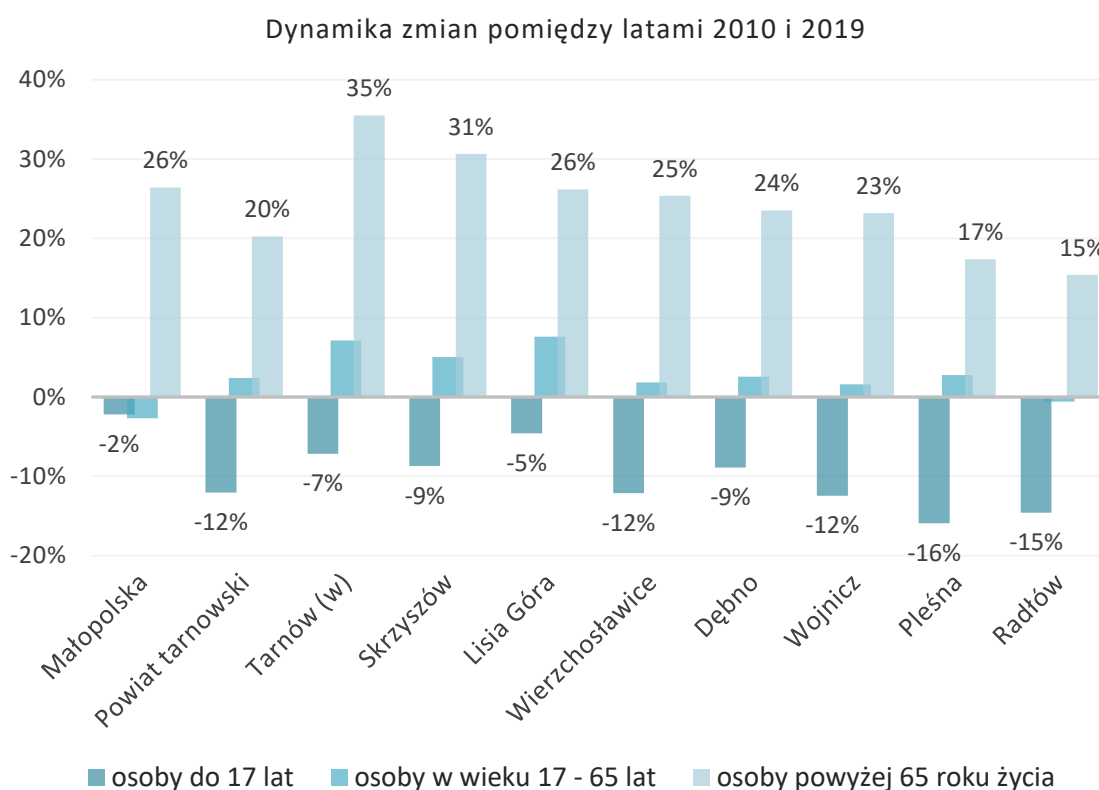
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dodatkowych informacji o strukturze demograficznej jednostki dostarcza analiza jej mieszkańców pod względem ekonomicznych grup wieku – najczęściej przyjmowanym podziałem jest ten na grupę przedprodukcyjną (poniżej 18 lat), produkcyjną (do 60 lub 65 lat, w zależności od płci) oraz poprodukcyjną. Udział młodych w populacji Wierzchosławic jest mniejszy niż w pozostałych porównywanych jednostkach (18%), a udział najstarszych – największy (20%). Przeciwnieństwo

Wierzchosławic stanowi gmina Lisia Góra, gdzie udział młodych wyniósł 21%, a najstarszych 16%. Stąd o ile gmina wypada nisko na tle powiatu, tak jej wynik jest niemal równy wynikowi wojewódzkiemu (nota bene, które jest jednym z „najmłodszych” regionów w Polsce – za pomorskim, wielkopolskim i mazowieckim).

Analizując perspektywę lat 2010-2019 tendencje demograficzne w gminie i regionie są wyraźne. Udział młodych w populacji spada: w gminie Wierzchosławice spadek wyniósł ponad -12%. To tyle samo co w całym powiecie tarnowskim, lecz znacznie więcej niż w województwie (-2,18%). Dwukrotnie silniejsze tendencje dotyczą zmian w populacji osób starszych. W gminie ich udział wzrósł o 25%, w powiecie 20%, a w województwie 26%. Na tle gmin porównawczych, współczynnik obciążenia demograficznego – wyrażony stosunkiem liczby dzieci (0-14 lat) i osób starszych (65 lat i więcej) w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym – jest najwyższy (24,1 przy wyniku 21,9 dla powiatu).

Wykres 5. Zmiana liczby ludności w danej grupie wiekowej między latami 2010-2019 w gminie Wierzchosławice, jednostkach porównawczych, powiecie tarnowskim i Małopolsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

By dopełnić charakterystykę tendencji demograficznych w gminie i jej okolicy należy przytoczyć statystyki dotyczące przyrostu naturalnego (stosunku urodzeń żywych do liczby zgonów) oraz migracji.

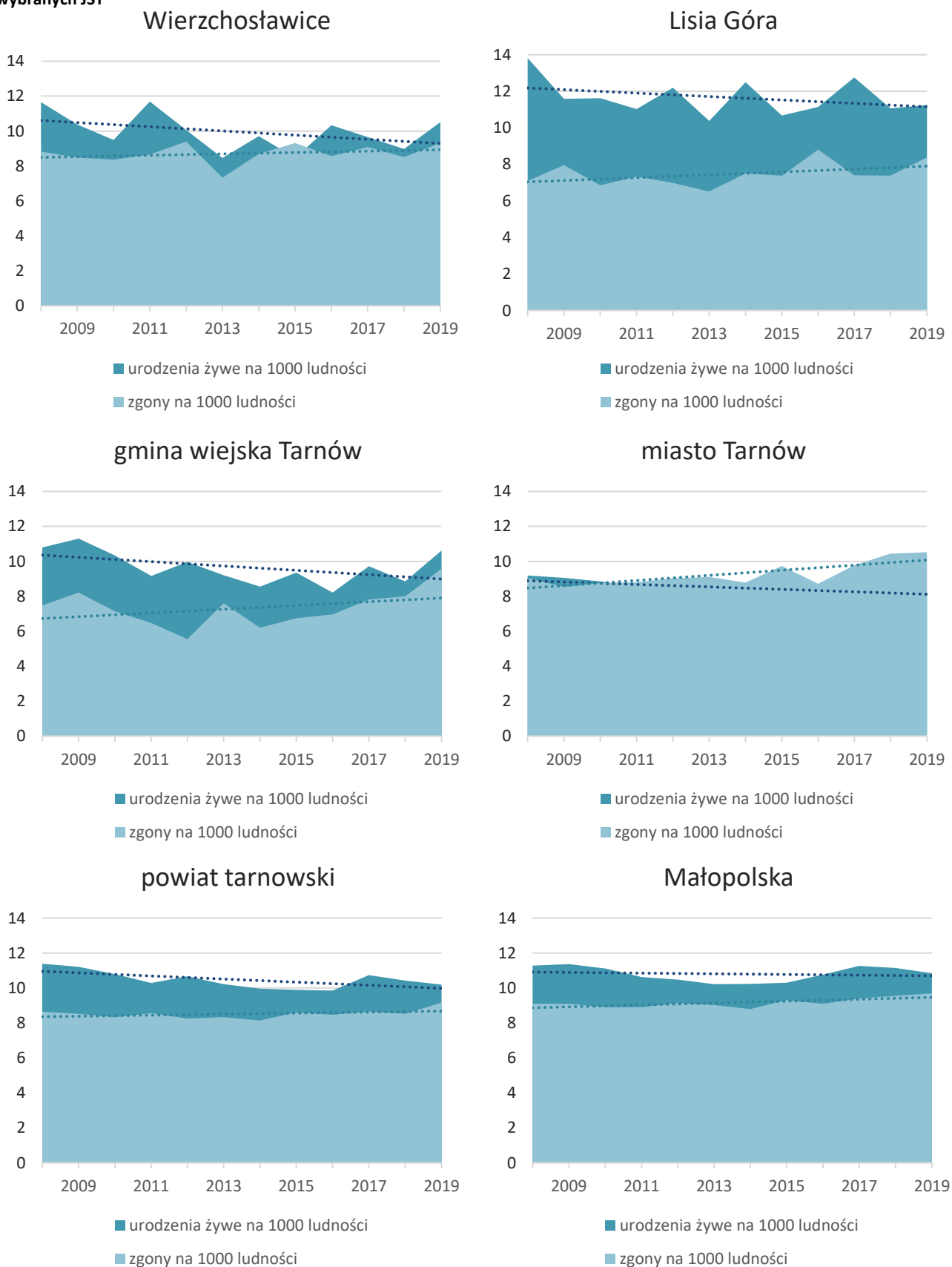
Dane statystyczne publikowane przez BDL GUS wskazują, że w Wierzchosławicach między rokiem 2008 i 2019 jedynie raz odnotowano ujemny przyrost naturalny (2015). Mimo to, zarówno w jednostce, jak i w gminach porównawczych i powiecie, na przestrzeni wymienionych 12 lat skala przyrostu naturalnego wyliczonego na 1000 mieszkańców mała. W przypadku Wierzchosławic, gdzie ten trend jest wyraźny, ma to związek przede wszystkim ze stopniowo malejącą liczbą urodzeń i utrzymującą się na tym samym poziomie liczbą zgonów. Podobne trendy charakteryzują powiat i wszystkie pozostałe

gminy porównawcze poza miastem Tarnów i gminą wiejską Tarnowem (w), gdzie na zmniejszającą się skale przyrostu ma również wpływ wyraźnie rosnąca liczba zgonów.

W przypadku salda migracji wewnętrznych (krajowych) w ciągu lat 2015-2019 wśród wymienionych jednostek wyróżniają się dodatnio Tarnów (w), Lisia Góra oraz Skrzyszów. W 2019 roku saldo migracji w tych gminach było dodatnie, w Wierzchosławicach ok. zera, a w pozostałych jednostkach ujemne. Warto odnotować, że negatywny trend migracji krajowych (wyjazdów z miejsca dotychczasowego zamieszkania) nabrał większej dynamiki w ciągu ostatnich 5 lat. Z kolei z perspektywy migracji zagranicznych gmina wyróżnia się dodatnim saldem migracji na 1000 osób. Była jedyną jednostką, która nie odnotowała ujemnych wartości wskaźnika na przestrzeni ostatnich 10 lat. Z kolei zarówno w przypadku migracji krajowych, jak i zagranicznych, najniższymi wartościami wskaźników na tle wszystkich jednostek porównawczych odznaczało się miasto Tarnów. Świadczy to o kurczeniu się populacji miasta na przestrzeni całego okresu 2008-2019 (m.in. wskutek procesu suburbanizacji).

Zagrożenie stopniowej utraty funkcji społeczno-gospodarczych przez Tarnów (co dotyczy bardzo wielu miast w Polsce), a czego utrata liczby ludności może być symptomem, jest niekorzystnym zjawiskiem dla wszystkich gmin sąsiadujących z miastem (Aglomeracja Tarnowska). Bowiem sam proces suburbanizacji (rozumiany jako przenoszenie się ludności z miasta na obszary sąsiednie) jest tylko pozornie korzystny dla gmin w aglomeracji (zyskiwanie nowych mieszkańców kosztem miasta) – w długiej perspektywie chodzi o silną pozycję gospodarczą i społeczną miasta (atrakcyjne miejsca pracy, różnorodne usługi wysokiej jakości itp.), co będzie oddziaływać i trwale wzmacniać całą aglomerację.

Wykres 6. Wykresy oraz linie trendów liczby urodzeń i zgonów w przeliczeniu na 1000 osób na przedstrzeni lat 2008-2019 dla wybranych JST

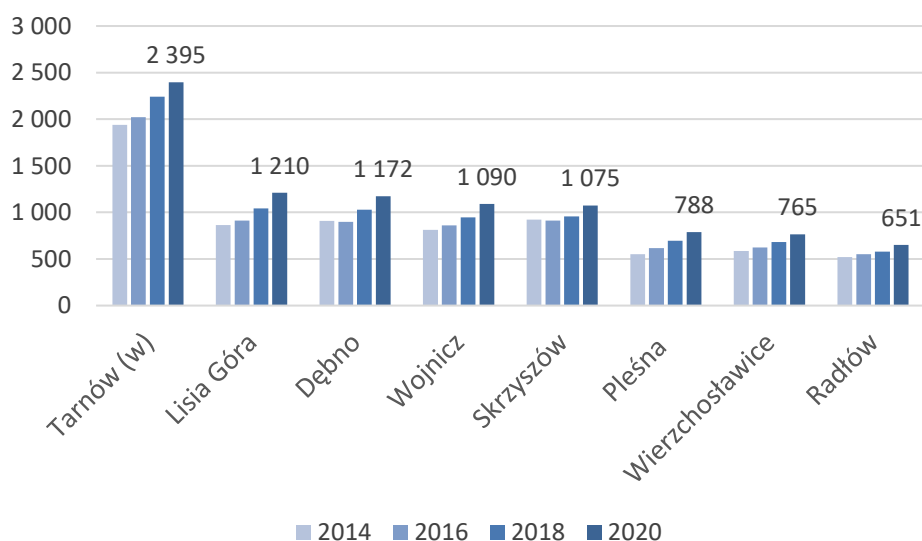
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Gospodarka

Działalność gospodarcza

Według statystyk BDL GUS, na koniec 2020 r. na terenie gminy Wierzchosławice funkcjonowało 765 podmiotów gospodarczych, wpisanych do rejestru REGON. Stanowiły one 5,1% wszystkich działających na terenie powiatu tarnowskiego. Liczba ta, w stosunku do roku 2014, wzrosła o 143 podmioty, co przełożyło się na wzrost na poziomie 23%. Był on większy w porównaniu z obserwowanym w powiecie tarnowskim (21,6%), jednocześnie przekraczając wartość parametru w całym regionie (+14,9%). Tak jak w zdecydowanej większości małopolskich gmin i jak w każdej jednostce porównawczej, w gminie dominują mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób (96,6% przy 96,2% w powiecie i 96,6% w województwie). Dane BDL GUS obejmują zbiorczo przedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do 9 pracowników, ale należy przypuszczać, że większość z tej zbiorowości stanowią firmy jednoosobowe bądź te najmniejsze, zatrudniające jednego czy dwóch pracowników. Do największych podmiotów działających w gminie Wierzchosławice należały tzw. średnie przedsiębiorstwa (od 50 do 249 pracowników) – w 2020 roku r. było ich 6 i co warto podkreślić, gmina plasuje się pod tym kątem w czołówce porównywanych jednostek: wraz z gminą Wojnicz (również 6 średnich przedsiębiorstw) oraz za gminami Tarnów (w) i Skrzyszów (po 8 średnich przedsiębiorstw), w których ulokowały się również większe przedsiębiorstwa.

Wykres 7. Liczba przedsiębiorstw w gminie Wierzchosławice i jednostkach porównawczych na przestrzeni lat 2014-2020

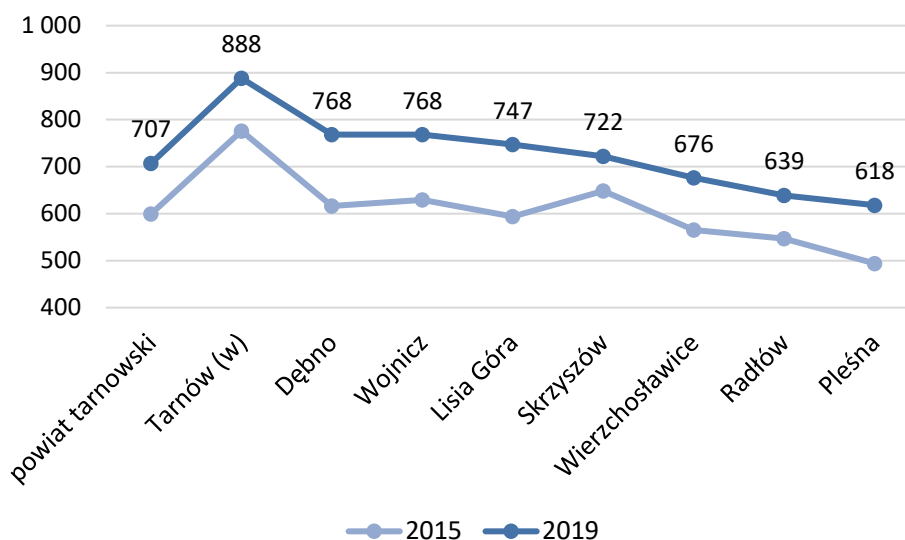
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dokładniejszą ocenę prężności gospodarczej gminy Wierzchosławice na tle porównawczym pokazuje wskaźnik liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców⁵. W 2019 roku wynik gminy wyniósł 676 i był niższy od powiatowego (707), jak i większości gmin porównawczych (prócz Pleśnej – 618 i Radłowa – 639). Porównując wyniki z lat 2015 i 2019, wartość wskaźnika dla gminy wzrosła o 19,6% i był to wynik obiektywnie dobry (wyższy od powiatowego – 18%), lecz zarazem relatywnie przeciętny na tle gmin porównawczych. Warto zauważyć, że liczba

⁵ Statystyka niedostępna dla 2020 roku.

podmiotów wpisanych do REGON najszybciej rosła w Lisiej Górze (+25,8%), która w 2015 roku przewyższała gminę Wierzchosławice jedynie o 29 podmiotów zarejestrowanych na swoim terenie – w 2019 roku ta różnica była już prawie dwa i pół razy większa (71).

Wykres 8. Liczba zarejestrowanych podmiotów REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w latach 2015 i 2019 w gminie Wierzchosławice i gminach porównawczych

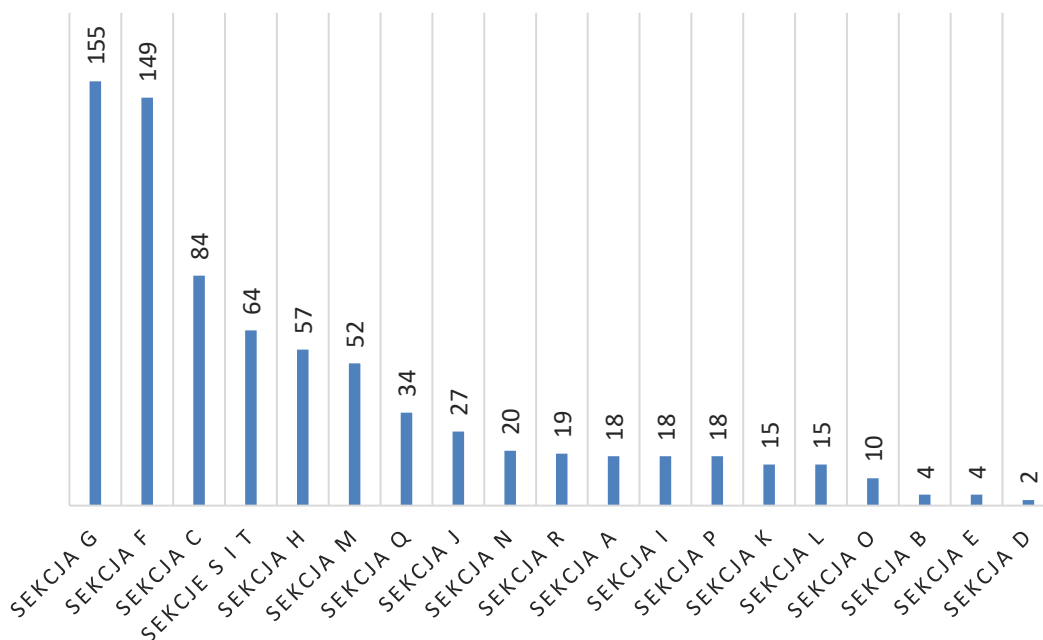

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dopełnieniem statystyk rozmiaru rynku przedsiębiorstw wśród porównywanych jednostek jest wskaźnik określający liczbę nowo zarejestrowanych każdego roku podmiotów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Przez większość ostatniej dekady jego wartość dla gminy Wierzchosławice oraz wszystkich jednostek porównawczych utrzymywała się na podobnym poziomie – znaczące zmiany można było zaobserwować w latach 2018-2019, kiedy wartości te wyraźnie wzrosły. W 2019 roku w gminie Wierzchosławice zarejestrowano 85 podmiotów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców i był to wynik wyższy niż powiatu (82) i relatywnie dobry na tle pozostałych gmin. W roku 2020 wartości tego wskaźnika wyraźnie spadły we wszystkich jednostkach. Najmocniejsze spadki zaliczyły gminy Wierzchosławice, Skrzyszów i Dębno (ok. 40%). Wartość wskaźnika dla Wierzchosławic w 2020 roku stanowił najmniejszy wynik na tle porównawczym (51 przy 62 dla powiatu).

Szczegółowych informacji dotyczących struktury przedsiębiorstw działających na terenie gminy Wierzchosławice dostarcza ich analiza pod kątem przynależności do poszczególnych sekcji PKD. W 2020 r. największą ich część stanowiły firmy z sekcji G (Handel i naprawa pojazdów – 20,3%) i zaraz za nimi podmioty z sekcji F (Budownictwo – 19,5%). Co 9 działalność gospodarcza w gminie związana jest z sektorem Przetwórstwa przemysłowego (sekcja C – 11%). Na kolejnych trzech miejscach znalazły się Produkcja i usługi gospodarstw domowych oraz Pozostałe zakwalifikowane usługi (S i T – 8,4%), Transport i logistyka (H – 7,5%) oraz Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (M – 6,8%). Z perspektywy dekady struktura ta nie uległa znaczącym zmianom – warto przy tym jednak odnotować istotny wzrost faktycznej liczby podmiotów w sekcjach przetwórstwa (C), budownictwa (F), działalności profesjonalnej (M) oraz produkcji i usług gospodarstw domowych (S i T).

Wykres 9. Liczba przedsiębiorstw z danej sekcji wg PKD 2007 w gminie Wierzchosławice w 2020 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Struktura rynku przedsiębiorstw gminy Wierzchosławice w 2020 roku wyróżniała się względem porównywanych jednostek – ponadprzeciętny udział w jej strukturze w porównaniu do przeciętnej struktury jednostek porównawczych miały podmioty aż z 15 na 19 sekcji PKD (nie wliczając podmiotów z sekcji: U - Organizacje i zespoły eksterytorialne, które nie występują wśród tych jednostek). Różnice te wynikają w istotnym stopniu z sąsiedztwa gminy z tarnowskim rynkiem handlu, usług i klienta. Do sekcji, których udział jest wyraźnie większy niż w pozostałych jednostkach (co najmniej 20% większy względem średniej), zaliczało się 7 sekcji⁶. Spośród nich, 3 sekcje wyróżniają się na tle porównawczym również pod względem faktycznej liczby przypadków prowadzonej działalności: B – Górnictwo i wydobywanie (4 podmioty w gminie), D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i in. (2 podmioty) oraz L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (14 podmiotów).

Według danych przekazanych przez Urząd Gminy w Wierzchosławicach, dochody gminy z podatku CIT wyniosły w 2019 roku około 1 mln 35 tys. złotych (z podatku PIT: prawie 7,5 mln). Zdecydowanie największe udziały w podatku CIT miała branża przetwórcza – aż 86,6%, a dalej podmioty z nieokreślonej sekcji (5,4%), sekcji B – Górnictwo i wydobywanie (4,7%) oraz G – Handel i naprawa pojazdów (2,3%).

⁶ B – Górnictwo i wydobywanie, D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją; I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; oraz O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne.

Tabela 2. Wpływy do budżetu gminy z podatku CIT od przedsiębiorstw z poszczególnych sekcji PKD w 2019 roku oraz udział poszczególnych sekcji w dochodach ogółem

Kod sekcji	Sekcja	wpływy z CIT w 2019 r. [zł] – wyłącznie firmy	udział w sumie dochodów z CIT	liczba wszystkich podmiotów w REGON w 2019 roku
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	111,27	0,0%	20
B	Górnictwo i wydobywanie	48 351,94	4,7%	4
C	Przetwórstwo przemysłowe	895 111,1	86,6%	84
F	Budownictwo	412,59	0,0%	136
G	Handel i naprawa pojazdów	23 647,49	2,3%	149
H	Transport i gospodarka magazynowa	1 507,32	0,1%	52
I	Hotelarstwo i gastronomia	2 086,84	0,2%	18
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	1 372,09	0,1%	12
L	Obsługa rynku nieruchomości	9 41,45	0,1%	14
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	4 757,49	0,5%	33
	Nieokreślona sekcja	55 882,6	5,4%	b/d
	Razem	103 4182	100%	523 + b/d
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i inne			2
E	Gospodarka wodna, ściekowa i odpadami oraz rekultywacja			4
J	Informacja i komunikacja			21
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna			49
N	Usługi administracyjne i działalność wspierająca		brak	21
O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne			10
P	Edukacja			17
R	Kultura, rozrywka i rekreacja			22
S i T	Produkcja i usługi gospodarstw domowych oraz pozostałe usługi			65
	Razem			734

Dopełnieniem informacji nt. lokalnego rynku przedsiębiorstw są podstawowe dane dotyczące koncentracji nieruchomości o funkcjach gospodarczych na terenie gminy. Zabudowa handlowa i usługowa koncentruje się w centrach miejscowości, spośród których Wierzchosławice odgrywają dominującą rolę. Rzadka zabudowa przemysłowa i magazynowa występuje najczęściej wzdłuż zachodniego brzegu Dunajca oraz w sąsiedztwie stacji i bocznic kolejowej w Bogumiłowicach i Ostrowie. Największe dostępne tereny inwestycyjne w gminie (razem ok 50 ha, stan na luty 2021 roku) zlokalizowane są w bliskim sąsiedztwie węzła autostrady A4. Gmina nie posiada wyodrębnionej strefy aktywności gospodarczej – na obszarze Aglomeracji Tarnowskiej dwie takie strefy (Komunalna, Piaskówka) zlokalizowane są na północy Tarnowa. Wyraźnie dominującymi zabudowaniami pozostają budynki gospodarstw rolnych, zwarto przylegające do niemal wszystkich ważniejszych dróg za wyjątkiem pasów terenu na południu: wzdłuż granicy Mikołajowic oraz na północy, wzdłuż południowych granic Rudki i Komorowa.

Przy rozpatrywaniu lokalizacji obszarów aktywności gospodarczej w gminie należy również uwzględnić sąsiedztwo gminy z Zakładami Azotowymi w Tarnowie-Mościcach S.A. (Kępy Bogumiłowickiej, po tarnowskiej stronie Dunajca). Przedsiębiorstwo zajmuje duży, zwarty obszar przemysłowy, jego historia sięga lat dwudziestych XX wieku. Pozostaje od tamtego czasu czołowym pracodawcą w regionie, z którym powiązane zostały i są nadal losy wielu tutejszych rodzin. Jednocześnie, obecność zakładów chemicznych wiąże się z zagrożeniem środowiskowym i zdrowia publicznego – Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie zalicza przedsiębiorstwo do grupy największych emitentów zanieczyszczeń powietrza w Małopolsce.

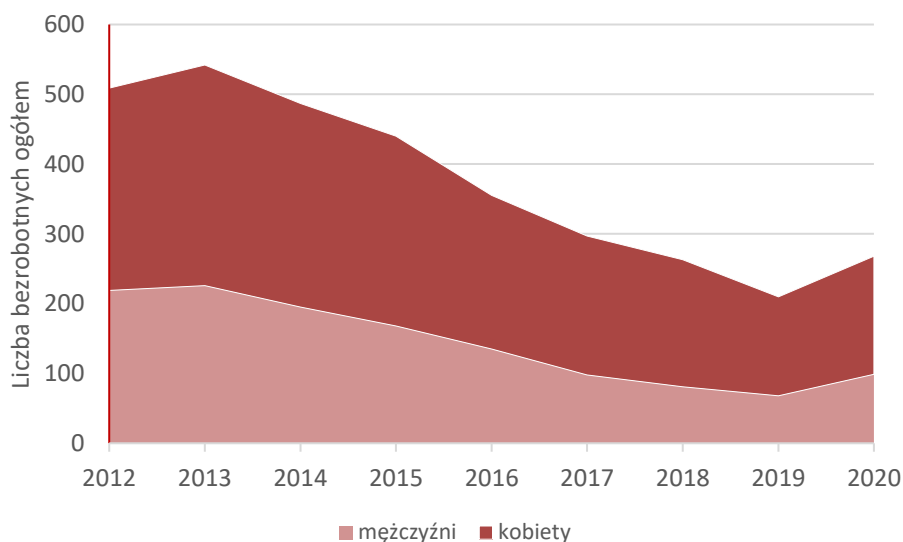
Rynek pracy

Spośród wszystkich powiatów województwa małopolskiego, w powiecie tarnowskim zarabia się najmniej. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiecie w stosunku do średniej krajowej wyniosło w 2019 roku 72,9% i jest to wynik słabszy w porównaniu do rezultatów z poprzednich lat (w latach 2014-2019 najwyższy udział wystąpił w 2014 roku – 73,6%). Był to wynik znacznie słabszy od średniej wojewódzkiej (98,4%) oraz średniej dla pozostałych powiatów Małopolski (82,3%) z wyłączeniem Tarnowa (100,7%) oraz Krakowa (113,5%). Dane te wskazują na rosnące rozwarstwienie dochodów w powiecie względem średniej krajowej oraz konkurencyjną w kwestii wynagrodzeń pozycję miasta Tarnów, jako głównego ośrodka wzrostu w jego regionie.

Dane zgromadzone i udostępniane przez Powiatowy Urząd Pracy w Tarnowie pokazują, że na koniec 2020 r. gminę Wierzchosławice zamieszkiwało 268 osób zarejestrowanych jako bezrobotne. Z jednej strony, jest to wynik niższy niż w większości ubiegłych lat, w ciągu których panowała tendencja spadkowa – w latach 2013-2019 roku (542 osoby bezrobotne w 2013 r.). Z drugiej strony, rok 2020 jest pierwszym, który ten trend załamuje – z liczbą bezrobotnych ponad dwukrotnie wyższą niż w 2019 roku (119 bezrobotnych). Zjawisko to obserwowano w skali całego powiatu (zarówno tendencję spadkową, jak i wzrost z 6938 do 8046 bezrobotnych w latach 2019-2020), skąd można domniemywać, że wzrosty te wiążą się z redukcjami pracowników wynikających z trudnej sytuacji przedsiębiorstw w czasie pandemii COVID-19. Wyraźną większość bezrobotnych w gminie Wierzchosławice od lat stanowią kobiety. W 2020 r. stanowiły 63% ogółu bezrobotnych i był to najwyższy odsetek wśród

wszystkich porównywanych jednostek. Wskaźnik ten maleje od dwóch lat (69% w 2018 – najwyższy na przestrzeni dekady), choć pozostaje wyższy od zanotowanego w rekordowym roku 2012 (57%).

Wykres 10. Suma liczby bezrobotnych w podziale wg płci w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2020

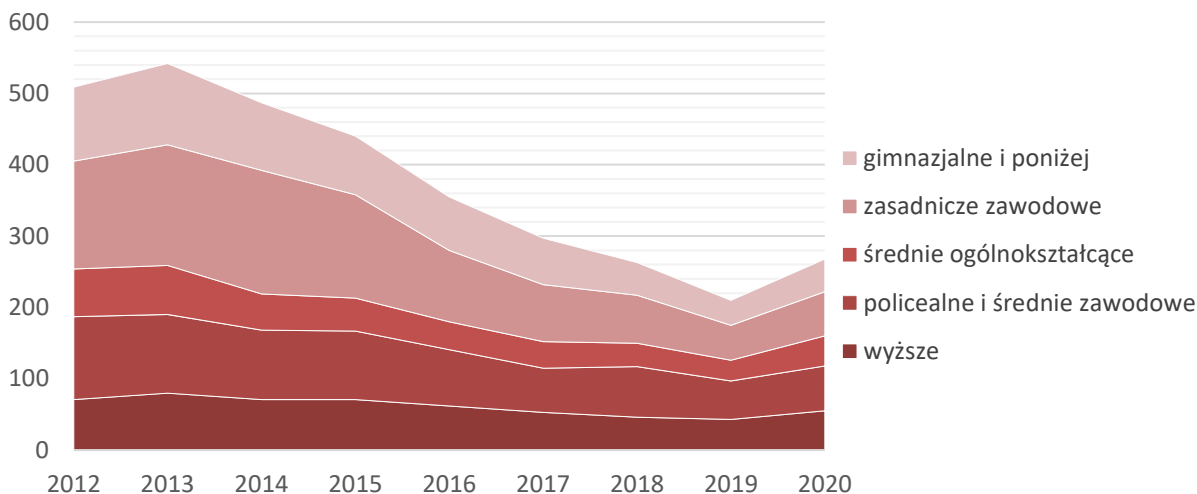

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Analiza szczegółowych danych dotyczących bezrobocia w gminie Wierzchosławice w ciągu ostatnich lat pozwala na dokładniejsze scharakteryzowanie jego struktury. W strukturze wiekowej bezrobotnych w 2020 roku przeważały osoby w wieku 25-34 (31%) oraz 35-44 lata (24%). Najmniejsze zmiany zaszły pośród grup wiekowych 35-44, 55-59 oraz 60+, przy czym ostatnia z nich była jedyną, której liczebność rosła w ciągu lat. W latach 2019-2020 najznacznější wzrosty dotyczyły osób w wieku 45-54 (+85%), 35-44 (+28%) oraz 25-34 (22%).

W strukturze wykształcenia bezrobotnych zdecydowanie największe zmiany zaszły wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (-64% w latach 2014-2020), które przez większość lat stanowiły najliczniejszą grupę bezrobotnych. W 2020 roku udział poszczególnych grup w sumie osób bez pracy jest do siebie zbliżony i wzrósł w podobnym stopniu względem roku 2019. Najliczniejszą z grup były osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (24%) oraz zasadniczym zawodowym (23%). Z kolei najmniejszą grupą pozostają rok w rok osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (16%).

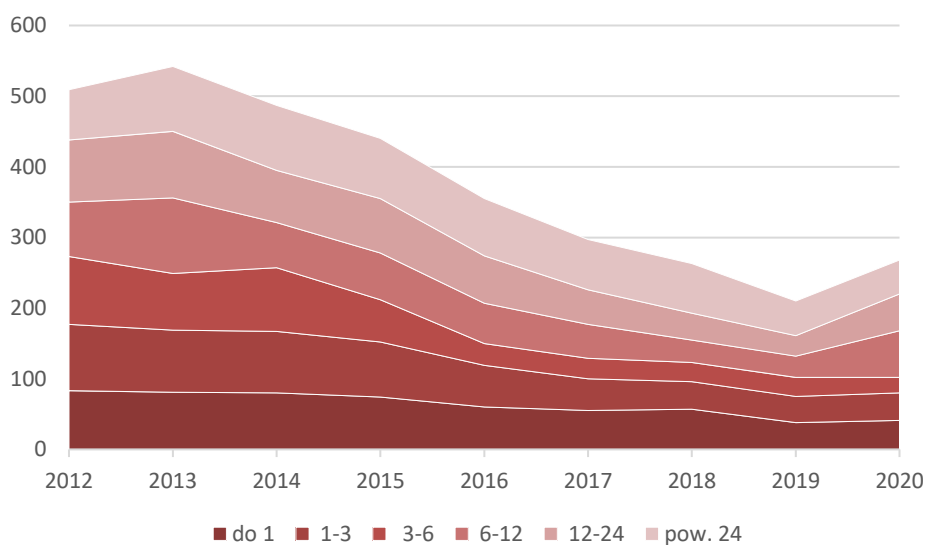
Wykres 11. Suma liczby bezrobotnych w podziale wg wykształcenia w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2020

Ponadto, regularnie najbardziej liczbą grupą pozostają osoby o stażu pracy od 1-5 lat. Stanowiły 27% wszystkich osób bez pracy w 2020 roku, zaraz przed osobami z co najwyżej rocznym doświadczeniem pracy (21%). Względem roku 2019, to również liczba osób o doświadczeniu zawodowym 1-5 lat wzrosła najznaczniej.

Dopełnieniem tych informacji są statystyki bezrobotnych pod kątem czasu pozostawania bez pracy. O ile od 2014 roku przeważały, a z czasem dominowały wśród nich osoby niepracujące powyżej 2 lat, tendencja ta zmieniała się w ostatnich dwóch latach. W 2020 roku najliczniejsze grupy stanowiły osoby niepracujące 6-12 miesięcy (25%) i 12-24 miesiące (19%), które względem 2019 roku powiększyły się odpowiednio o 120% (czyli ponad dwukrotnie) i o 79%.

Wykres 12. Suma liczby bezrobotnych w podziale wg czasu pozostawania bez pracy w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2020

Jeśli wziąć pod uwagę wyniki – najwyższe odsetki w każdej z rozpatrywanych kategorii, statystyczny bezrobotny z gminy Wierzchosławice w 2020 roku był kobietą (63% ogółu) w wieku 25-34 lat (34%), z

wykształceniem zawodowym (23-24%), stażem pracy pomiędzy 1 a 5 lat (27%) oraz pozostająca bez zatrudnienia od 6 do 12 miesięcy (25%).

Czas, w którym opracowywany jest raport (pierwszy kwartał 2021 roku), upływa pod znakiem trwającej od roku pandemii koronawirusa, która pociąga za sobą szereg długofalowych konsekwencji dla gospodarki i rynku pracy. Pierwsze „tąpnięcie” na rynku pracy obserwujemy w przytoczonych statystykach – największą grupą wśród bezrobotnych są osoby pozostające bez pracy 6-12 miesięcy i 12-24 miesiące, czyli te, które straciły pracę w zeszłym roku oraz te, które straciły ją wcześniej i w trakcie ostatniego roku nie podjęły nowej. W nadchodzącym czasie spodziewane jest co najmniej utrzymywanie się spowolnienia gospodarczego, skutkujące także sporym przemodelowaniem struktury rynku pracy, z koniecznością likwidacji wielu działalności gospodarczych i dużym wzrostem bezrobocia włącznie. Statystyki dla całego powiatu tarnowskiego pokazują duży wzrost liczby bezrobotnych w pierwszej połowie 2020 r. – +1 042 osoby, z czego największe nasilenie zjawiska następowało pomiędzy marcem a majem. Kolejny wzrost obserwowany jest od listopada 2020 roku. Mimo, że obecnie nie sposób określić pełni konsekwencji, jakie spowoduje epidemia, w planowaniu strategicznym konieczne jest jednak uwzględnienie tej sytuacji oraz wdrożenie mechanizmów, które spowodują złagodzenie jej skutków.

Infrastruktura techniczna

Poziom rozwoju infrastruktury technicznej na terenie gminy jest istotny o tyle, że bezpośrednio przekłada się m.in. na jej potencjał gospodarczy i jakość życia mieszkańców, a jednocześnie wydatki ponoszone na jej budowę, utrzymanie czy modernizację nierzadko stanowią jedną z ważniejszych pozycji budżetowych. Stopień wyposażenia danej gminy w infrastrukturę sieciową oraz stopień jej modernizacji wpływa też na stan środowiska naturalnego, zapobiegając zanieczyszczeniom gleb, wód powierzchniowych i powietrza. W niniejszej diagnozie szczegółowej analizie poddano dwa najważniejsze parametry – przyrosty długości sieci, liczby przyłączy oraz obsługiwanej ludności w ostatnich kilku latach, a także odsetek ludności posiadającej dostęp do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej w latach 2015-2019 (dla celów porównawczych z innymi jednostkami, dane BDL GUS aktualizowane w październiku każdego roku), uzupełniając je na końcu o dane za rok 2020, pozyskane bezpośrednio od gminy Wierzchosławice (dla lepszej charakterystyki rozwoju samej jednostki, bez możliwości zestawień porównawczych, dane gminy). Dodatkowym komentarzem opatrzone również statystyki zużycia wody i gazu.

Wedle danych BDL GUS, na koniec 2019 r. dostęp do wodociągu posiadało 86,5% budynków mieszkalnych w gminie Wierzchosławice, a z sieci wodociągowej korzystało 92% mieszkańców. W okresie 2015-2019 odsetek podłączonych budynków mieszkalnych zmalał o 3,2 punktu procentowego, przy jednoczesnym wzroście liczby korzystających mieszkańców o 0,5 punktu procentowego. Pomimo spadku wartości pierwszego wskaźnika, są to wyniki wyraźnie przewyższające średnie dla powiatu (68,3% budynków i 73,3% mieszkańców) oraz województwa (72% budynków i 83% mieszkańców). W stosunku do porównywanych gmin lepsze wyniki charakteryzują gminę wiejską Tarnów (98,2% budynków i 93,6% mieszkańców), Lisią Górę (98,2% i 96,9%) oraz Radłów (94% i 93,6%). Z kolei na minus wyróżniają się gmina Skrzyszów (65,1% i 59,4%) i Pleśna (64,2% i 61,7%).

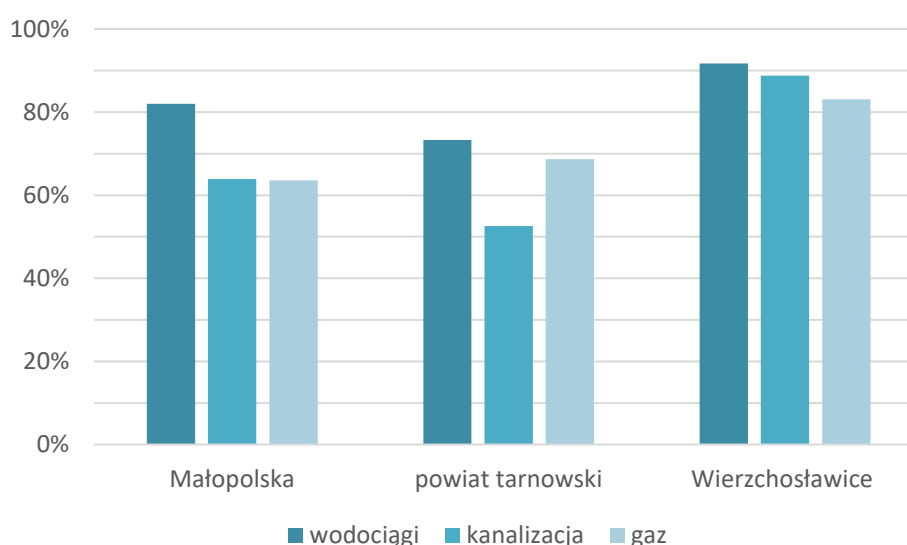
W 2019 roku mieszkańiec gminy Wierzchosławice zużył przeciętnie 24,4 m³ wody. To zrównoważony wynik na tle gmin porównawczych – podobny do zużycia w gminach Wojnicz (24,5 m³), Radłów (24,2 m³) czy najoszczędniejszej jednostki Pleśna (22,5 m³) – oraz względem powiatu (24,6 m³). Woda wykorzystywana jest w znacznie większym stopniu w gminach Skrzyszów (33,2 m³), wiejskiej Tarnów (29,7 m³) czy w Lisiej Górze (29,4 m³). To samo dotyczy wysokich statystyk dla całego województwa (34,2 m³) i biorąc pod uwagę rekordowy odsetek liczby osób korzystających z ujęć wodociągowych w gminie Wierzchosławice, należy uznać jej wynik za bardzo dobry. Gmina posiada własne ujęcia wód głębinowych i stację uzdatniania wody obsługiwaną przez Wodociągi Wierzchosławickie Sp. z o.o. Pozostała część mieszkańców zaopatruje się w wodę przy pomocy przydomowych studni.

Bardzo podobnie gmina Wierzchosławice wypada pod względem odsetka mieszkańców posiadających dostęp do sieci kanalizacyjnej. Liczba budynków podłączonych do sieci kanalizacyjnej wyniosła na koniec 2019 r. 85,6% i korzystało z niej 88,8% mieszkańców. To bardzo wysoki wynik na tle gmin porównawczych oraz statystyk dla powiatu i województwa. Na drugim i trzecim miejscu wśród jednostek porównawczych znalazły się w 2019 roku Tarnów (w) (78,7% podłączonych budynków mieszkalnych i 75% korzystających z sieci mieszkańców) oraz Lisia Góra (68,9% budynków i 67% mieszkańców). Jeszcze większy rozdzźwięk dotyczy danych dla powiatu (49,2% budynków i 52,6% mieszkańców) i województwa (49,3% i 64,6%). W porównaniu do 2015 roku odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej w gminie Wierzchosławice wzrosła o 0,6 pkt procentowego, a odsetek podłączonych budynków zmalał o 3,3 pkt procentowego. Zmiany te są niemal identyczne jak

w przypadku podłączeń do sieci wodociągowej, a wzrost odsetka budynków nieprzyłączonych do sieci dotyczy nowo wybudowanych budynków mieszkalnych, które korzystają z własnych studni oraz zbiorników bezodpływowych (szamb) bądź przydomowych oczyszczalni ścieków. Gmina nie posiada własnej oczyszczalni ścieków – jej sieć jest zintegrowana z oczyszczalnią w Tarnowie podobnie jak w przypadku gmin Tarnów (w), Skrzyszów, Żabno, Lisia Góra, Wojnicz i Pleśna.

Gmina Wierzchosławice przoduje również pod względem dostępności sieci gazociągowej. W 2019 roku korzystało z niej 83,1% mieszkańców, co stanowiło drugi wyniki spośród porównywanych gmin (za gminą Tarnów – 85,7%). Rezultat ten znacznie przewyższa wyniki powiatu (68,7%) i całego

Wykres 13. Odsetek mieszkańców korzystających z infrastruktury sieciowej w ogóle populacji gminy Wierzchosławice, powiatu tarnowskiego i Małopolski

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

województwa (63,6%). Mieszkaniec gminy Wierzchosławice zużył w 2019 roku przeciętnie 2022 kWh gazu, co jest wynikiem przeciętnym na tle porównywanych gmin i nieco niższym względem powiatu (2076 kWh). Zużycie gazu w 2019 roku wzrosło względem 2015 roku o 18,5%.

Dane publikowane przez BDL GUS, pomimo ich aktualności na koniec roku 2019, są jedynymi pozwalającymi na porównanie poziomu rozwoju infrastruktury sieciowej w gminie Wierzchosławice z jednostkami tła porównawczego. Dane przekazane przez Urząd Gminy pozwalają jednak na pokazanie stanu rozwoju infrastruktury sieciowej w 2020 roku. Wynika z nich, że w latach 2019-2020 liczba budynków mieszkalnych podłączonych do istniejącej wcześniej infrastruktury sieciowej wzrosła – w przypadku wodociągów o 0,9% (26 budynków) i kanalizacji o 2,7% (76 budynków). Największy odsetek budynków przyłączonych do sieci wodociągowej znajduje się w Wierzchosławicach (99,8%) i Gostawicach (95,9%), natomiast najmniejszy w Bogumiłowicach (85,7%). Również w przypadku sieci kanalizacyjnej najlepiej skanalizowaną miejscowością są Wierzchosławice (91,5% podłączonych budynków mieszkalnych), zaś najstaniej – Bobrowniki Małe (79,34%).

Polityka społeczna i bezpieczeństwo

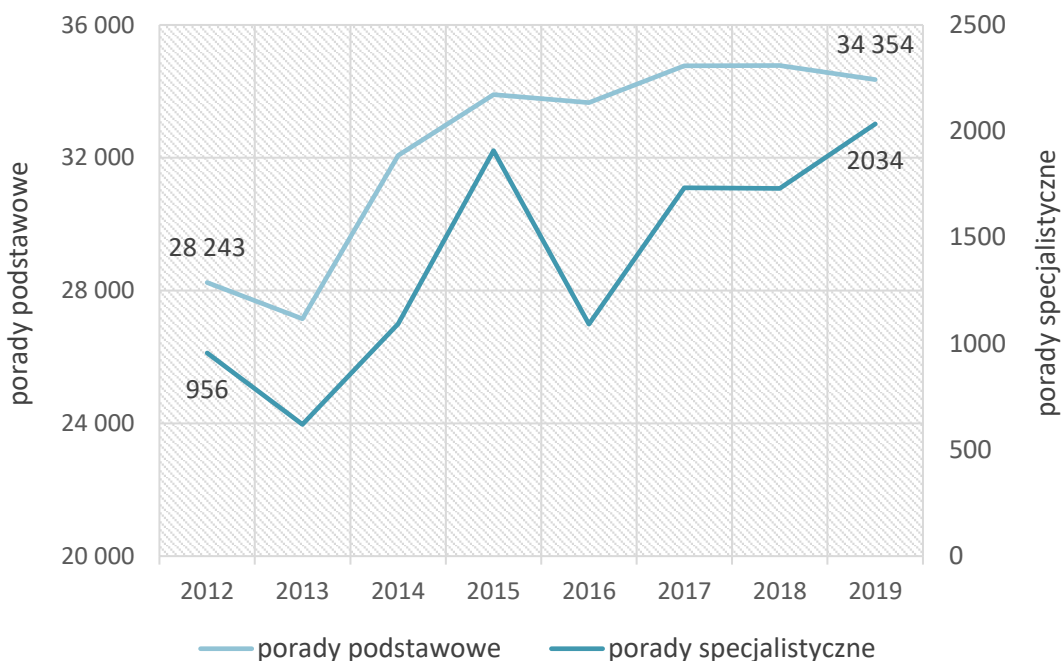
Ochrona zdrowia

Gmina Wierzchosławice nie finansuje funkcjonowania publicznych ośrodków zdrowia na swoim terenie. Opiekę zdrowotną na jej obszarze sprawują dwie niepubliczne jednostki: Centrum Zdrowia w Wierzchosławicach, z którym gmina współpracuje przy realizacji programów profilaktycznych (m.in. szczepień przeciw HPV) oraz Przychodnia Rodzinna Skomed w Ostrowie. Oba ośrodki położone są w centralnej części gminy, co sprawia, że mieszkańcy południowej i północnej części gminy posiadają do nich relatywnie słabszy dostęp. Ma to znaczenie szczególnie w przypadku osób starszych lub z ograniczonymi możliwościami poruszania się (np. osoby na wózkach inwalidzkich). Z kolei dyżur w zakresie nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej dla mieszkańców gminy pełni Wojnickie Centrum Medyczne oddalone od północnych miejscowości gminy o kilkanaście kilometrów. Najbliższy szpitalny oddział ratunkowy SOR znajduje się w Szpitalu Wojewódzkim w Tarnowie. Wśród potencjalnych zagrożeń, związanych z koniecznością udzielenia szybkiej pomocy można wskazać fakt, że na terenie gminy nie stacjonuje karetka pogotowia. Najbliższe Zespoły Ratownictwa Medycznego stacjonują w Wojniczcu oraz Tarnowie i w przypadku zamknięcia przeprawy przez Dunajec (mostu w Ostrowie) to Wojnicz staje się jednostką pierwszego kontaktu dla mieszkańców zachodniego brzegu rzeki.

Przy ocenie dostępności lekarzy specjalistów i rozmaitych usług medycznych dla mieszkańców gminy należy mieć na uwadze fakt, że z racji bliskości Tarnowa i Wojnickiego Centrum Medycznego można go generalnie określić jako dobry. Ewentualne problemy w tym obszarze mogą być związane, podobnie jak i w skali całego kraju, głównie z ujawniającymi się coraz częściej brakami w kadrze medycznej, czy sprzęcie medycznym, kolejkami do specjalistów czy utrudnionej dostępności do placówek medycznych dla osób z niepełnosprawnościami lub starszych, nieposiadających własnego transportu. Sytuację tę dodatkowo obnaża trwający kryzys spowodowany pandemią koronawirusa.

Wachlarz danych GUS z zakresu ochrony zdrowia na poziomie gmin jest skromny i należy je traktować pomocniczo. Dane te dotyczą liczby udzielonych porad lekarskich – podstawowych i ambulatoryjnych, przez sektor publiczny i prywatny. W przypadku Wierzchosławic widać wyraźny trend wzrostowy liczby obu udzielonych typów porad od czasu, kiedy rolę podmiotów świadczących świadczenia medyczne w gminie przejęły podmioty prywatne. Na lat 2012-2019 liczba porad specjalistycznych podwoiła się (z 956 do 2034), zaś podstawowych porad wzrosła o ponad jedną piątą (z 28 243 do 34 354). Co ciekawe, bardzo podobny trend – związany z przejmowaniem roli sektora publicznego przez sektor prywatny w obszarze świadczeń usług medycznych na poziomie lokalnym - można zaobserwować zarówno na poziomie powiatu jaki i w większości gmin porównawczych (najbardziej jest to widoczne w Pleśnej, Wierzchosławicach i gminie Tarnów). Na poziomie powiatu wzrost liczby porad udzielonych prywatnie wzrósł o 32% i przy 15-procentowym spadku w publicznej służbie zdrowia w latach 2012-2019, co przełożyło się na wzrost udziału sektora prywatnego w tej kwestii z 56% do 66%. Odwrotny trend obserwuje się jedynie w Radłowie, gdzie za podobnej skali wzrost liczby udzielonych porad odpowiedzialne były placówki publiczne. W skali województwa odnotowano podobną dynamikę wzrostu zarówno po stronie prywatnych jak i publicznych placówek zdrowia na przestrzeni lat 2012-2019, kilkunasto-procentowy wzrost porad specjalistycznych i niemal brak zmian w przypadku porad podstawowych oraz dominację udziału sektora prywatnego nad publicznym w ogólnej liczbie udzielonych porad (między 75,6% a 77,1% w wymienionym okresie).

Wykres 14. Liczba porad podstawowych i specjalistycznych w ośrodkach zdrowia w gminie Wierchosławice w latach 2012-2019

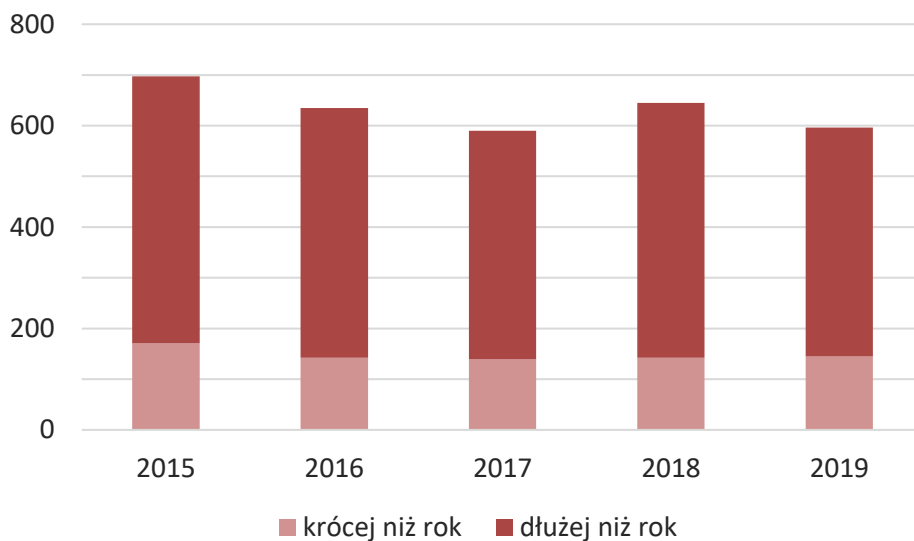

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Pomoc społeczna

Dane pochodzące z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Wierchosławicach wskazują na zmniejszenie się liczby osób korzystających z pomocy społecznej w okresie 2015-2019. Na początku analizowanego pięcioletnia było ich 697, na koniec 596, co oznacza spadek o 14,5%. Tak jak w 2015 roku, tak i 2019 ok. 75% beneficjentów stanowiły osoby korzystające ze wsparcia dłużej niż rok, a ok. 25% to osoby korzystające krócej niż 12 miesięcy.

Wykres 15. Suma liczby osób korzystających z pomocy społecznej w podziale wg długości okresu korzystania z pomocy w gminie Wierchosławice w latach 2015-2019

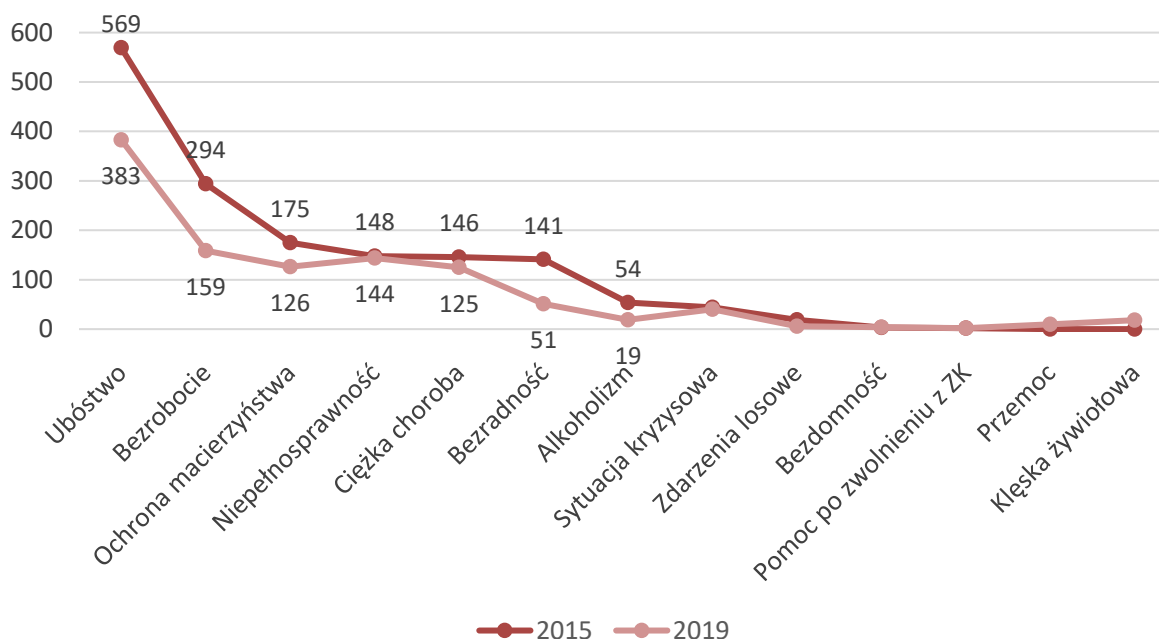

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Liczba rodzin objętych pomocą w 2019 roku wyniosła 266 i względem wyniku z 2015 roku (247) była to zmiana o 7,7%. Dominujący odsetek wśród nich stanowią rodziny korzystające z pomocy społecznej dłużej niż rok (między 71% a 75% w ciągu ostatnich lat). Od 2015 roku (184 rodziny) ich liczba malała i rosła, by w 2019 r. wrócić do poziomu sprzed kilku lat (188). Natomiast wzrosła w tych latach liczba rodzin krótkotrwale korzystających z pomocy (o prawie ¼ : z 63 w 2015 do 78 w 2019 roku).

Powyższe dane uzupełnia statystyka liczby osób w rodzinach objętych wsparciem świadczeń z danego powodu. Ogółem, zmniejszyła się w latach 2015-2019 o prawie jedną trzecią (-31,8%). Największy udział w tym spadku dot. liczby osób w rodzinach objętych wsparciem świadczeń z tytułu „ubóstwa” i „bezrobocia”. Najprawdopodobniej, wiązały się one z polepszającą się koniunkturą gospodarczą w ostatnich latach i z transferami pieniężnymi w ramach programu „500+” (liczba świadczeń z tytułu „potrzeby ochrony macierzyństwa”, „w tym wielodzietność” spadły o 28-30%). W ujęciu procentowym, w ciągu wymienionych 5 lat najbardziej spadła liczba przypadków wsparcia przyznanego z tytułu „alkoholizmu” (-64,8%) i „bezradności” (-63,8%) oraz wspomnianych „bezrobocia” (-45,9%) i ubóstwa (-32,7%). Na podobnym poziomie utrzymała się liczba osób w rodzinach wspartych świadczeniami z powodu „niepełnosprawności” (niemal brak zmiany; 13,2% ogółu świadczeń), „długotrwałej lub ciężkiej choroby (spadek -14,4% w latach 2015-2019) oraz w związku z sytuacją kryzysową (ok. 40 przypadków zarówno w roku 2015 jak i w 2019).

Wykres 16. Liczba osób w rodzinach objętych wsparciem z danego powodu w gminie Wierchosławice w latach 2015 i 2019

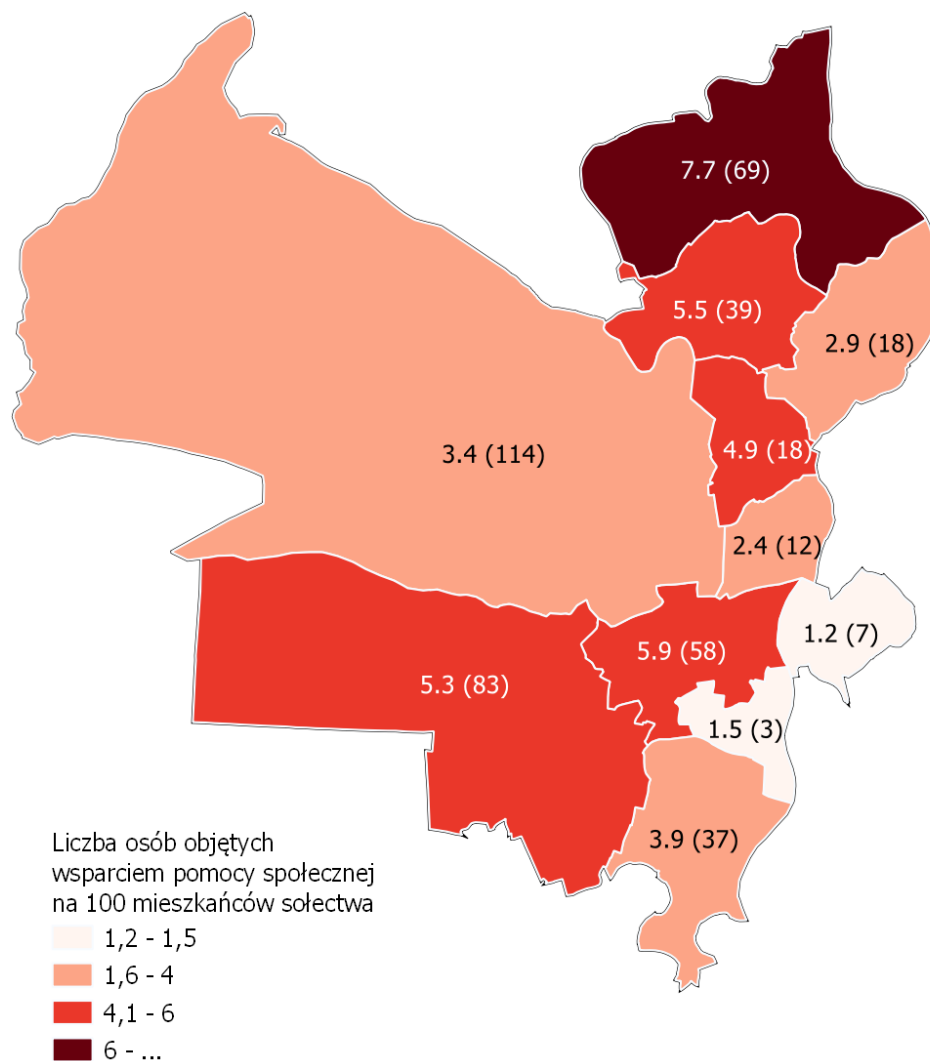

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W ujęciu przestrzennym, największa liczba osób objętych wsparciem pomocy społecznej żyła w 2019 roku w Wierchosławicach (114; blisko 25% wszystkich beneficjentów), Łętowicach (83; 18,1%), Bobrownikach Małych (69; 15,1%) i Bogumiłowicach (58; 12,7%). W przeliczeniu liczby osób objętych wsparciem na 100 mieszkańców w danej miejscowości, najwyższą wartość wskaźnika przy średniej dla gminy 4,1 odnotowały Bobrowniki Małe (7,7), Bogumiłowice (5,9) i Łętowice (5,3). W ujęciu osób objętych wsparciem (to inna statystyka niż liczba świadczeń przyznawana z danego powodu,

przyczyną w akapicie powyżej) największą grupę spośród beneficjentów stanowiły osoby zmagające się z ubóstwem (36% beneficjentów), a dalej z niepełnosprawnością (17,9%) i trudną chorobą (16,8%). Koncentrowały się one przede wszystkim w czterech wymienionych miejscowościach.

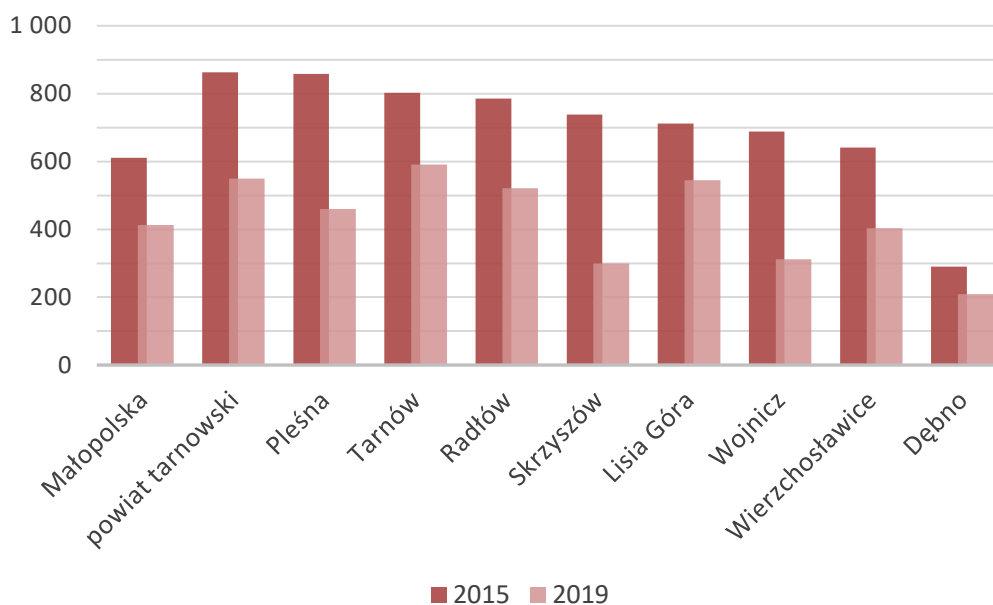
Wykres 17. Liczba osób objętych wsparciem pomocy społecznej na 100 mieszkańców sołectwa oraz liczba osób objętych wsparciem w danym sołectwie (w nawiasie) w gminie Wierzchosławice w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GOPS Wierzchosławice

Porównanie sytuacji w zakresie pomocy społecznej w gminie Wierzchosławice z innymi jednostkami samorządu terytorialnego umożliwia m.in. wskaźnik liczby beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (BDL GUS). Zgodnie z nią, wartość parametru dla gminy Wierzchosławice w 2019 r. wynosiła 403 osoby i była to statystyka niższa od rezultatu osiąganego przez powiat tarnowski (550 osób), jak i większość porównywanych gmin. Warto jednak odnotować, że gminy „wyrzedzające” w tym zakresie Wierzchosławice, osiągnęły wyniki dużo niższe – Wojnicz (312), Skrzyszów (300) i Dębno (209).

Wykres 18. Liczba osób objętych wsparciem pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w gminie Wierzchosławice, gminach porównawczych, powiecie tarnowskim i Małopolsce

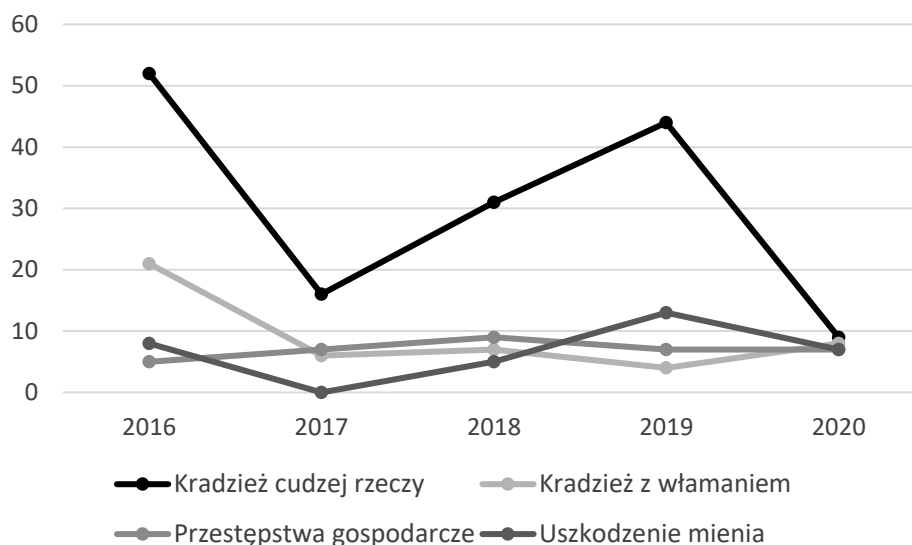

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Bezpieczeństwo publiczne

Analiza danych z lat 2016-2020, udostępnionych przez Posterunek Policji w Wierzchosławicach, ukazuje analizowaną jednostkę jako miejsce o stosunkowo dobrym poziomie bezpieczeństwa, choć domagającym się poprawy. Z jednej strony, okres ten charakteryzowała bardzo niska liczba rozbojów (brak w ciągu lat 2016-2019 i 2 przypadki w 2020 roku) oraz bójek (przeciętnie 2 przypadki bójek i pobić w roku na przestrzeni badanego okresu). Z drugiej strony, alarmująca wydaje się statystyka dot. kradzieży. Liczba przypadków „kradzieży cudzej rzeczy” znacząco spadła w 2020 roku (do 9), utrzymując się w latach 2016-2019 na przeciętnym poziomie 36. Z kolei liczba kradzieży z włamaniem w 2020 roku wzrosła dwukrotnie (z 4 w 2019 r. do 8). Warto zaznaczyć, że wyniki dot. kradzieży z ostatnich lat są jednak wyraźnie niższe od liczby przypadków z rekordowego, 2016 roku (łącznie 73 przypadki kradzieży). Wśród pozostałych przestępstw, liczba przestępstw gospodarczych pozostawała na podobnym poziomie (przeciętnie 7 rocznie), zaś liczba uszkodzonego mienia wyjątkowo wzrosła w 2019 roku (do 13 przypadków), by spaść do 7 w ostatnim analizowanym roku. Za bezpieczeństwo na terenie gminy bezpośrednio odpowiada Posterunek Policji w Wierzchosławicach, podległy służbowo Komisariatowi Policji Tarnów-Zachód w Tarnowie.

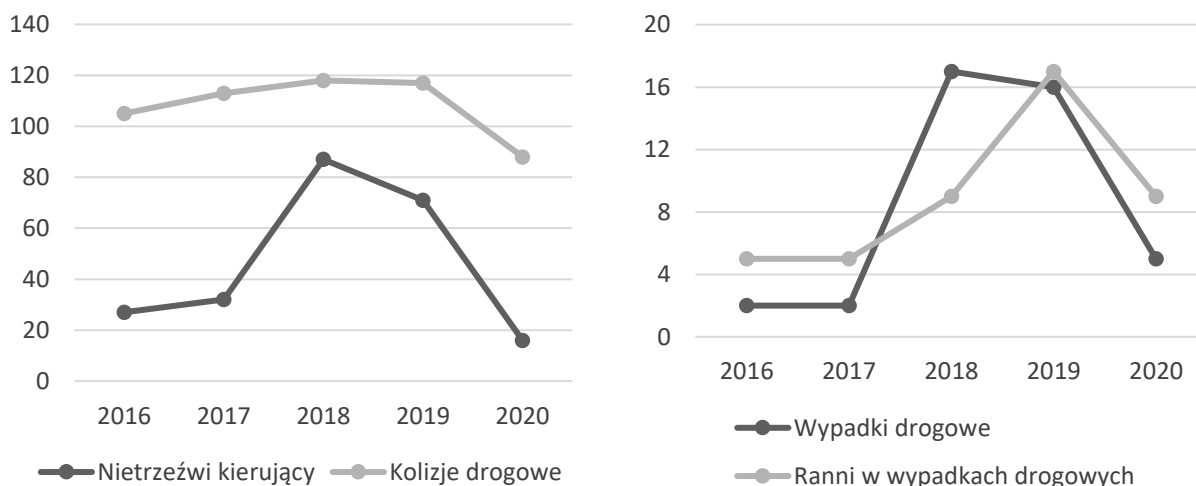
Wykres 19. Liczba kradzieży, przypadków uszkodzenia mienia i przestępstw gospodarczych w gminie Wierzchosławice w latach 2016-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W tle przedstawionych danych do rangi najpoważniejszych problemów z zapewnieniem bezpieczeństwa w gminie wydaje się urastać zagrożenie związane z ruchem drogowym. W okresie 2016-2020 zwracają uwagę liczby kolizji, wypadków i osób rannych w wypadkach, które podniosły się w latach 2017-2018. Spadły one w 2020 roku (z 71 w 2019 do 16 w 2020 r.), podobnie jak liczba

Wykres 20. Liczba nietrzeźwych kierowców i kolizji drogowych oraz liczba wypadków i rannych wypadkach w gminie Wierzchosławice w latach 2016-2020

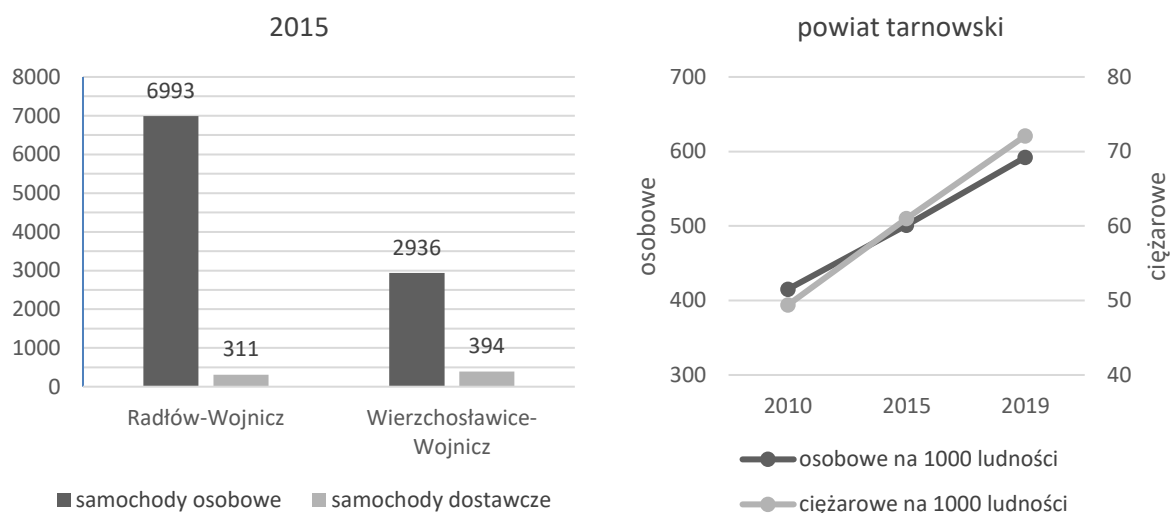

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

złapanych nietrzeźwych kierowców, co najprawdopodobniej miało związek z utrzymującym się zamknięciem lokali wskutek pandemii COVID-19. W całym badanym okresie w wypadkach na drogach gminy Wierzchosławice nie poniosła śmierci żadna osoba.

Rosnąca liczba kolizji może mieć związek z rosnącą liczbą samochodów na drogach, które generują coraz większe natężenie ruchu, szczególnie na odcinkach dróg wojewódzkich przebiegających przez gminę. W ciągu ostatniej dekady liczba samochodów przypadająca na 1000 mieszkańców w powiecie tarnowskim nieprzerwanie rośnie. O ile w 2010 roku wskaźnik ten wynosił 415 samochodów, w 2019 r. były to już 592 pojazdy (tzn. wzrost o 43%). Udostępniane przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad wyniki badań średniego dobowego natężenia ruchu pochodzą z 2015 roku (GDDKiA wykonuje badania w cyklu pięcioletnim, ostatnie odbyły się w 2015 r., a ich dokończenie planowane jest w pierwszej poł. 2021 roku). Na terenie gminy badaniem objęto odcinki dróg Radłów – Wierzchosławice (DW 975) oraz Wierzchosławice – Wojnicz (DW975). Badania wskazały wówczas, iż o ile ruch dobowy samochodów osobowych był na pierwszym odcinku ponad dwukrotnie większy (6993 do 2936), to na drugim odcinku przeważał ruch samochodów dostawczych (394 do 311). Z jednej strony, pierwszy odcinek stanowi zarazem najszybsze połączenie z autostradą A4 dla mieszkańców gminy Radłów, zwiększając ruch samochodów osobowych na tym odcinku. Z drugiej strony, odcinek DW975 biegnący do Wojnicza łączy gminę Wierzchosławice z drogą krajową nr 94, stanowiąc jej komfortowe połączenie z autostradą dla samochodów o większych gabarytach zarówno z Wojnicza, jak i gmin na południe, w tym Zakliczyn.

Wykres 21. Statystyki liczby pojazdów na odcinkach DW975 w Wierzchosławicach w 2015 roku oraz liczba pojazdów na 1000 osób zarejestrowanych w powiecie tarnowskim w latach 2010-2019

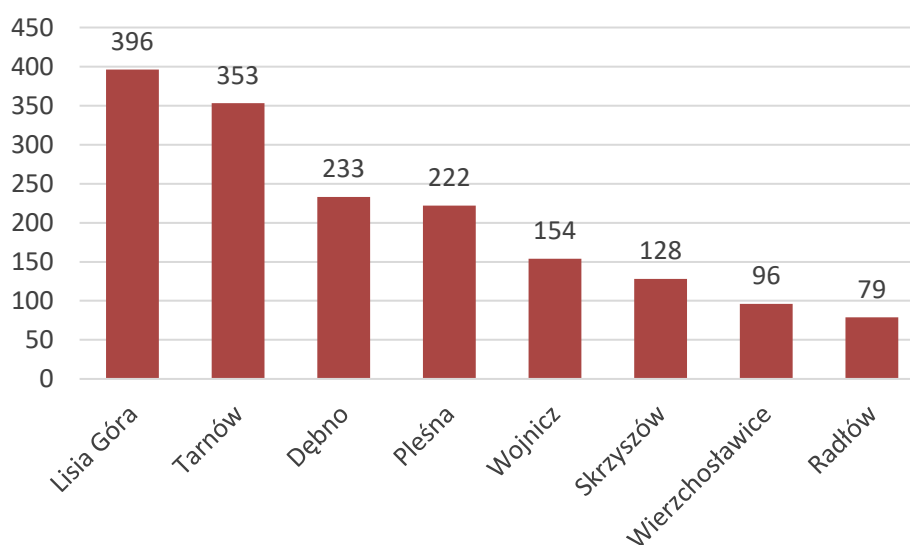
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GDDKiA i BDL GUS

Zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa na terenie gminy Wierzchosławice sprawuje ponadto 8 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych, w tym dwie OSP działające w ramach Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (OSP Wierzchosławice i OSP Łętowice). Jednostki rozmieszczone są równomiernie po całym terenie pasa zabudowań w gminie, w tym drużyny z Wierzchosławic i Łętowic w jej centralnej części – najbliższej obszarów Lasów Wierzchosławickich, skrzyżowania dróg wojewódzkich i węzła autostrady. W 2019 roku strażacy z gminy Wierzchosławice najczęściej brali udział w akcjach trwających od godziny od dwóch (39%) oraz od 30 minut do godziny (34%), co było charakterystyczne dla aktywności drużyn w zdecydowanej większości porównywanych gmin.

Najrzadziej zaś uczestniczyli w akcjach najkrótszych (do 30 minut, 6% akcji), co z kolei wyróżnia ich na tle pozostałych jednostek. Prócz akcji pożarniczych (ok. 30% wszystkich interwencji), reagowali przede wszystkim na zagrożenia życia i mienia wynikłe wskutek wichur (29% interwencji) i wypadków samochodowych (27%). W ogólnym ujęciu, liczba interwencji w 2019 r. w gminie Wierzchosławice (96) przewyższała jedynie statystykę z gminy Radłów (79) i była zarazem zdecydowanie niższa od wyników z Lisiej Góry (396), gminy Tarnów (353), Dębno (233) czy Pleśnej (222).

Należy zwrócić uwagę, iż gmina Wierzchosławice, z racji swojego położenia, występujących tu zasobów przyrodniczych oraz gospodarowania terenem, narażona jest na specyficzne zagrożenia, do których

Wykres 22. Liczba interwencji OSP ogółem w gminie Wierzchosławice i porównywanych gminach w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

powinny być przygotowywane służby zajmujące się bezpieczeństwem. Dotyczy to przede wszystkim OSP z jej terenu, a w szczególności jednostek KSRG z Łętowic i Wierzchosławic położonych w centralnej części gminy z bardzo dobrym dostępem do najważniejszych ciągów komunikacyjnych. Do zaznaczonych zagrożeń należą: pożary zwartych i dużych kompleksów leśnych występujących na terenie gminy i w jej otoczeniu, powódzie związane z wylaniem rzeki Dunajec, katastrofy przemysłowe w pobliskich zakładach chemicznych w Mościcach, poważne wypadki drogowe i karambole na przebiegającej przez gminę autostradzie A4 czy niebezpieczne zdarzenia związane z niewłaściwym korzystaniem z wyrobisk poźwirowych lub obecnością na drogach lokalnych ciężkich samochodów transportujących urobek z kopalni odkrywkowych itp.

Środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe

Walory przyrodnicze i stan środowiska

Walory przyrodnicze gminy Wierzchosławice wyróżniają ją na tle gmin otaczających miasto Tarnów, pomimo płaskiego ukształtowania jej terenu. Z jednej strony, więcej niż jedną trzecią jej powierzchni zajmują Lasy Wierzchosławickie (tzw. „zielone płuca Tarnowa”), w całości objęte graniami Radłowsko-

Wierzchosławickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. W ich obrębie znajduje się Rezerwat Lasy Radłowskie ze stawem Moruszka, łąkami, strumykami i meandrującą przez las rzeką Kisielina. Lasy Wierzchosławickie pełnią ważną funkcję rekreacyjną dla mieszkańców okolicznych gmin i samego Tarnowa, jako tereny wypadowe dla m.in. wędkarzy, rowerzystów, spacerowiczów czy grzybiarzy. Z drugiej strony, wschodnia granica gminy opiera się na Dunajcu, a tereny zalewowe rzeki między wałami powodziowymi na obu jej brzegach objęte są ochroną w ramach Obszaru Natura 2000 „Dolny Dunajec”. Są to tereny przede wszystkim cenne przyrodniczo, lecz również cechuje je potencjał wypoczynkowy i rekreacyjny (m.in. tereny rekreacyjne przy moście w Ostrowie, tereny łąków na wysokości Komorowa). Między lasami na zachodzie a rzeką na wschodzie gminy rozciągają się tereny zabudowane, rozległe pola i występują liczne stawy i zbiorniki po wyrobiskach. Na tych terenach nie występują obszarowe formy ochrony przyrody.

Warto zaznaczyć, że zgodnie z deklaracją zawartą w strategii regionalnej, w najbliższych latach specjalnym wsparciem zostaną objęte obszary chronione, w szczególności parki krajobrazowe oraz obszary Natura 2000 na terenie Małopolski. Z jednej strony są to obszary szczególnie cenne pod względem przyrodniczym, co niewątpliwie powoduje konieczność objęcia ich dodatkową ochroną i wsparciem, a z drugiej strony wprowadzają one ograniczenia związane z użytkowaniem mieszkalnym, ekonomicznym oraz rolniczym i leśnym tych i okolicznych terenów. Województwo małopolskie zamierza wyróżniać gminy, które wykazują się aktywnością w zakresie działań środowiskowych. Wedle deklaracji, będą one mogły uzyskać preferencje w programach konkursowych finansowanych ze środków budżetu regionalnego oraz w ramach konkursów wspieranych ze środków unijnych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego.

Odrębne zadania i środki finansowe są dedykowane gminom z tytułu walki z zanieczyszczeniem powietrza. Dokładne określenie jego stanu w gminie Wierzchosławice nie jest jednak możliwe ze względu na brak stacji pomiarowych, co uniemożliwia bieżący monitoring, precyzyjną identyfikację źródeł zanieczyszczeń i przeprowadzenie efektywnej interwencji. Najbliższe sensory sieci Airly znajdują się w punktach wokół gminy (Radłów – Bobrowniki Wielkie; Tarnów – ul. Chemiczna, gmina Tarnów – Zgłobice i Wojnicz). Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie dysponuje w regionie miasta Tarnów jedynie dwoma stacjami pomiarowymi – obie funkcjonują na terenie miasta Tarnów. Dane z nich wskazują na dwa rodzaje smogu: pochodzący z niskiej emisji oraz samochodowy. Pierwszy z nich obserwowany jest w sezonie grzewczym od godzin wieczornych do godzin przedpołudniowych. Drugi z nich powstaje wskutek reakcji związków chemicznych pochodzących ze spalin samochodowych ze słońcem. Z reguły, jego największe stężenie ma miejsce w słoneczny, bezchmurny dzień, w godzinach szczytu.

Zanieczyszczenie powietrza na terenie gminy Wierzchosławice może mieć co najmniej cztery źródła. Pierwsze z nich to smog fotochemiczny tworzący się ze spalin pojazdów w bezchmurne, słoneczne dni. W przypadku gminy Wierzchosławice jako obszar szczególnie narażony na tego typu smog należy wskazać pas od 50 do 150 metrów od autostrady A4. Jego rozprzestrzenianie się pozostaje kwestią wietrzności pogody oraz barier w tym pasie (np. zadrzewień). Drugim źródłem zanieczyszczeń jest tzw. niska emisja na terenie gminy wskutek ogrzewania budynków mieszkalnych kotłami na paliwa stałe będąca głównym przedmiotem działań programów ochrony powietrza. Według danych przekazanych przez gminę Wierzchosławice dotyczących liczby zinwentaryzowanych kotłów na paliwa stałe w latach 2017-2020, ogólna suma zinwentaryzowanych urządzeń grzewczych wyniosła w tym okresie 503 piece,

z czego 136 z nich zostało zlikwidowanych. W ramach poczynionych działań oznacza to skuteczność w ich likwidacji na poziomie 27%. Trzecim źródłem zanieczyszczeń powietrza są emisje pochodzące z miasta Tarnów, które mogą pochodzić zarówno z niskiej emisji, jak i być pochodną spalin samochodowych. Czwarte źródło zanieczyszczeń powietrza w gminie stanowią zakłady chemiczne Grupy Azoty S.A., zlokalizowane w tarnowskich Mościcach po drugiej stronie rzeki Dunajec. Według zestawienia WIOŚ zakłady te znajdują się na liście największych emitentów zanieczyszczeń w województwie. Poziom każdego rodzaju zanieczyszczeń nie jest możliwy do określenia bez użycia urządzeń pomiarowych w kilku wybranych lokalizacjach w gminie.

Informacje z baz danych PGW Wody Polskie wskazują na dobrą ocenę stanu wód na terenie gminy. Z jednej strony, stan chemiczny i potencjał ekologiczny dwóch z trzech jednostek wód powierzchniowych (rzeka Kisielina oraz Dunajec od zbiornika Czchów do ujścia) oceniane są co najmniej dobrze. Z drugiej strony, JCWP rzeka „Biała od ujścia Rostówki do ujścia” określana jest jako jednostka wymagająca interwencji (stan ogólny zły) – rzeka ta płynie wzdłuż wschodniej granicy gminy (Kępa Bogumiłowicka). Warto dodać, iż wg ostatnich dostępnych zestawień zbiorczych WIOŚ (z 2017 roku) wskazano, iż odcinek Dunajca od gminy Zakliczyn do jego ujścia do Wisły oraz górne partie rzeki Ropa (południowy zachód powiatu gorlickiego) stanowiły jedyne w całym województwie partie części wód powierzchniowych rzecznych ocenianych jako dobre zarówno pod kątem stanu chemicznego, jak i stanu oraz potencjału ekologicznego wód. Z kolei w przypadku wód głębinowych, na podstawie danych z punktu pomiaru na terenie Kępy Bogumiłowickiej (2018) wody te zostały zaliczone do III klasy w V-stopniowej skali, co oznacza dolną granicę dobrej oceny.

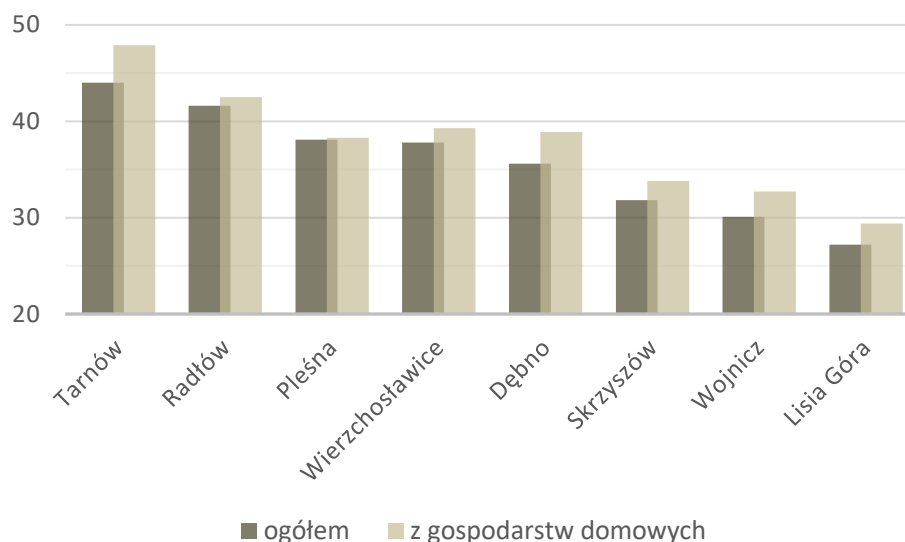
Gospodarka odpadami

W ostatnich miesiącach, głównie za sprawą zmian legislacyjnych, do ważnej i problematycznej kwestii dla samorządów urosło gospodarowanie odpadami. Stanem pożądanym, nie tylko dla środowiska naturalnego, ale i dla budżetów gminnych, jest powstrzymanie tempa wzrostu produkowanych odpadów, przy jednoczesnym jak największym odsetku ich segregowania i przywracania ich na powrót do obiegu gospodarczego (tzn. rozwój gospodarki zamkniętego obiegu). Między innymi temu celowi służy Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK), wybudowany w gminie w latach 2019-2020.

Dane dot. gospodarki śmieciowej udostępniane w BDL GUS dotyczą jedynie lat 2017-2019 a ewidencja tych statystyk podlega obecnie potrzebnemu doskonaleniu, stąd niemożliwe jest pełne odwzorowanie sytuacji w zakresie gospodarowania odpadami na terenie gminy, a tym bardziej na poziomie powiatu czy województwa. Niemniej jednak, w ostatnim roku z analizowanych lat, odsetek odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu w gminie Wierzchosławice wyniósł 37,8%. Wartość ta wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 11,6 punktu procentowego. Wiadomo także, że w 2019 r. w całej gminie Wierzchosławice zebrano 2 500 ton odpadów, z których 86% pochodziło z gospodarstw

domowych i w przeliczeniu wyniosło to 230 kg na mieszkańca. Wskaźnik ten wzrósł w stosunku do lat poprzednich.

Wykres 23. Odsetek odpadów zebranych selektywnie w ogólnej liczbie zebranych odpadów oraz pośród gospodarstw domowych w gminie Wierzchosławice i gminach porównawczych w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Ocena potencjału turystycznego i rekreacyjnego

Potencjał turystyczny jest jednym z tych zasobów, których ocenę ciężko oprzeć o dane statystyczne. Prezentowane przez GUS wskaźniki (dot. miejsc noclegowych) nie odzwierciedlają specyfiki atrakcyjności jednostek w sąsiedztwie większych miast tak jak w przypadku Wierzchosławic i Tarnowa. Pewnych informacji dostarczają dane, za pomocą których można starać się skomentować podaż usług turystycznych i rekreacyjnych, tzn. liczby podmiotów gospodarczych z gminy zarejestrowanych w REGON pod sekcją I (Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi), pod sekcją R w dziale 93 (Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna) oraz pod sekcją N w dziale 79 (Działalność organizatorów turystyki...). Liczba podmiotów związanych z noclegami i gastronomią wzrosła w latach 2015-2019 (z 14 do 18) i jest to wynik plasujący się w środku zestawienia z gminami porównawczymi. Liczba podmiotów związanych ze sportem, rekreacją i rozrywką wzrosła na krótko w 2017 roku (z 20 do 22 podmiotów), by wrócić do poprzedniego poziomu. Jest to wynik równy średniej dla gmin tła porównawczego. Ponadto, w 2019 roku w rejestrze REGON zarejestrowany został pierwszy podmiot klasyfikowany w sekcji N dziale 79 z siedzibą na terenie gminy (na 17 podmiotów w całym powiecie). Statystyki te pozwalają na ostrożne stwierdzenie, że na terenie gminy istnieje środowisko firm zapewniających podstawową podaż w obszarze rekreacji, wypoczynku czy „turystyki jednodniowej”.

Opierając się na informacjach Rejestru Zabytków Nieruchomych Województwa Małopolskiego oraz z Gminnej Ewidencji Zabytków można stwierdzić, że gmina Wierzchosławice posiada konkurencyjny potencjał turystyczny. Jego rdzeń stanowi postać Wincentego Witosa – trzykrotnego Premiera II Rzeczypospolitej, wybitnej postaci polskiego ruchu ludowego i zarazem wieloletniego wójta gminy Wierzchosławice. W Wierzchosławicach stoi jego rodzinny dom, w którym mieści się obecnie Muzeum

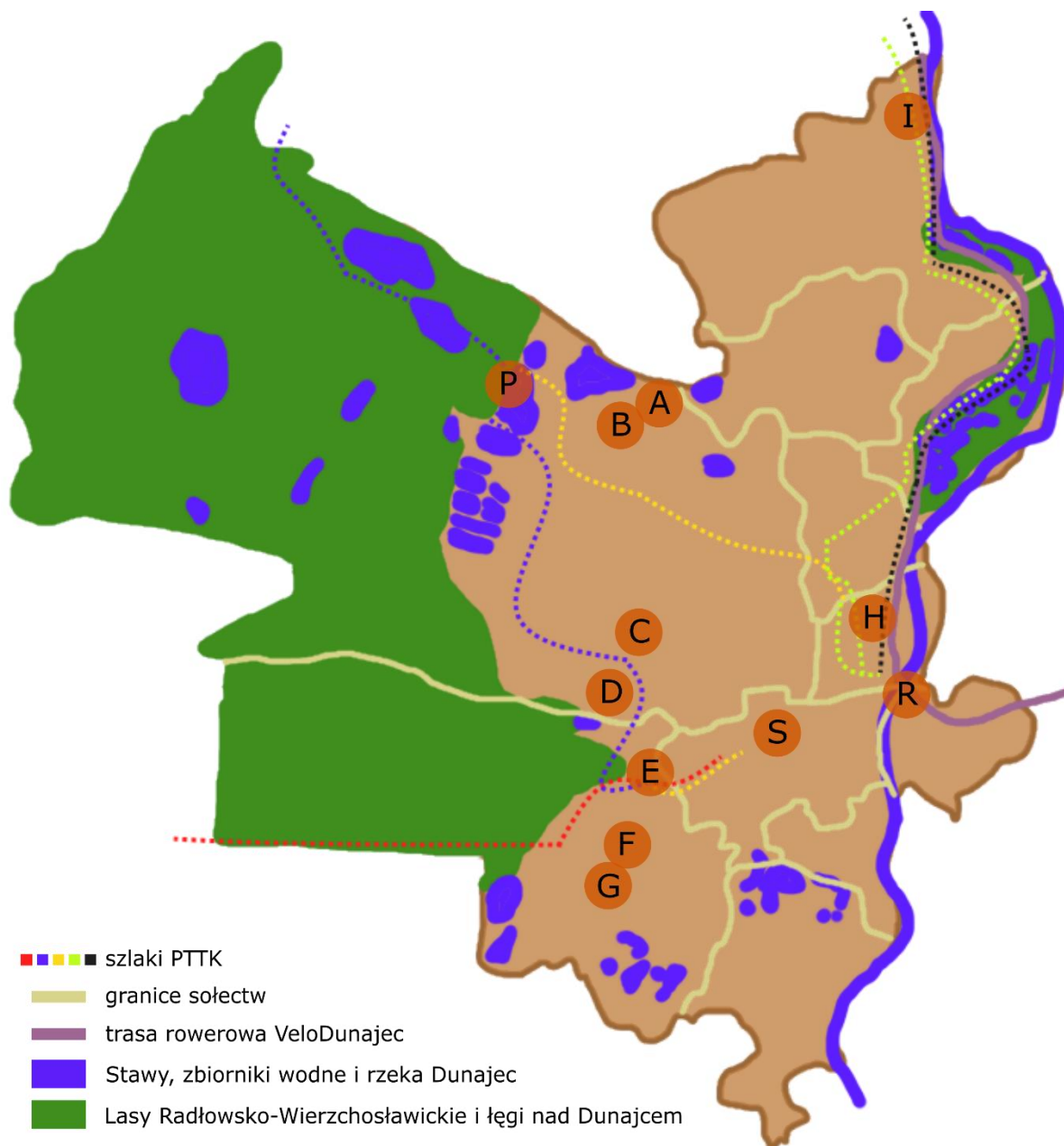
Wincentego Witosa, Dom Ludowy jego imienia i wzniesiony za jego czasów oraz kaplica grobowa rodziny Witosów. Są to miejsca rozpoznawane w skali ponadlokalnej. Do wyróżniających się obiektów pod kątem potencjału turystycznego na tle regionu miasta Tarnów zalicza się również cmentarzysko kultury przeworskiej o historii sięgającej co najmniej 2000 lat. Na uwagę zasługuje fakt, iż ówczesni mieszkańcy tych ziem budowali domy z drewna, które w swojej bryle niewiele różniły się od drewnianych domów budowanych jeszcze w XX wieku. Wydaje się, że historia ta wciąż pozostaje nieopowiedziana.

Gminna ewidencja zabytków zawierała na początku 2021 roku 375 obiektów, wśród których większość stanowią domy mieszkalne z pierwszych czterech dekad XX wieku. W rejestrze wyróżniają się ponadto takie pozycje jak: zabytkowy, pięknie wymalowany kościół parafialny w Wierzchosławicach i klasycystyczny dwór w Łętowicach z początków XIX wieku oraz cmentarze wojenne w Bobrownikach Małych i Gosławicach. Z jednej strony, wymienione wyżej obiekty stanowią atrakcję przede wszystkim dla krajoznawców, zainteresowanych konkretną tematyką, np. architekturą sakralną czy przebiegiem I wojny światowej na tym obszarze. Z drugiej strony, za pomocą szlaków czy ścieżek pieszo-rowerowych mogą zostać przedstawione osobom, które szukają „dodatku” krajoznawczego przy okazji zażywania rekreacji.

Na mapach turystycznych PTTK wyróżniają się trzy szlaki – żółty, z Tarnowa i mający swój drugi koniec u wejścia do Lasów Wierzchosławickich oraz niebieski i czerwony, biegnące ze stacji w Bogumiłowicach i prowadzące przez Lasy do Szczepanowa - w kierunku zachodnim (czerwony) i północnym (niebieski, który styka się z żółtym u wejścia do Lasów). Pozostałe dwa szlaki prowadzące na północ z Ostrowa (zielony i czarny) pokrywają się z trasą VeloDunajec biegnącą wzdłuż rzeki. VeloDunajec stanowi jeden z najważniejszych szlaków rowerowych w regionie i jest uważany spośród nich za najpiękniejszy. Prowadzi z Zakopanego ku ujściu rzeki do Wisły w Wietrzychowicach, stanowiąc tym samym ważne połączenie ponadlokalne w kontekście rozwoju rekreacji i biznesów jej towarzyszących. Jest jedynym szlakiem na terenie gminy uwzględnionym w serwisach informacji przestrzennej, z których dane wykorzystywane są w otwartych aplikacjach nawigacyjnych i związanych z rekreacją (Openstreetmap.org, Google Maps). Warto dodać, iż wg informacji z tych serwisów, zaraz po drugiej stronie rzeki (i granicy gminy) prowadzi szlak św. Jakuba do Santiago di Compostella. Stwarza to okazję do włączenia miejsc noclegowych lub domów przyparafialnych w gminie (szczególnie w Kępie Bogumiłowickiej) w ofertę skierowaną do pielgrzymów i wędrowców.

Prócz wymienionych kilkakrotnie Lasów Wierzchosławickich i prowadzących po nich ścieżkach edukacyjnych, należy podkreślić potencjał rekreacji wodnej. Dotyczy to zarówno kąpielisk i plaż zlokalizowanych nad Dunajcem (m.in. Ostrów z ośrodkiem rekreacyjnym w przygotowaniu, Mikołajowice-Sieciechowice), jak również licznych stawów przeznaczonych na cele rekreacyjne m.in. do wędkarstwa (Bobrowniki Małe, Komorów, Trzydniaki, Dwudniaki, stawy w Lasach). Biorąc pod uwagę szeroką i atrakcyjną ofertę rekreacji, stanowi ona jeden z kluczowych atutów gminy w obszarze budowy atrakcyjności osadniczej i oferty wypoczynku, co ma szczególne znaczenie w kontekście bezpośredniego sąsiedztwa z miastem Tarnów.

Rysunek 1. Mapa najważniejszych miejsc i instytucji w sferze turystyki i rekreacji w gminie Wierzchosławice

A Muzeum Wincentego Witosa	G Dwór w Łętowicach
B Dom rodzinny Wincentego Witosa	H Cmentarz wojenny w Gosławicach
C Kościół Parafialny w Wierzchosławicach	I Cmentarz wojenny w Bobrownikach Małych
D Grób rodzinny Witosów	R Strefa rekreacji przy plaży w Ostrowie
E Gminne Centrum Kultury	S Stacja kolejowa w Bogumiłowicach
F Cmentarzysko Kultury przeworskiej	P Polana piknikowa u wejścia do lasu

Źródło: Opracowanie własne

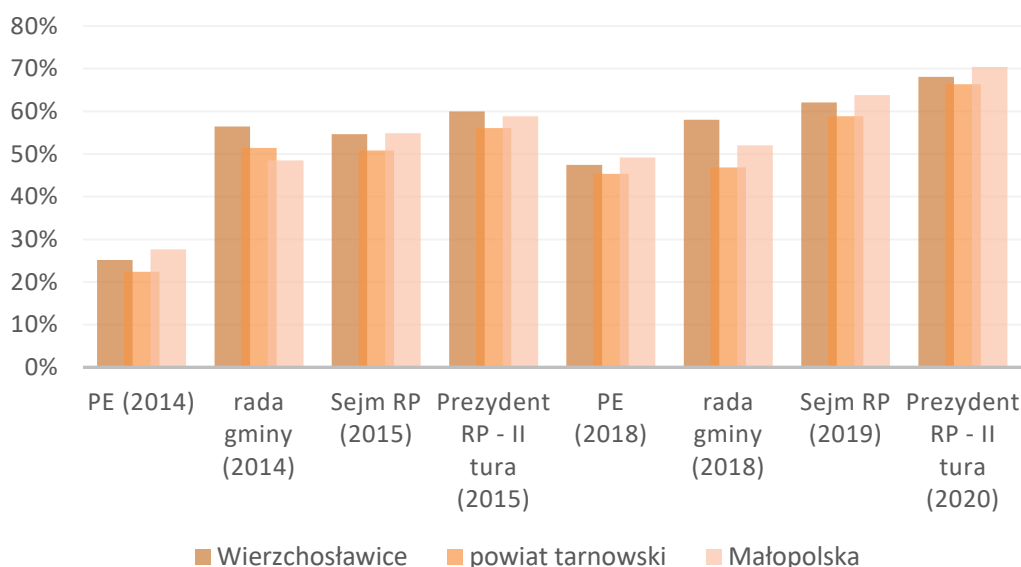
Kapitał społeczny

Frekwencja wyborcza

Za jeden z mierników poziomu rozwoju kapitału społecznego danej zbiorowości często przyjmowany jest udział jej członków w wyborach. Na potrzeby niniejszej diagnozy, analizie została poddana frekwencja w wyborach samorządowych (rady gmin 2014, 2018), do Parlamentu Europejskiego (2014, 2018), do Sejmu RP (2015, 2019) oraz prezydenckich (II tura 2015, 2020). Z danych wynika, że frekwencja w gminie Wierzchosławice wykazuje tendencję wzrostową i wraz z rezultatami gminy Tarnów są to często najwyższe wyniki na tle gmin porównawczych. Podobnie jak w całej Polsce, rekordowa frekwencja w ostatnich latach dotyczyła wyborów na Prezydenta RP w 2020 roku (68%). Porównując wcześniejsze i późniejsze wyniki frekwencyjne dla każdej z edycji wyborów (do Parlamentu Europejskiego w 2014 i 2018, do rady gminy w 2014 i 2018 itd.), można zaobserwować, iż rosły one w przypadku każdej z par.

W przypadku każdych z wymienionych edycji wyborów odsetek mieszkańców biorących w nich udział w gminie Wierzchosławice przewyższał wynik powiatowy. Można również zaobserwować, że mieszkańcy podchodzą do spraw lokalnych poważniej niż w większości gmin Małopolski (wyższa frekwencja w wyborach od rad gmin), a zarazem z mniejszym zainteresowaniem traktują wybory europejskie. W przypadku wyborów do Sejmu RP wyniki z gminy i województwa są do siebie zbliżone.

Wykres 24. Frekwencja wyborcza w latach 2014-2020 w gminie Wierzchosławice, powiecie tarnowskim i Małopolsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW

Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne

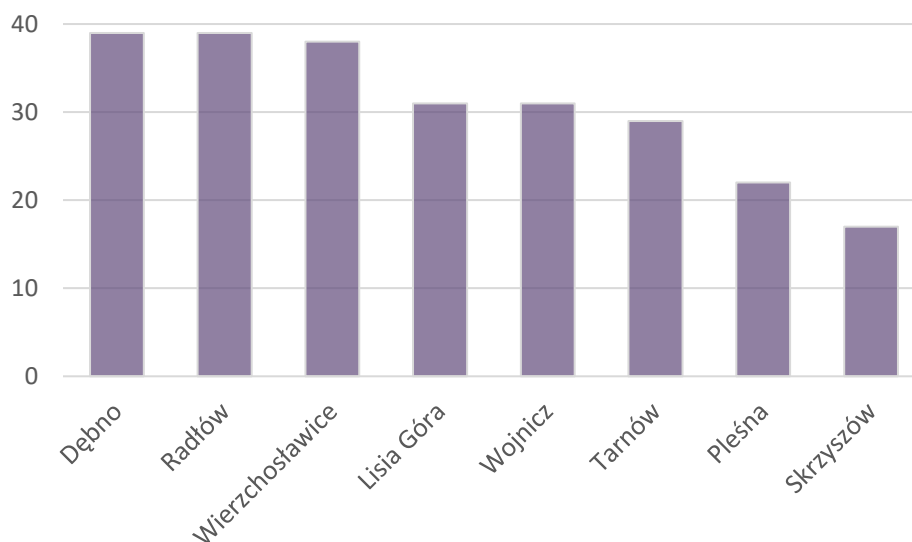
Działalność organizacji zaliczanych do III sektora, na czele z fundacjami i stowarzyszeniami, również uznawana jest za częściowy wskaźnik poziomu rozwoju kapitału społecznego na terenie danej jednostki. Największa jego niedoskonałość przejawia się jednak w tym, że nie zawsze wysoka liczebność organizacji tego typu przekłada się na aktywność wśród lokalnych społeczności. W gminie funkcjonuje ponad 30 organizacji, których znaczną część stanowi 8 Ochotniczych Straży Pożarnych (w tym 6

„społecznych” – poza KSRG) i 9 Kół Gospodyń Wiejskich. Ważną rolę w pobudzaniu życia społecznego i rozwoju gminy odgrywają stowarzyszenia, które w ramach swojej działalności integrują mieszkańców i różnych partnerów do wspólnych imprez (w tym CASTOR w Bobrownikach Małych czy Stowarzyszenie Inicjatywy Społeczne z Wierzchosławic). Na tle organizacji wyróżniają się grupy zrzeszone wokół kultury i folkloru jak Zespół Pieśni i Tańca „Swojacy” i Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach.

Według informacji pochodzących ze sprawozdań z realizacji programów współpracy z organizacjami pozarządowymi w ciągu ostatnich lat, samorząd gminny dostrzegał przede wszystkim trzy pola współpracy z organizacjami: działalność na rzecz kultury i edukacji, organizacja wypoczynku dla dzieci i młodzieży oraz działalność na rzecz osób starszych. Środki przekazywane organizacjom na rzecz realizacji zadań zleconych w tych obszarach nie przekraczały rocznie 10 000 zł, co jest bardzo oszczędnym wynikiem.

Dla porównania tej cechy z innymi jednostkami, konieczne jest wykorzystanie danych dostępnych w rejestrach Banku Danych Lokalnych GUS. W analizie samej tylko liczby organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców uwidacznia się bardzo dobra pozycja gminy Wierzchosławice – wartość wskaźnika wyniosła w 2019 roku 38 organizacji i wraz z wynikami Dębna (39) i Radłowa (39) były to największe rezultaty wśród porównywanych gmin. Rezultat osiągnięty przez gminę znacząco przekroczył analogiczny dla powiatu tarnowskiego (28) i był niemal równy wojewódzkiemu (39). Warto zaznaczyć pozytywny trend towarzyszący liczbie organizacji w Wierzchosławicach: począwszy od pierwszych rejestrowanych danych z tego zakresu przez GUS, wskaźnik liczby organizacji na 10 tys. nieprzerwanie rośnie.

Wykres 25. Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. osób w gminie Wierzchosławicach i gminach porównawczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Sport

Według zestawienia z Raportu o stanie gminy z 2019 roku uzupełnionego o informacje z lokalnych serwisów internetowych, na terenie jednostki funkcjonowały podówczas następujące kluby sportowe:

- 1) JUDO TORA Wierchosławice (judo) – młodzi, sukcesy ogólnopolskie dziewcząt
- 2) Klub Jeździecki w Komorowie
- 3) LKS Wierchosławice-Ostrów (piłka nożna)
- 4) LKS „Dunajec” Mikołajowice (piłka nożna)
- 5) LKS „Gosłavia” Gosławice (piłka nożna)
- 6) LKS Bobry Bobrovia Bobrowniki Małe (piłka nożna)
- 7) Cezar Kępa Bogumiłowicka (piłka nożna)
- 8) LKS „Rudka” (piłka nożna)
- 9) LKS „Radar” w Łętowicach (piłka nożna)
- 10) oraz otwarta w tym samym roku Akademia Piłkarska Wierchosławice, prowadząca również sekcję dla dziewcząt.

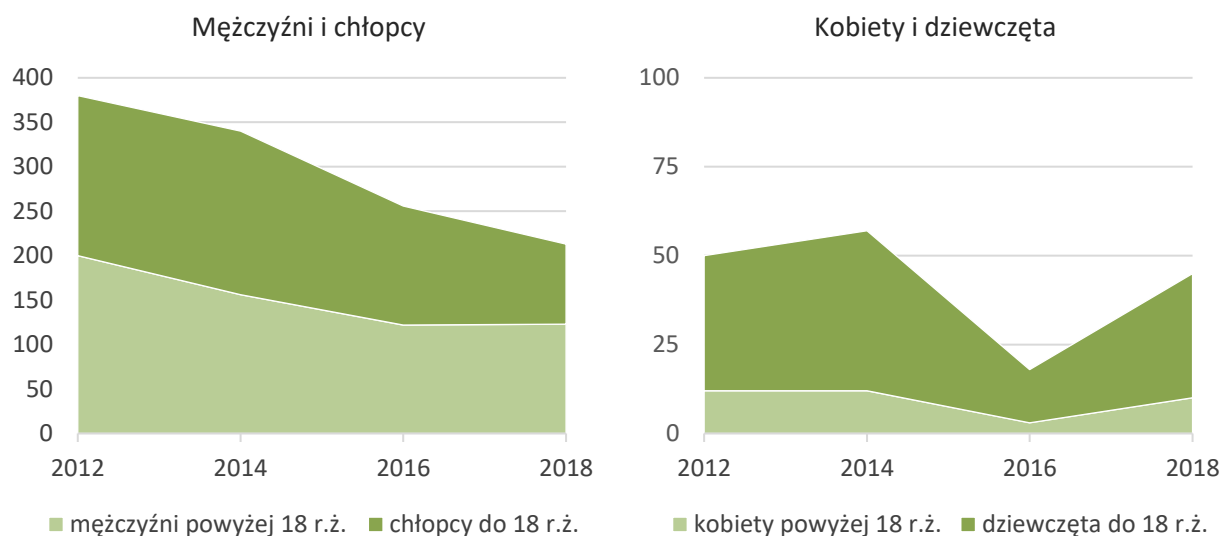
LKS-y i klub Cezar występują w rozgrywkach ligowych w klasie okręgowej pod egidą Tarnowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej: w klasie A (5 poziom rozgrywek ligowych w kraju) pierwsze cztery wymienione drużyny, w zaś klasie B – pozostałe trzy. LKS Wierchosławice-Ostrów prowadzi drużynę młodzików. Na tle piłki nożnej w gminie, wyróżnia się judo i jeździectwo. TORA Wierchosławice od 10 lat trenuje lokalną młodzież w klasycznym sporcie walki i czyni to z wartymi odnotowania sukcesami, szczególnie dziewcząt (tytułami mistrzostw Polski). Klub Jeździecki w Komorowie również pracuje z młodzieżą, a za cel stawia sobie propagowanie wśród niej zamiłowania do koni i jeździectwa. Szkoli, prowadzi zajęcia grupowe oraz z hipoterapii. W szkołach działają drużyny sportowe (m.in. SKS w Wierchosławicach), rywalizując w piłkę nożną i siatkówkę (z sukcesami dziewcząt z Rudki) na poziomie powiatu.

Gmina dysponuje infrastrukturą sportową, którą konsekwentnie rozbudowuje. W 2019 roku otwarto w gminie pierwsze boisko Orlik wraz z boiskiem do siatkówki plażowej w sąsiedztwie Gminnego Centrum Kultury. Remontowane są kolejne boiska w sołectwach (m.in. Gosławice, Bogumiłowice) i otwierane kolejne Otwarte Strefy Aktywności w postaci siłowni plenerowych (Rudka, Mikołajowice, Wierchosławice). W Mikołajowicach zlokalizowana jest hala sportowa. Ponadto, nad stawem Dwudniaki funkcjonuje wakepark obsługiwany przez grupę entuzjastów wakeboardu. Na podstawie zebranych informacji można wstępnie stwierdzić, że aktywność sportowa prowadzona jest na całym terenie gminy.

Dane statystyczne, gromadzone przez BDL GUS, a dotyczące szeroko pojętego sportu nie oddają w pełni stanu faktycznego – nie uwzględniają bowiem m.in. amatorskiego, nieorganizowanego uprawiania sportu przez mieszkańców gminy. Jednocześnie wielu z nich może odbywać takie zajęcia w Tarnowie, co również zaburza obraz wyłaniający się ze statystyk. Można zatem jedynie odnotować, że w okresie 2012-2018 – a więc na rok przed otwarciem Akademii Piłkarskiej Wierchosławice – liczba osób trenujących w wierchosławickich klubach spadła aż o 40% (z 430 do 258 osób). Wśród tych, które zrezygnowały z trenowania znaleźli się przede wszystkim mężczyźni. Na podstawie danych z 2018 roku stwierdza się, że w gminie dominują męskie sekcje sportowe – udział kobiet wśród ćwiczących wyniósł zaledwie 17%. W ramach tej statystyki wyodrębniono dane dotyczące ćwiczącej młodzieży do 18 roku

życia. Był on gwałtowniejszy niż wśród osób powyżej 18 roku życia: na przestrzeni lat 2012-2018 liczba ćwiczącej w klubach młodzieży zmalała o 42% (z 218 do 125). W zdecydowanej większości rezygnowali chłopcy (spadek o 50% w analizowanym okresie, ze 180 do 90 osób). W 2018 roku dziewczynki stanowiły 28% ćwiczącej młodzieży. Dane te, choć do pewnego stopnia nieaktualne, są alarmujące. Wskazują one na potrzebę zastanowienia się nad całokształtem oferty sportowej klubów w gminie i jej promocją, niezależnie od konsekwentnie realizowanych inwestycji w infrastrukturę sportową.

Wykres 26. Ćwiczący w klubach w podziale wg płci i wieku w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2018

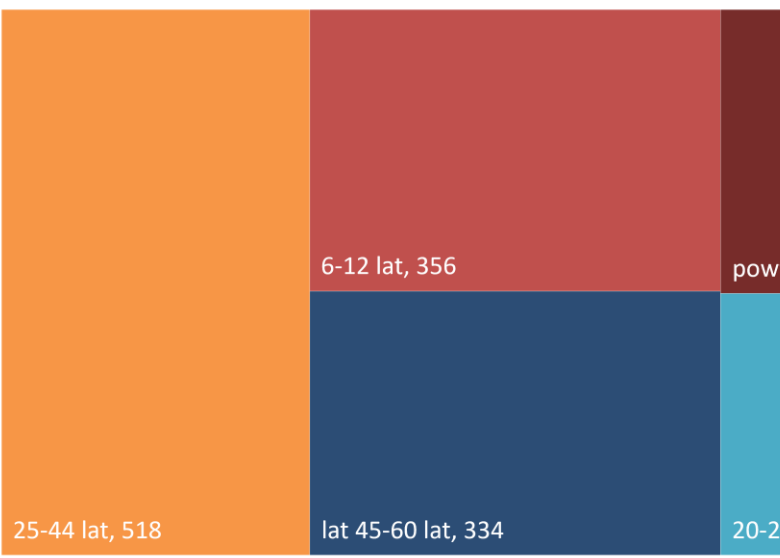

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

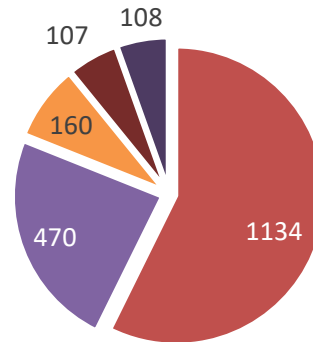
Kultura

Za organizowanie i prowadzenie działalności kulturalnej na terenie gminy Wierzchosławice odpowiada przede wszystkim Gminne Centrum Kultury (GCK). Jednostka stanowi centrum lokalnego życia kulturalnego, sportowego i wielu wydarzeń życia społecznego. Prowadzi zajęcia edukacyjne i artystyczne dla wszystkich grup wiekowych, organizuje i promuje zawody sportowe w gminie oraz wspiera działalność zespołów artystycznych, będąc domem m.in. dla zasłużonego Zespołu Śpiewu i Tańca „Swojacy” i lokalnej grupy teatralnej. Dzięki zapleczu technicznemu, hotelowemu i restauracyjnemu jest w stanie prowadzić również wydarzenia większej skali. W budynku Centrum spotyka się również Klub Seniora „Przystań”.

Drugim filarem lokalnego życia społecznego w obszarze kultury jest Gminna Biblioteka Publiczna im. Władysława Stanisława Reymonta w Wierzchosławicach z historią sięgającą 1946 roku. Instytucja organizuje spotkania dla czytelników, prelekcje, spotkania autorskie, zajęcia, wystawy i konkursy. Jej siedziba zlokalizowana jest w Domu Ludowym im. Wincentego Witosa. Posiadająca swoje filie w Łętowicach, Bogumiłowicach, Bobrownikach Małych, które liczą ponad pół wieku oraz najmłodszą, w Mikołajowicach, znajdującą się w Domu Parafialnym i sprawującą nadzór nad księgozbiorem Biblioteki Parafialnej. Jednostki te stanowią ważne miejsca pamięci zbiorowej. Pośród ich czytelników przeważają uczniowie, za wyjątkiem biblioteki w Bobrownikach Małych, gdzie największą grupą korzystającą z księgozbioru są osoby pracujące. Osoby w wieku 16-19 i 20-24 lat należą do najmniejszych grup czytelników.

Wykres 27. Liczba czytelników w poszczególnych bibliotekach w gminie Wierchosławice w roku 2019

- Wierchosławice
- Bobrowniki Małe
- Łętowice
- Bogumiłowice
- Mikołajowice

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Raportu o stanie gminy Wierchosławice (2019)

z budynków wymaga remontów i dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Wydarzenia kulturalne, które są realizowane w gminie Wierchosławice, to przede wszystkim imprezy kierowane do lokalnej społeczności i sportowców. Wyróżniają się na tym tle wydarzenia organizowane przez GCK, gminne dożynki oraz obchody rocznicowe i patriotyczne, w tym Zaduszki Witosowe (3 listopada) upamiętniające rocznicę śmierci ludowców Wincentego Witosy i Stanisława Mierzwę.

Wykres 28. Liczba czytelników bibliotek w podziale na grupy wiekowe w gminie Wierchosławice w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Raportu o stanie gminy Wierchosławice (2019)

Edukacja przedszkolna

W roku szkolnym 2020/2021 w gminie Wierchosławice funkcjonują następujące placówki przedszkolne:

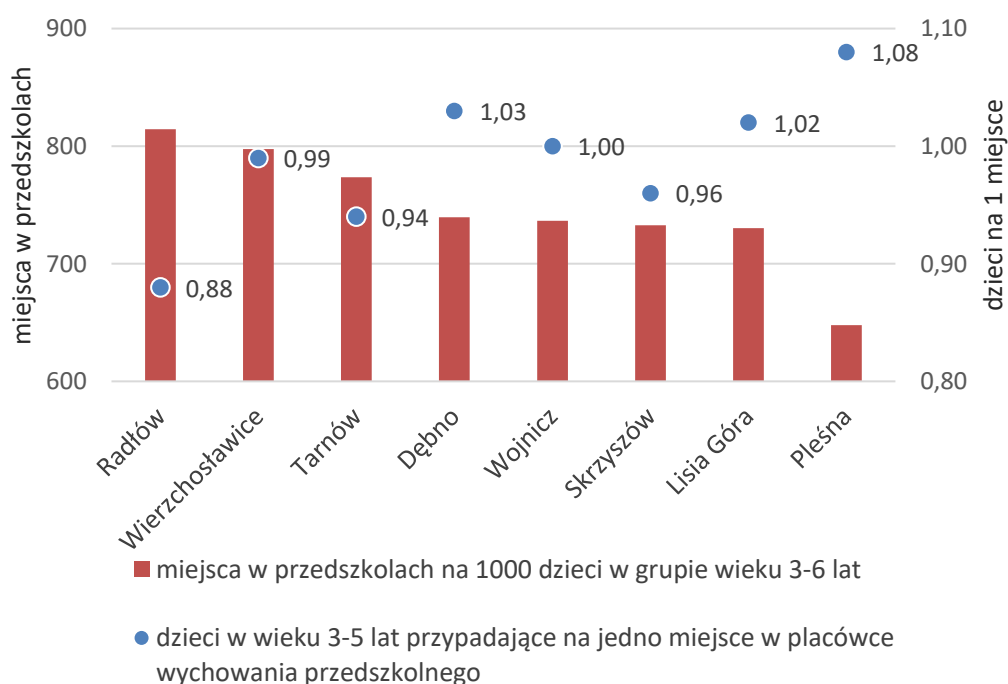
1. Publiczne Przedszkole w Wierchosławicach;
2. Oddział przedszkolny w SP im. 100-lecia Ruchu Ludowego (Wierchosławice);

3. Oddział przedszkolny Filii SP w Wierzchosławicach (Bogumiłowice);
4. Oddział przedszkolny w SP (Rudka);
5. Oddział przedszkolny w SP (Łętowice);
6. Oddział przedszkolny w SP (Mikołajowice);
7. Oddział przedszkolny w SP (Ostrów);
8. Niepubliczne przedszkole „Słoneczko” (Wierzchosławice).

Gmina Wierzchosławice jest organem prowadzącym dla wszystkich publicznych jednostek przedszkolnych na jej terenie. Spośród wszystkich, największa liczba dzieci rozpoczęła rok 2020/2021 w obu samodzielnych placówkach – 147 w niepublicznym przedszkolu „Słoneczko” oraz 118 w PP w Wierzchosławicach (rok wcześniej było to 136 dzieci w PP Wierzchosławice oraz 102 w PN „Słoneczko”). Biorąc pod uwagę liczbę dzieci w oddziałach przedszkolnych SP w 2019 roku (101 dzieci; BDL GUS), udział PN „Słoneczko” w wychowaniu przedszkolnym w gminie wyniósł 30%. Ponadto należy przyjąć, że część mieszkańców gminy odprowadza swoje dzieci do placówek położonych na terenie innych gmin (w tym miasta Tarnowa), łącząc to z codziennymi dojazdami do pracy.

Wśród danych publikowanych przez BDL GUS, a dotyczących wychowania przedszkolnego, warto zwrócić uwagę przede wszystkim na wskaźnik obrazujący liczbę dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w przedszkolu. W 2019 r. w gminie Wierzchosławice wyniósł on 0,99 i wartość ta sukcesywnie spadała od 2015 roku (2,1). W 2019 r. była równa wynikowi wojewódzkiemu oraz niewiele mniejsza od rezultatu powiatowego (1,07). Wśród gmin służących za tło porównawcze wartości wskaźnika były do siebie zbliżone (między 0,88 w Radłowie a 1,08 w Pleśnej). Oddanie do użytku w 2020 r. pierwszego żłobka w gminie (publicznego w Bogumiłowicach) przypuszczalnie pozwoliło zaspokoić potrzeby w tym zakresie – a przy tym znacząco podnieść jakość opieki i rozwoju najmłodszych mieszkańców, a także umożliwić rodzicom powrót do pracy zawodowej.

Wykres 29. Liczba miejsc w przedszkolach na 1000 dzieci oraz liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w przedszkolu w gminie Wierzchosławice i gminach porównawczych w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Edukacja szkolna – szkolnictwo podstawowe

W wyniku niedawno przeprowadzonej reformy edukacji, na terenie gminy Wierzchosławice, według stanu na 1 września 2020 r. działały następujące szkoły podstawowe:

1. Publiczna Szkoła Podstawowa im. 100-lecia Ruchu Ludowego (Wierzchosławice);
2. Filia PSP w Wierzchosławicach (klasy VII-VIII), im. św. Jadwigi Królowej Polski (Bogumiłowice);
3. Publiczna Szkoła Podstawowa im. Wincentego Witosa (Rudka);
4. Publiczna Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki (Łętowice);
5. Publiczna Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Kopernika (Mikołajowice);
6. Publiczna Szkoła Podstawowa im. Ks. Jana Twardowskiego (Ostrów);
7. oraz Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy wraz ze szkołą specjalną przysposabiającą do pracy (Dwudniaki)

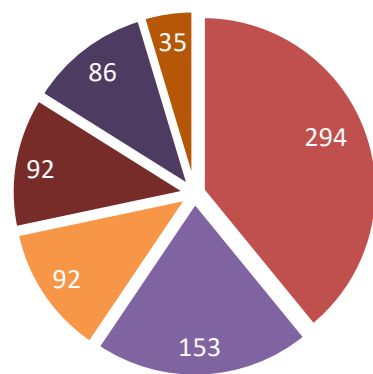
łącznie jest to 7 placówek, spośród których 6 szkół podstawowych prowadzonych jest przez gminę Wierzchosławice, a ostatnia przez powiat tarnowski. Jednocześnie wspomniana reforma edukacji wymusiła likwidację placówki gimnazjalnej w Wierzchosławicach.

Według danych za rok 2019, najświeższych dostępnych na moment tworzenia niniejszego raportu, na jeden oddział w szkołach podstawowych gminy Wierzchosławice (nie licząc specjalnych) średnio przypadało 13 dzieci – mniej niż w przypadku średniej dla regionu (17), powiatu tarnowskiego (14), miasta Tarnów (15) i większości gmin porównawczych. Mniej liczne oddziały szkolne znajdują się w gminach Radłów (11) i Pleśna (12). Z kolei współczynnik skolaryzacji netto dla szkolnictwa podstawowego, mówiący o odsetku młodzieży uczącej się w placówkach na terenie gminy z ogólnej liczby osób w wieku szkolnym zamieszkujących gminę Wierzchosławice, wyniósł 72,5 w 2019 roku.

Oznacza to, że na 10 mieszkańców jednostki w wieku szkolnym, ok. 3 uczęszcza do szkoły poza jej granicami – najprawdopodobniej w Tarnowie, co potwierdza wysokość wskaźnika dla miasta: 106%. Wartość parametru dla gminy jest znacznie niższa od obserwowanej dla całego powiatu tarnowskiego (87,3%) i Małopolski (94,56%), jak również wyników gmin porównawczych – prócz gminy wiejskiej Tarnów (77%) to różnice co najmniej 11-punktowe.

Do Szkoły Podstawowej w Wierzchosławicach w roku szkolnym 2019/2020 uczęszczało 39% wszystkich uczniów z terenu gminy (294 uczniów), zaś do szkoły w Rudce 20% (153 osób). Bardzo podobnej skali placówki występują w Mikołajowicach, Łętowicach i Ostrowie (ok. 90 uczniów). Placówką o najmniejszym obciążeniu jest filia szkoły z Wierzchosławic w Bogumiłowicach, do której uczęszczają uczniowie klas VII-VIII (35 osób, 5% uczniów). Dane te obrazują dość zdekoncentrowaną sieć szkolną, uwzględniającą koncentrację populacji gminy w jej centralnej części.

Wykres 30. Liczba uczniów w poszczególnych placówkach szkolnictwa podstawowego na terenie gminy Wierzchosławice w 2019 roku

- Wierzchosławice
- Rudka
- Ostrów
- Mikołajowice
- Łętowice
- Bogumiłowice (filia)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Jedną z metod określenia poziomu nauczania w szkołach jest porównanie wyników ogólnopolskich egzaminów. W przypadku egzaminu ósmoklasistów, realizowanego po raz pierwszy w kwietniu 2019 r., uczniowie ze szkół z terenu gminy osiągnęli dobre wyniki z języka polskiego i jedne ze słabszych rezultatów z matematyki i angielskiego na tle pozostałych gmin z powiatu i miasta Tarnów. Ogromnym sukcesem w 2020 roku były wyniki egzaminów z języka polskiego – najlepsze w województwie. W tym samym roku znaleźli się również w samej czołówce wyników w powiecie z języka angielskiego (3. miejsce; miasto Tarnów z dużą przewagą przed wszystkimi) i matematyki (3. miejsce). Wyniki te wyraźnie polepszyły się względem roku 2019.

Wykres 31. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w wybranych jst (2019)

	język polski	matematyka	język angielski
Małopolska	67%	50%	62%
powiat tarnowski	63%	46%	55%
Dębno	63%	46%	53%
Lisia Góra	64%	50%	58%
Pleśna	62%	41%	52%
Radłów	64%	46%	60%
Skrzyszów	66%	48%	59%
Tarnów	65%	52%	62%
Wojnicz	65%	45%	59%
miasto Tarnów	69%	50%	69%
Wierzchosławice	67%	44%	54%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OKE Kraków

Wykres 32. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w wybranych jst (2020)

	język polski	matematyka	język angielski
Małopolska	62%	51%	57%
powiat tarnowski	64%	48%	52%
Dębno	57%	49%	56%
Lisia Góra	62%	50%	51%
Pleśna	62%	41%	46%
Radłów	69%	46%	52%
Skrzyszów	63%	48%	48%
Tarnów	69%	47%	62%
Wojnicz	59%	47%	53%
miasto Tarnów	63%	52%	65%
Wierzchosławice	71%	51%	57%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OKE Kraków

Wyniki ósmoklasistów z 2019 i 2020 roku wskazują na poprawę poziomu przygotowania uczniów do egzaminów, co można zaobserwować na tle wyników egzaminów gimnazjalnych realizowanych do momentu opuszczenia jedynego gimnazjum w gminie przez ostatnie roczniki w 2019 roku. Zarówno w 2018 jak i 2019 roku należały one do najslabszych w powiecie, co dotyczyło egzaminów z historii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, przyrody oraz matematyki. Jedynym przedmiotem, z którego wyniki plasowały się powyżej średniej powiatowej był język angielski.

Wykres 33. Wyniki egzaminu gimnazjalnego w wybranych jst (2018)

	język polski	matematyka	język angielski
Małopolska	71%	55%	69%
powiat tarnowski	70%	52%	65%
Dębno	67%	53%	61%
Lisia Góra	71%	56%	69%
Pleśna	69%	50%	59%
Radłów	74%	54%	72%
Skrzyszów	74%	53%	64%
Tarnów	70%	53%	66%
Wojnicz	69%	48%	65%
miasto Tarnów	69%	54%	73%
Wierzchosławice	67%	44%	67%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OKE Kraków

Wykres 34. Wyniki egzaminu gimnazjalnego w wybranych jst (2019)

	język polski	matematyka	język angielski
Małopolska	67%	47%	69%
powiat tarnowski	64%	43%	63%
Dębno	63%	42%	59%
Lisia Góra	66%	48%	50%
Pleśna	61%	39%	36%
Radłów	62%	40%	58%
Skrzyszów	67%	47%	49%
Tarnów	65%	44%	51%
Wojnicz	63%	44%	50%
miasto Tarnów	67%	48%	76%
Wierzchosławice	62%	40%	44%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OKE Kraków

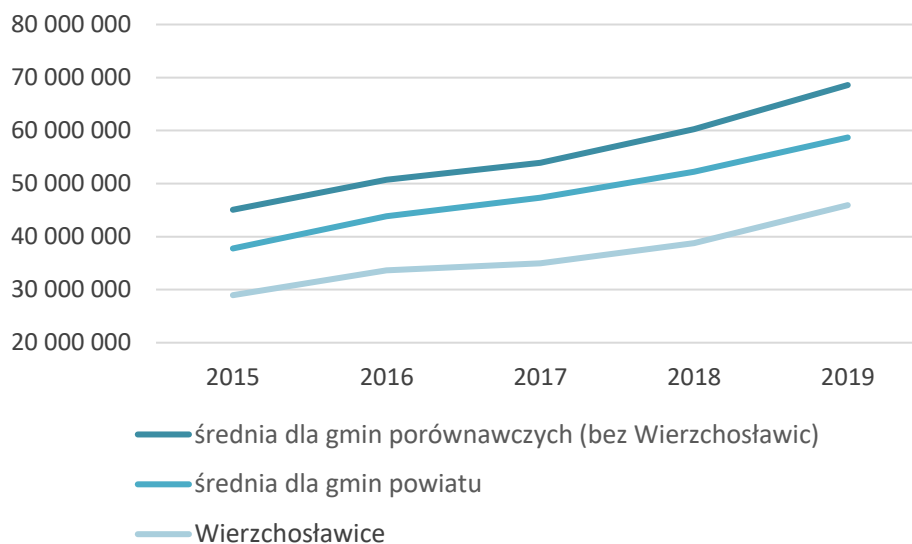
Stan finansów samorządowych

Dochody

W 2019 r. dochody gminy Wierzchosławice wyniosły ponad 45,9 mln zł. Spośród gmin porównawczych jest to wynik lepszy jedynie od gminy Radłów (45,4 mln zł). Począwszy od roku 2015, kwota ta sukcesywnie wzrastała (średniorocznie +12,4%, przy czym najznaczniej w okresie 2018-2019) z poziomu niespełna 30 mln zł, który plasował gminę wśród porównywanych jednostek na ostatnim miejscu, z wyraźnym dystansem do konkurencji. Należy przy tym dodać, iż skalę wzrostu dochodów gmin w całej Polsce w istotnym stopniu tłumaczyć można transferami państwowymi na rzecz realizacji programu „Rodzina 500+” (w przypadku Wierzchosławic, stanowiły one ponad 1/3 wszystkich wpływów do budżetu w 2019 roku). Niemniej jednak, dynamika przyrostu dochodów gminy w ostatnich latach była jedną z wyższych spośród wszystkich gmin powiatu tarnowskiego i pozwoliła jej

zmniejszyć tę różnicę, również względem średniej powiatowej. W 2015 r. dochody jednostki wynosiły 76,7% przeciętnych dochodów gmin w powiecie⁷ – w 2019 r. było to już 78,2%.

Wykres 36. Dochody gminy Wierzchosławice, gmin powiatu tarnowskiego oraz gmin porównawczych w latach 2015-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dokładniejszym porównaniem poziomu dochodów pomiędzy poszczególnymi jednostkami jest ich analiza w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Pod tym względem wynik gminy Wierzchosławice (4 235 zł) wypada również słabiej od średniej dla wszystkich gmin powiatu (4 713 zł), stanowiąc ok. 90% jej wartości. Podobna charakterystyka, choć w mniejszym stopniu (94%), dotyczy przeciętnego wyniku gmin porównawczych w 2019 roku. Rezultat gminy Wierzchosławice był najmniejszy spośród

Wykres 35. Dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Wierzchosławice, gminach powiatu tarnowskiego oraz gminach porównawczych w latach 2015-2019

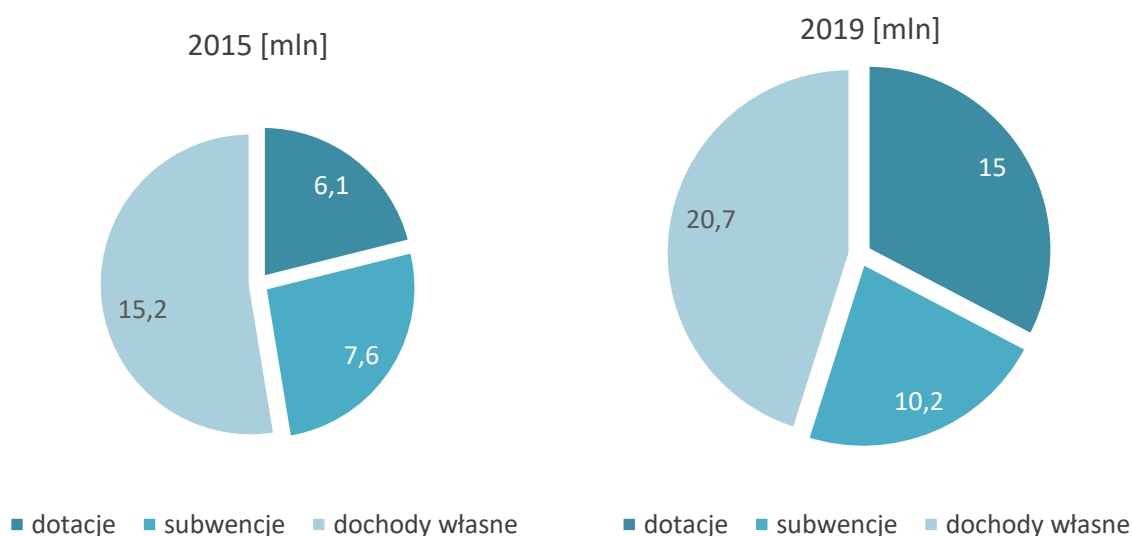
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

⁷ Wliczając gminę Tarnów, której dochody są o 45% wyższe od Żabna, drugiej z jednostek w rankingu w powiecie.

nich, choć należy zauważyć, iż średnioroczny przyrost wartości dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca zaliczał się do jednych z najwyższych.

Na dochody gminy składają się dochody własne, subwencje i dotacje. Na przestrzeni lat 2015–2020 rósł każdy z tych składników. Za przyrosty dochodów odpowiadały w największym stopniu silnie rosnące kwoty pozyskiwanych dotacji – z 6,1 mln w 2015 roku do 15 mln w 2019. Ich udział w strukturze dochodów gminy wzrósł z 21% do 33%. Najwolniej zaś rosły kwoty z otrzymywanych subwencji (z 7,6 mln do 10,2 mln). Przez cały ten okres największy udział w dochodach gminy miały dochody własne, pomimo jego spadku (z 53% do 45% w 2019 roku).

Wykres 37. Struktura dochodów gminy Wierzchosławice w latach 2015 i 2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

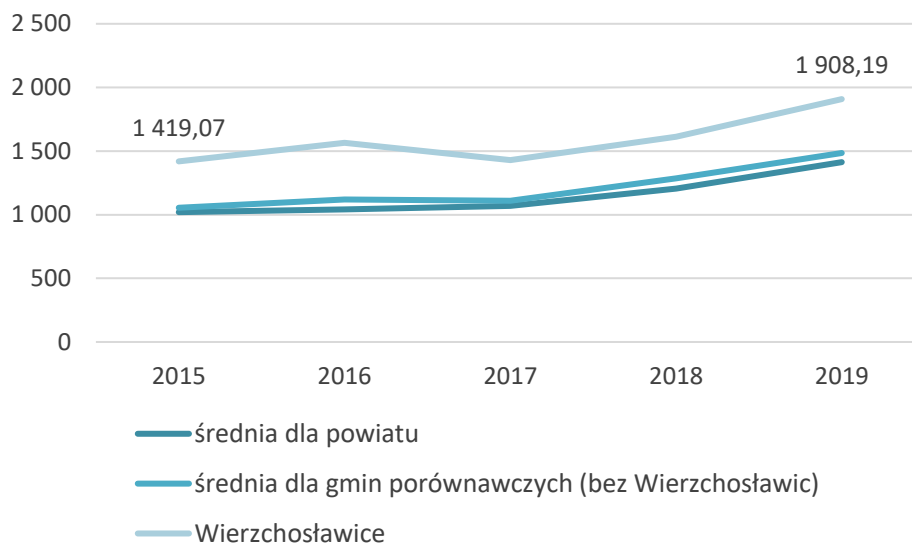
Pozytywny obraz dochodów gminy na tle porównawczym dostarcza statystyka dochodów własnych. W 2019 roku wyniosły one niespełna 20,7 mln zł i był to wynik istotnie przewyższający uśredniony wynik gmin w powiecie tarnowskim (17,8 mln). W latach 2015-2019 rosły one średniorocznie o 8,5% (za wyjątkiem 2017 roku), a różnica między nimi w 2015 i 2019 roku wyniosła 36%. Udział dochodów własnych gminy w dochodach ogółem w 2019 r. wyniósł 45% i był to najwyższy wynik powiecie (wliczając Dębno jako gminę porównawczą). W analizowanym okresie udział ten malał i był to trend cechujący wszystkie gminy w powiecie prócz Radłowa i Ryglic (a także Dębna). Konkurencyjność gminy Wierzchosławice pod względem generowanych dochodów własnych potwierdza wskaźnik przeliczający ich sumę na 1 mieszkańca. Jego wartość wyniosła w 2019 roku 1908 zł i był to drugi wynik wśród dobranych jednostek porównawczych (po gminie wiejskiej Tarnów – 1951 zł).

Wysoki udział w dochodach własnych w 2019 roku miały udziały gminy w podatku PIT (36%) i dochody z podatku od nieruchomości (31%)⁸. W porównaniu do nich, udziały gminy w podatku CIT były niewielkie (5%), lecz warto dodać, że ich kwota w 2019 roku (nieco powyżej 1 mln zł) była najwyższym

⁸ Pozostałą część stanowiły przede wszystkim dochody podatkowe ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw.

wynikiem wśród gmin powiatu tarnowskiego. Przypomnijmy, że głównym udziałowcem tej kwoty były zakłady przetwórcze działające na terenie gminy.

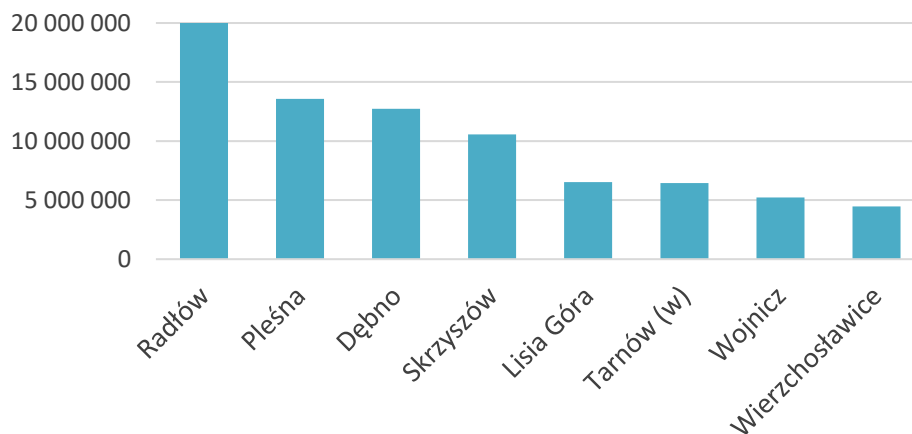
Wykres 39. Dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Wierzchosławice, gminach powiatu tarnowskiego i gminach porównawczych w latach 2015-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Za jeden ze wskaźników jakości funkcjonowania danej gminy uznaje się stopień pozyskania środków unijnych na finansowanie rozmaitych projektów i programów. Przy ich rozpatrywaniu należy wziąć pod uwagę, iż nie są to jedyne źródła finansowania zewnętrznego i jednostka samorządowa może „nadrobić” niski poziom pozyskanych dotacji programami krajowymi rozdzielanymi wg arbitralnych kryteriów. Stąd, ocena umiejętności gminy w pozyskiwaniu środków zewnętrznych jedynie poprzez pryzmat środków unijnych jest w pewnym znaczeniu niedoskonała. Niemniej jednak, w latach 2015-2019 gmina Wierzchosławice zaabsorbowała blisko 4,5 mln zł - z czego największą część w 2015 r. (blisko 2,5 mln), a najmniejszą w 2016 r. (79 tys.). W zestawieniu z jednostkami tła porównawczego

Wykres 38. Suma pozyskanych środków unijnych przez gminę Wierzchosławice i gminy porównawcze w latach 2015-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

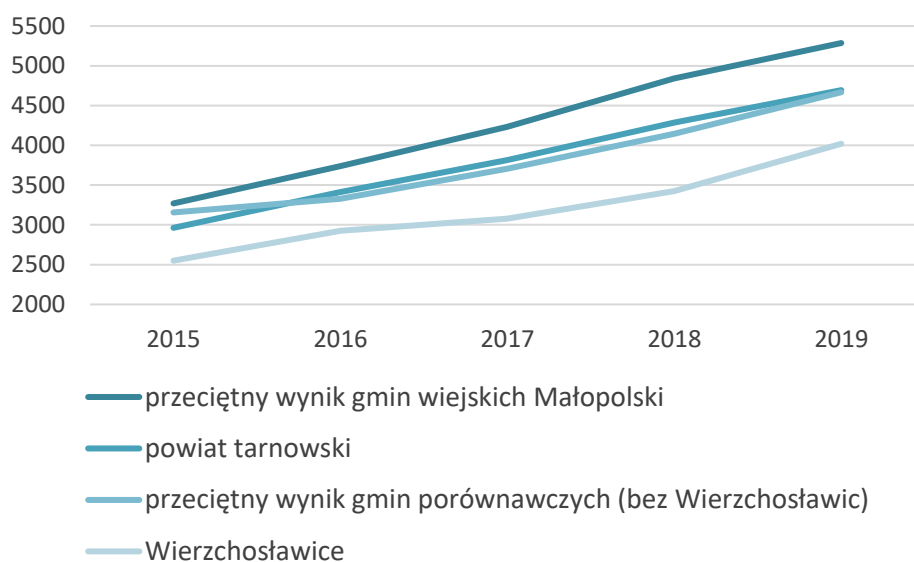
jest to najniższa kwota – bliska wynikowi gminy Wojnicz (5,2 mln) i daleka w skali środków pozyskanych przez gminę Radłów (blisko 20 mln).

Wydatki

Wydatki gminy Wierzchosławice w 2019 r. sięgnęły kwoty 43,6 mln zł. Ich poziom, począwszy od 2015 roku, wzrastał równoległe z dochodami i tak samo jako one rosły średniorocznie w tempie 12,4%. Należy przy tym odnotować, że nadwyżka dochodów nad wydatkami wynosiła w tych latach przeciętnie prawie 2 mln zł. W ostatecznym rozrachunku, wydatki 2019 roku były wyższe od wyniku z 2015 roku o 59,4%. Nie był to rezultat wyróżniający się na tle gmin porównawczych i średniego wyniku dla wszystkich gmin powiatu (+59,5%), lecz był niższy od wartości wskaźnika dla wszystkich gmin wiejskich Małopolski (63,2%).

Analogicznie jak w przypadku dochodów, na przedstawienie pełniejszego obrazu możliwości finansowych gminy pozwala przeliczenie kwoty poniesionych wydatków na jednego mieszkańca. Pod tym względem gmina Wierzchosławice z rezultatem 4 020 zł odnotowanym w 2019 r. plasowała się wyraźnie poniżej przeciętnego rezultatu dla gmin wiejskich Małopolski (5 285 zł) i jednostek tworzących powiat tarnowski (4 694 zł). Wynik ten wyróżniał się również na tle jednostek porównawczych, jako niższy o 16% od przeciętnych wydatków pozostałych gmin w grupie porównawczej.

Wykres 40. Wydatki samorządów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Wierzchosławice, gminach powiatu tarnowskiego oraz przeciętne wyniki gmin wiejskich Małopolski i gmin porównawczych w latach 2015-2019

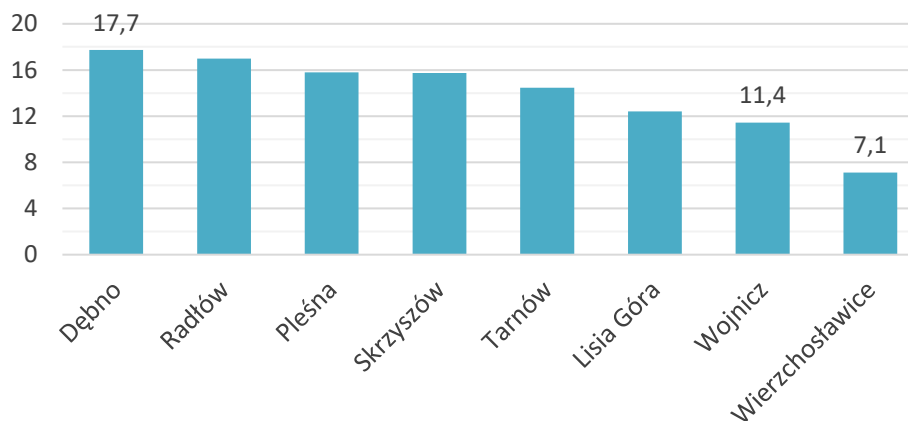

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W ramach wydatków budżetów gmin warto wyodrębnić wydatki inwestycyjne, które wyrażone i porównywane są zwykle w formie odsetka wydatków ogółem. W okresie 2015-2019 ich poziom w gminie Wierzchosławice wahał się pomiędzy wartościami 2,2% (2016) a 14,8% (2015), z przeciętnym wynikiem 7,1% na rok. Był to wynik niższy od rezultatów gmin porównawczych, które średniorocznie wydawały na inwestycje od 11,4% (Wojnicz) do 17,7% (Dębno), jak również średniej dla gmin wiejskich

w Małopolsce (14%) i wyniku dla wszystkich gmin w powiecie (13,2%). W 2019 roku władze gminy dokonały rekonstrukcji budżetu, czego celem było przełamanie dotychczasowej dynamiki wzrostu wydatków inwestycyjnych.

Wykres 41. Przeciętny udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach gminy Wierchosławice i gmin porównawczych w latach 2015-2019 [%]

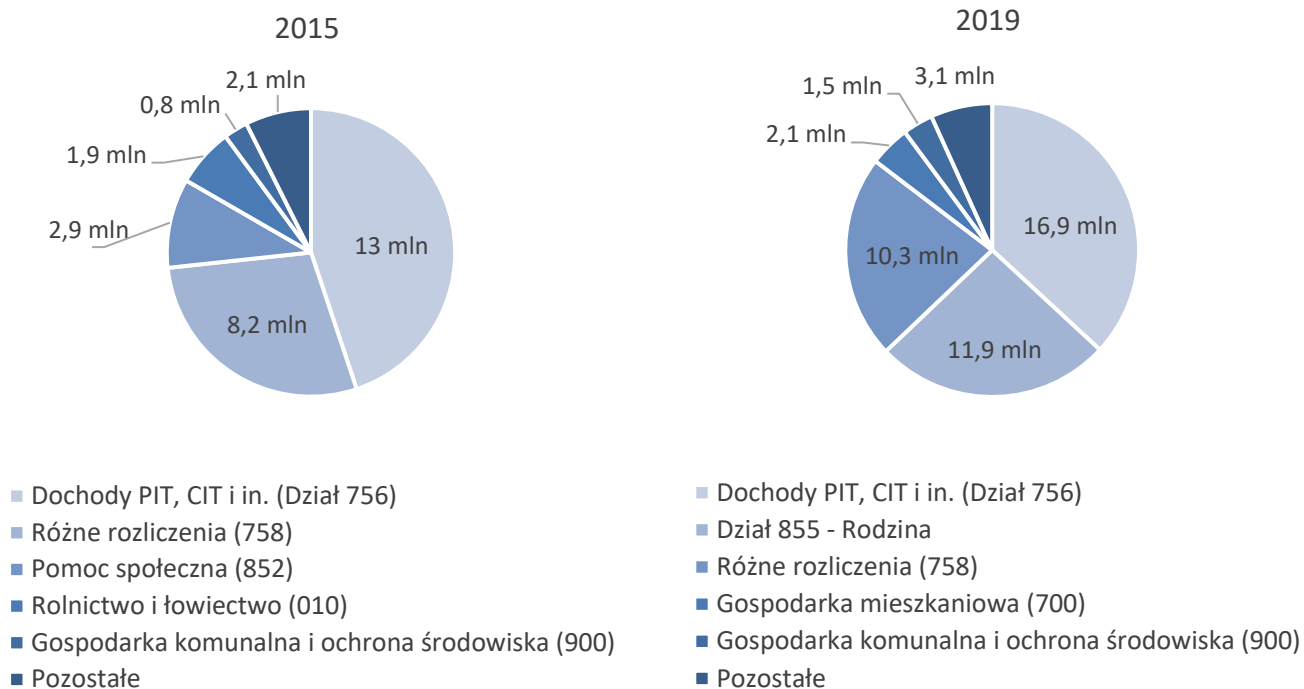
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dochody i wydatki wg klasyfikacji budżetowej

Według podziału klasyfikacji budżetowej, najistotniejszymi źródłami wpływów do budżetu jednostki w 2019 r. były te zaliczane do działów: 756 – *Dochody od osób fizycznych, prawnych i nieposiadających osobowości prawnej* (36,9%); 855 – *Rodzina* (34,2%); oraz 758 – *Różne rozliczenia*, m.in. subwencje płynące z budżetu centralnego (22,5%). Najbardziej zauważalna zmiana, jaka zaszła na przestrzeni omawianego pięcioletnia, dotyczyła wzrostu odsetka drugiego z wymienionych działów (w 2015 i 2016 roku gmina nie wykazywała w nim żadnych dochodów), co ma związek z transferem pieniędzy z budżetu państwa na wypłaty świadczeń w ramach programu „Rodzina 500+”. Skutkowało to również spadkiem dochodów w dziale 852 – *Pomoc społeczna* z ok. 10% rocznie do 2% począwszy od 2017 roku. Ponadto, warto odnotować wzrost wpływów w dziale 700 – *Gospodarka mieszkaniowa*: z 1,7% (2015) do 4,5% (2019).

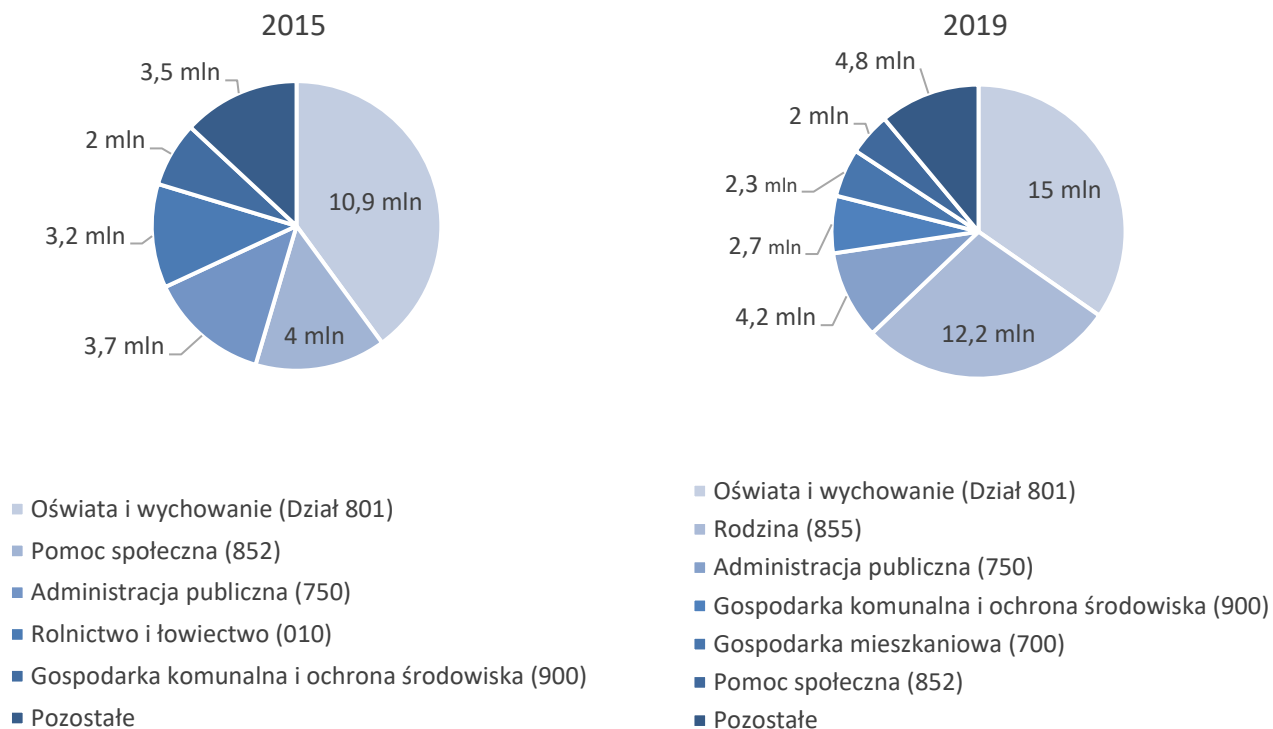
Wspomniany program socjalny spowodował także zmiany w strukturze wydatków. Jeszcze w 2015 r. największy odsetek (39,7%) stanowiły wydatki w dziale 801 – *Oświata i wychowanie*, a kolejne pozycje, choć ze znacznie mniejszym udziałem, zajmowały działy: 852 – *Pomoc społeczna* (14,5%) oraz 750 – *Administracja publiczna* (13,4%). Zmiany w polityce społecznej państwa sprawiły, że w 2019 r. wydatki związane z oświatą i wychowaniem nadal stanowiły najistotniejszą pozycję budżetu gminy, ale już z udziałem na poziomie 34,3%. Na kolejnych miejscach plasowały się działy: 855 – *Rodzina* (27,9%) oraz 600 – *Administracja publiczna* (9,7%). Warto przy tym odnotować znaczący spadek odsetka wydatków związanych z rolnictwem i łowiectwem, który w 2015 r. plasował ją na 4. pozycji (11,5%) lokacie, a która pięć lat później stanowiła zaledwie 1% wszystkich wydatków budżetu. Tak jak i w przypadku dochodów, w badanym okresie wzrosła rola działu 700 – *Gospodarka mieszkaniowa* (z 1,6% do 5,3%).

Wykres 42. Struktura dochodów gminy Wierzchosławice wg działów klasyfikacji budżetowej w latach 2015 i 2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Wykres 43. Struktura wydatków gminy Wierzchosławice wg działów klasyfikacji budżetowej w latach 2015 i 2019

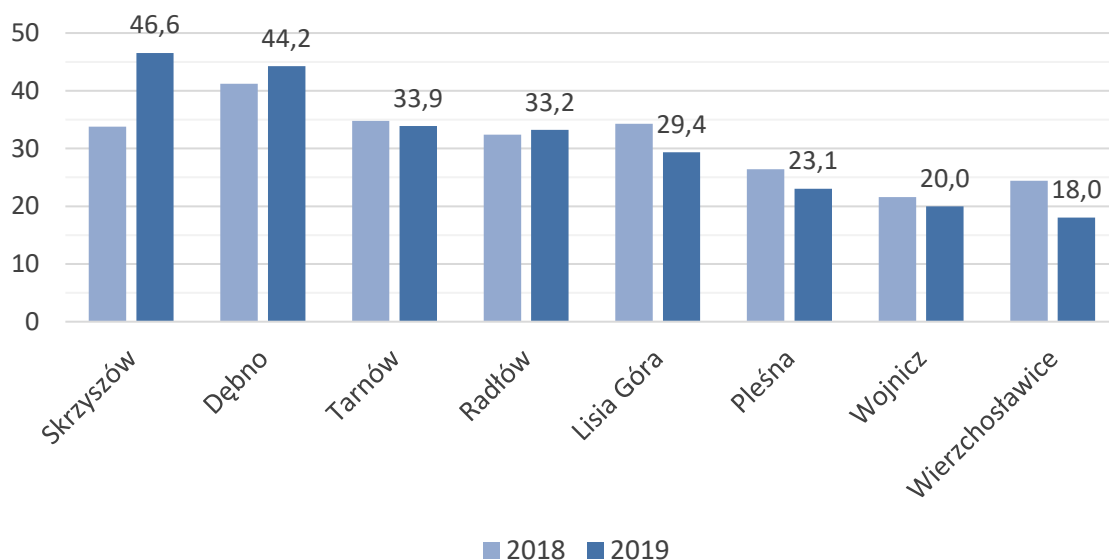
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Zadłużenie

Informację uzupełniającą o kondycji finansowej danej gminy stanowi poziom zadłużenia, wyrażony relacją zobowiązań zaliczanych do długu publicznego do dochodów ogółem. Poziom zadłużenia gminy Wierzchosławice na koniec 2019 r. wynosił 18,04%, co w porównaniu do roku poprzedniego stanowi znaczny spadek (z 24,4%). Według danych Regionalnej Izby Obrachunkowej w Krakowie, wśród gmin tła porównawczego była to najniższa wartość – zaraz przed 2. gminą Wojnicz (19,99%) i znacznie poniżej średniej dla wszystkich porównywanych gmin (31,04%).

W „Informacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego”, publikowanej przez RIO w Krakowie, dla każdej z jednostek wyliczana jest wartość indeksu, obrazująca ogólnie pojętą kulturę finansową danej gminy. Do wyliczenia parametru, oprócz poziomu zadłużenia, uwzględniany jest także udział dochodów własnych w dochodach ogółem, relacja nadwyżki operacyjnej do dochodów ogółem, udział wydatków inwestycyjnych w ogólnej sumie wydatków, a także obciążenie wydatków bieżących wydatkami na wynagrodzenia i ich pochodne. W 2019 r. gmina Wierzchosławice została umieszczona na 35 miejscu spośród 120 gmin wiejskich w Małopolsce. Biorąc pod uwagę wartości indeksu użytego do zestawień rankingowych, spośród porównywanych gmin rezultat Wierzchosławic (2,03) był drugim najlepszym wynikiem po gminie Wojnicz (2,09).

Wykres 44. Poziom zadłużenia (relacja zobowiązań do dochodów ogółem) gminy Wierzchosławice i gmin porównawczych w latach 2018-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Podsumowanie

Wnioski i rekomendacje

Gmina Wierzchosławice zalicza się do ekskluzywnej grupy jednostek samorządowych w województwie małopolskim zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie dużego miasta i z bezpośrednim dostępem do autostrady A4. Należą do niej przede wszystkim jednostki zlokalizowane wokół Krakowa i Tarnowa. Czynniki te samoczynnie budują atrakcyjność inwestycyjną i osadniczą gminy, przekładając się na jej poważną przewagę konkurencyjną wobec innych jednostek w regionie. Z perspektywy otoczenia Tarnowa, jednostka wyróżnia się co najmniej jeszcze jednym uwarunkowaniem o potencjale strategicznym – szerokimi możliwościami wypoczynkowymi i rekreacyjnymi związanymi z dostępem do Dunajca, licznych stawów i zbiorników wodnych oraz rozległego kompleksu Lasów Radłowsko-Wierzchosławickich. Podstawowym zadaniem władz samorządowych jest wykorzystanie tych uwarunkowań poprzez planowanie i realizowanie rozwoju jednostki w oparciu o te czynniki.

Analiza danych statystycznych z ostatnich lat wskazuje trzy podstawowe cechy charakteryzujące pozycję wyjściową dla rozwoju gminy w obecnej dekadzie. Pierwszą z nich jest stabilność podstawowych czynników rozwoju. Należą do nich przede wszystkim bardzo dobra lokalizacja gminy, jej obiektywnie dobra sytuacja demograficzna pomimo zmian struktury wiekowej populacji oraz stabilna gospodarka finansowa, którą wyróżnia na tle jednostek w powiecie wysoki poziom dochodów własnych i jego udział w ogóle dochodów. Ponadto, warto wyróżnić stabilny, wyraźny trend urbanizacyjny w gminie w jej centralnej części – w miejscowościach wokół drogi wojewódzkiej nr 973 prowadzącej do Tarnowa.

Po drugie, gmina Wierzchosławice wyróżnia się na tle okolicznych jednostek. Świadczą o tym nie tylko uwarunkowania ekonomiczne (przede wszystkim obecność wysoce dochodowej branży przetwórczej; wyróżniająca się struktura przedsiębiorstw za sprawą bliskości tarnowskiego rynku handlu, usług i klienta; potencjał rozwoju rekreacji i oferty wypoczynkowej) czy dostępność transportowa, lecz również istotne czynniki rozwoju społecznego. Przede wszystkim są to bardzo dobry poziom nauczania w szkołach podstawowych, rosnąca dostępność usług medycznych, lokalne dziedzictwo i tradycje (postać Wincentego Witosa, obchody patriotyczne) oraz prężne i integrujące instytucje lokalne (m.in. GCK, sieć bibliotek publicznych). Nie można przy tym pominąć bardzo wysokiego poziomu rozwoju infrastruktury sieciowej (wodociągowej, kanalizacyjnej, gazowej) na terenie gminy, które istotnie podnoszą jej atrakcyjność osadniczą.

Trzecią cechą charakteryzującą pozycję wyjściową gminy w okresie planowania strategii jest niewykorzystany potencjał rozwojowy w ubiegłych latach. Nie dotyczy on jednej sfery. W przypadku polityki finansowej i rozwoju lokalnej gospodarki, świadczy o tym mała skala pozyskanych środków unijnych i udziału inwestycji w wydatkach gminy do 2019 roku. W ramach komentarza do obszaru gospodarki, należy dodać uwagę o względnie dobrych warunkach do uprawy rolnictwa, jego tradycji na tych ziemiach (związanej z tradycjami politycznymi), przy jednoczesnym niewielkim udziale rolnictwa w gospodarce lokalnej. O niewykorzystanym potencjale uwarunkowań lokalizacyjnych, z jednej strony mówi wyraźnie starzejąca się populacja pomimo ewidentnej atrakcyjności osadniczej gminy związanej z dostępnością transportową. Z drugiej strony, duży potencjał obszarów rekreacji nie przekładał się liczbę osób uprawiających sport, których liczba (wg statystyk GUS) drastycznie malała w ostatnich latach. W kontekście atrakcyjności osadniczej i biznesowej gminy nie można również nie

wspomnieć o niewielkim odsetku powierzchni gminy pokrytym planami zagospodarowania przestrzennego, których brak sprzyja niekontrolowanej suburbanizacji. Z kolei w obszarze kapitału społecznego, zwraca uwagę wysoka liczba organizacji pozarządowych oraz bardzo mały stopień włączenia ich w realizację zadań gminy, przy jednoczesnym wysokim udziale wydatków na administrację publiczną.

Biorąc pod uwagę wyżej wymienione czynniki, a także wiejski charakter gminy Wierzchosławice i jej lokalizację względem Tarnowa – z jednej strony bliską, z drugiej strony wyraźnie oddzieloną przez rzekę Dunajec – jednostkę należy rozpatrywać nie tylko przez pryzmat „sypialni” dla osób pracujących lub uczących się w dużym mieście, lecz również jako zdolną do rozwoju opartego na własnych, lokalnych (tzw. endogenicznych) potencjałach. Stąd, podstawowe wyzwanie dla gminy stanowi kreowanie rozwoju oparte na dwóch filarach: poprawy atrakcyjności osadniczej i biznesowej związanej z bliskością Tarnowa (m.in. poprzez wzrost poziomu jakości planowania przestrzennego, świadczonych usług publicznych, poprawie dostępności transportu publicznego w ramach Aglomeracji Tarnowskiej) oraz wzmacniania rozwoju opartego na lokalnych zasobach (m.in. rozwój oferty rekreacyjnej, sportowej, wypoczynkowej i kulturalnej czy wsparcie branż strategicznych dla lokalnej gospodarki). Dodatkowym wyzwaniem dla gminy – wobec wskazywanej m.in. w raportach Polskiej Akademii Nauk marginalizującej się pozycji miasta Tarnowa względem silnych ośrodków krajowych – pozostaje jej zaangażowanie we wspieranie rozwoju funkcjonalnego Aglomeracji Tarnowskiej.

Za najważniejsze uwarunkowania, bezpośrednio wpływające na rozwój jednostki, można uznać następujące czynniki⁹:

a) wynikające z położenia gminy

Za sprawą bezpośredniego sąsiedztwa Tarnowa uwarunkowania lokalizacyjne mają podstawowy wpływ na wiele aspektów codziennego funkcjonowania mieszkańców gminy Wierzchosławice i w związku z tym powinny być uwzględniane w polityce programowania rozwoju jako jego kluczowy czynnik. Wagę tego uwarunkowania obserwuje się w modelowy sposób na przykładzie zamknięcia mostu w Ostrowie pod koniec 2019 roku w celu jego kapitalnego remontu – jedynej przeprawy przez Dunajec do Tarnowa na terenie gminy. Droga do Tarnowa, jako miejsca dojazdu do pracy, szkół, rynku handlu, usług i klienta, wydłużyła się ponad dwukrotnie, generując adekwatnie wyższe koszty finansowe i czasowe oraz wpływając na atrakcyjność gminy jako miejsca do życia i prowadzenia biznesu. Planowane w 2021-2022 roku przywrócenie przeprawy do sieci komunikacyjnej, a także budowa nowego połączenia z Tarnowem w kolejnych latach – łącznika między węzłem autostrady A4 „Tarnów-Zachód” na terenie gminy oraz Mościcami – stanowią fundamentalne czynniki dla rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego gminy.

W szerszym ujęciu, uwarunkowania komunikacyjne gminy determinują:

- autostrada A4 z węzłem autostrady A4 „Tarnów-Zachód” na terenie gminy (prowadząca na wschód do Rzeszowa i na zachód w kierunku Krakowa);

⁹ Do grupy jednostek porównawczych zaliczono gminy: Dębno (pow. brzeski) oraz Lisią Górę, Pleśną, Radłów, Skrzyszów, Tarnów (w) i Wojnicz (pow. tarnowski).

- kolej z przystankiem w Bogumiłowicach (połączenia Katowice-Kraków-Tarnów-Rzeszów oraz w stronę Nowego Sącza i Krynicy Zdrój);
- drogi wojewódzkie DW975 (przecinająca gminę na osi północ-południe w kierunku północnym do Dąbrowy Tarnowskiej oraz południowym do Nowego Sącza) oraz DW973 (w kierunku wschodnim przez most w Ostrowie do Tarnowa), pokrywająca się z drogą powiatową 1346K - stanowiące kręgosłup komunikacyjny gminy;
- droga krajowa DK94 stykająca się z południowym krańcem gminy (prowadząca na zachód w stronę Brzeska i na wschód w stronę Pilzna);
- realizowany przez prywatnego przewoźnika transport zbiorowy w kierunku Tarnowa oraz perspektywa rozwoju zintegrowanego systemu transportu zbiorowego w ramach Aglomeracji Tarnowskiej.

Największą część terenów gminy zajmują Lasy Wierzchosławickie wraz z pozostałymi obszarami zadrzewionymi (39,8%), które wraz z rzekami, stawami i zbiornikami wyrobiskowymi stanowią 46% powierzchni jednostki. Kompleksy leśne rozciągają się na zachodzie gminy, w sołectwach Wierzchosławice i Łętowice. Drugą dominantą w strukturze użytkowania ziemi są grunty o potencjalnym wykorzystaniu rolniczym (43%), na które składają się grunty orne i sady (35,9%) oraz łąki i pastwiska (7,1%). Choć potencjał produkcji rolniczej na terenie gminy został oceniony przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (IUNG) oraz w ramach serwisu Małopolskiej Infrastruktury Informacji Przestrzennej (MIIP) jako dobry, produkcja rolna utrzymuje się w gminie na niewielkim poziomie w stosunku do każdej z porównywanych w raporcie jednostek. Te same źródła wskazują jednak na potrzebę zwiększenia areałów upraw pojedynczych rolników (np. poprzez scalanie gruntów bądź zwiększenie obrotu ziemi na lokalnym rynku) w celu zapewnienia konkurencyjności produkcji.

Położenie nad Dunajcem, w końcowym odcinku biegu tej rzeki, zapewnia gminie Wierzchosławice dostęp do bogactw naturalnych, jakim są kruszywa naturalne (o zastosowaniu w ceramice budowlanej) oraz gaz ziemny (2 złoża). Obecnie eksploatacji poddawane są złoża w Dwudniakach, Trzydniakach, Rudce, Łętowicach, Mikołajowicach, Bobrownikach Małych i Bogumiłowicach. Działalność taka wiąże się, poza korzyścią dla budżetu jednostki, także z niedogodnościami dla jej mieszkańców (wzmożony ruch samochodów ciężarowych – wywóz urobku) oraz ze znacznymi przekształceniami krajobrazu naturalnego, otwierającymi jednakowoż dodatkowe możliwości (np. w zakresie wykorzystania rekreacyjnego wyrobisk pożwirowych).

Na tereny zabudowane przypada łącznie 9,3% powierzchni gminy, przy czym 1,8% stanowią budynki mieszkalne. 55-60% ze wszystkich domostw koncentruje się w na obszarze, którego wierzchołki wyznacza 5 miejscowości: Wierzchosławice – Gosławice – Kępa Bogumiłowicka – Sieciechowice – Łętowice. To dla tego obszaru wydawano w latach 2017-2020 87% spośród wszystkich pozwoleń na budowę. Jednym z najważniejszych elementów w przestrzeni gminy, wokół którego koncentruje się jej zabudowa, stanowi DW973 z Wierzchosławic do Tarnowa. W odległości 1 kilometra od trasy koncentruje się 23% całej zabudowy w gminie, zaś w obszarze 2 kilometrów – 43%.

W perspektywie kolejnych lat najwyższym priorytetem dla władz samorządowych powinno zostać uporządkowanie zagospodarowania przestrzennego gminy. Ma to związek z jednej strony z minimalnym odsetkiem pokrycia jej powierzchni planami zagospodarowania przestrzennego (2% GUS; 3,9% UG) oraz przestarzałym dokumentem Studium (2000 r.). Z drugiej strony, konieczność ta wynika z prognozy wzrostu dostępności komunikacyjnej i poprawy atrakcyjności osadniczej, które mogą pociągnąć za sobą zjawisko wzmożonej, niekontrolowanej suburbanizacji. Ład przestrzenny otoczenia

należy do podstawowych determinant jakości życia mieszkańców i środowiska, kosztów świadczenia usług publicznych oraz zysków MŚP w długim okresie.

Konsekwencje:

- Dostęp miejsc pracy i edukacji oraz rynku handlu, usług i klienta w wyniku bezpośredniego sąsiedztwa Tarnowa;
- Bardzo dobra dostępność komunikacyjna gminy (autostrada, kolej, drogi wojewódzkie i droga krajowa), istotnie uzależniona od przeprawy mostowej przez Dunajec do Tarnowa;
- Potencjał rekreacyjny i wypoczynkowy wynikający z obecności rozległych kompleksów leśnych, licznych zbiorników wodnych i wybrzeży Dunajca;
- Względnie dobre warunki dla rolnictwa, których wykorzystanie uwarunkowane jest zwiększeniem dostępu do gruntów ornych w celu powiększenia arealu upraw;
- Zagrożenie wzmożonej, niekontrolowanej suburbanizacji wskutek braku aktualnych dokumentów planistycznych (studium) i znikomego udziału powierzchni pokrytej PZP w powierzchni gminy ogółem.

Wyzwania:

- Sfinalizowanie kapitalnego remontu mostu w Ostrowie oraz doprowadzenie do inwestycji przeprawy łączącej węzeł autostrady i Mościce;
- Pogłębianie współpracy z innymi JST w ramach Aglomeracji Tarnowskiej, w tym rozwój aglomeracyjnej sieci transportu zbiorowego;
- Opracowanie planu integrującego ofertę rekreacyjną i wypoczynkową gminy.
- Wykorzystanie możliwości, jakie dają złoża kruszywa, z prowadzeniem odpowiedniej polityki ich eksploatacji;
- Wsparcie informacyjne i organizacyjne rynku obrotu ziemią w gminie;
- Opracowanie zrównoważonej i trwałej koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy oraz wdrażanie jej w życie (aktualizacja Studium, tworzenie PZP).

b) wynikających z procesów demograficznych

Sytuację demograficzną gminy Wierzchosławice na przestrzeni ostatnich kilku lat można określić jako stabilną, choć z uwagi na wyróżniające się tendencje demograficzne na tle jednostek porównawczych – przede wszystkim malejącą liczbę osób młodych oraz rosnący udział osób najstarszych w populacji – wymaga ona podjęcia działań interwencyjnych i wspierających.

Gminę Wierzchosławice zamieszkiwało w 2020 roku 10 693 osób (dane Urzędu Gminy w Wierzchosławicach) i należy do najmniejszych gmin tła porównawczego przyjętego w raporcie. Z kolei dane zebrane przez gminę na podstawie deklaracji odbioru odpadów wskazują na populację 8 830 osób, co może być tłumaczone innym faktycznym miejscem zamieszkania (np. Tarnów, Kraków bądź zagranica) dla osób nieujętych w deklaracjach lub też inną liczbą osób wskazanych przez mieszkańców w deklaracjach niż faktyczna.

Analiza danych GUS wykazała stabilny i dodatni (choć w niewielkim stopniu) trend wzrostu populacji gminy w ostatniej dekadzie. Największa część mieszkańców zamieszkiwała obszar sołectw położonych w centralnej części gminy: Wierzchosławice (31%), Łętowice (14,5%) oraz Bogumiłowice (9%). Do najgęściej zaludnionych sołectw należą Kępa Bogumiłowicka (ok. 346 os/km²; jedyne sołectwo na prawym brzegu Dunajca), Ostrów (również ok. 346 os/km²) oraz Bogumiłowice (323 os/km²). W ciągu lat 2015-2020 najwięcej mieszkańców przybyło w Kępie Bogumiłowickiej (+33) oraz Sieciechowicach (+14).

Struktura populacji gminy wg grup wiekowych wskazuje na spadek liczby osób młodych (do 18. roku życia) w latach 2010-2019 o -12%. Był to taki sam wynik jaki odnotowano w powiecie tarnowskim, lecz znacznie większy niż w przypadku województwa (-2,2%). Dwukrotnie silniejsze tendencje w gminie dotyczyły powiększenia się grupy osób powyżej 60./65. roku życia: +25% w badanym okresie, przy +20% dla powiatu i +26% dla województwa. Finalnie, 18% populacji gminy Wierzchosławice w 2019 roku stanowiły osoby niepełnoletnie, zaś 20% - osoby w wieku emerytalnym i wyniki te plasowały jednostkę jako „najstarszą” na tle grupy porównawczej.

Dane GUS z ostatniej dekady dostarczają informacji o dodatnim przyroście naturalnym wśród populacji gminy, przy jednocześnie zmniejszającej się liczbie urodzeń i utrzymującej się liczbie zgonów. W efekcie, przyrost naturalny wyraźnie malał, osiągając średnią wartość +1,4 w latach 2010-2014, a następnie +0,63 w latach 2015-2019. O ile słabnący przyrost naturalny to trend występujący powszechnie wśród porównywanych jednostek i w powiecie, jego poziom wyróżnia się niekorzystnie (powiat: +2,06% w latach 2010-2014 i +1,53% w ciągu kolejnych 5 lat).

Gmina w pewnym stopniu kompensowała spowolnienie przyrostu naturalnego za sprawą dodatniego salda migracji. W latach 2015-2019 średnia wartość salda migracji wewnątrz krajowych utrzymywała się na poziomie bliskim 0, co stanowiło przeciętny wynik na tle jednostek porównawczych i niemal tożsamy sytuacji w powiecie. Wyróżniające się dodatnio wartości dla gmin Tarnów (+5,6), Lisia Góra (+3,9) i Skrzyszów (+1,9) wskazują, że to te jednostki są głównym miejscem docelowym migracji w otoczeniu miasta Tarnów. Z drugiej strony, gminę Wierzchosławice wyróżniało na tle porównawczym w ostatniej dekadzie ponadprzeciętnie dodatnie saldo migracji zagranicznych (+1,03 przy poziomie 0,02 dla powiatu).

Podsumowanie statystyk demograficznych w kontekście planowanej strategii gminy Wierzchosławice na lata 2021-2030 należy opatrzyć dwiema uwagami. Po pierwsze, przewiduje się, że w wyniku wzmocnienia połączeń komunikacyjnych w kolejnych latach (dwie przeprawy do Tarnowa zamiast jednej) i potencjalnego rozwoju aglomeracyjnej sieci transportu zbiorowego, jej atrakcyjność osadnicza widocznie się poprawi, co będzie miało pozytywny wpływ na poziom salda migracji wewnętrznych. Po drugie, jednostką wyraźnie negatywnie wybijającą się w świetle statystyk w regionie jest jego najważniejszy ośrodek wzrostu – miasto Tarnów. Należy to uznać za niepokojącą tendencję w kontekście trendów rozwoju regionalnego w obecnym czasie, gdzie duże miasta są najczęściej miejscem docelowym migracji młodych kosztem miasteczek i mniejszych miast. Stąd, współpraca 12 jednostek samorządu terytorialnego w ramach Aglomeracji Tarnowskiej ma tym ważniejsze znaczenie – wzmacniania nie tyle konkurencyjności poszczególnych gmin, lecz przede wszystkim całości obszaru funkcjonalnego jako systemu, w którym poziom rozwoju miasta Tarnowa stanowi kluczowy czynnik dla poziomu konkurencyjności całej Aglomeracji.

Konsekwencje:

- Stabilna liczba mieszkańców gminy w ostatniej dekadzie, z których 70% zamieszkuje sołectwa w centralnej części gminy.
- Wyróżniający się na tle okolicznych jednostek poziom spadku udziału osób niepełnoletnich oraz wzrostu udziału osób w wieku emerytalnym.

Wyzwania:

- Polityka rozwoju przestrzennego i usług publicznych biorąca pod uwagę specyfikę gminy wynikającą z koncentracji mieszkańców w centralnej części jednostki oraz rzadziej zaludnionych sołectw na jej północy i wysuniętych na południe Mikołajowic.
- Podejmowanie działań zmierzających do poprawy atrakcyjności gminy jako miejsca do życia dla osób młodych (niepełnoletnich)

- Dodatni, niewielki i malejący przyrost naturalny.
 - Bliskie zeru saldo migracji wewnątrz krajowych i korzystne saldo migracji zagranicznych.
 - Spodziewany wzrost salda migracji wewnątrz krajowych wskutek poprawy połączeń komunikacyjnych z Tarnowem i idącej za tym poprawy atrakcyjności osadniczej.
- Podnoszenie jakości przestrzeni publicznych oraz świadczonych usług publicznych jako kluczowych elementów podnoszenia atrakcyjności osadniczej gminy.
 - Współpraca w zakresie społecznym i gospodarczym w ramach Aglomeracji Tarnowskiej, przyczyniająca się do poprawy wskaźników demograficznych na całym obszarze funkcjonalnym.

c) wynikających z sytuacji gospodarczej

Według danych BDL GUS pod koniec 2020 roku w gminie Wierzchosławice zarejestrowanych było 765 podmiotów gospodarczych, które stanowiły ok. 5% podmiotów w powiecie. Liczba ta wzrosła w ciągu lat 2014-2020 o 143 podmioty (+23%) i w procentowym ujęciu był to wynik dobry na tle powiatu (21,6%) i województwa (14,9%). Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów w ostatniej dekadzie rosła i wyniosła w latach 2015-2019 przeciętnie 73, co było lepszym wynikiem od powiatowego (70). W 2020 roku spadek liczby nowych podmiotów w REGON wyniósł -40% i gmina zaliczyła najniższy wynik wśród jednostek porównawczych (51). O ile warunki, które stworzyła pandemia COVID-19 oraz ograniczone możliwości pozyskania dofinansowania w związku z końcem perspektywy unijnej na lata 2014-2020 przełożyły się na spadki w każdej z gmin, w przypadku Wierzchosławic należy dodatkowo wziąć pod uwagę fakt zamknięcia mostu w Ostrowie, a za tym osłabienia jej atrakcyjności biznesowej.

W gminie, jak i w całym województwie, dominującą część przedsiębiorstw stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób (ok. 96%), w tym osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. Ponadto, w jednostce funkcjonowało 20 firm małych (10-49 zatrudnionych), które stanowiły 4% przedsiębiorstw tej skali w powiecie i co stanowiło najmniejszy wynik wśród porównywanych jednostek oraz 6 firm średnich (50-249 zatrudnionych), które stanowiły ok. 10% firm tej skali w powiecie. Biorąc pod uwagę poprawę dostępności komunikacyjnej w kolejnych latach (dwie przeprawy do Tarnowa zamiast jednej) i potencjalnego rozwoju aglomeracyjnej sieci transportu zbiorowego, atrakcyjność biznesowa gminy widocznie się poprawi.

Struktura branżowa przedsiębiorstw w gminie wyróżnia się na tle większości jednostek porównawczych i w dużym stopniu ma to związek ze szczególną dostępnością tarnowskiego rynku handlu, usług i klienta (m.in. relatywnie duża liczba podmiotów z branży nieruchomości i zaopatrzenia w media). Z kolei za sprawą lokalizacji w starym korycie Dunajca, gmina posiada dostęp do złóż kruszyw i gazu, co determinuje obecność firm z branży wydobywczej. Branżą o strategicznym znaczeniu dla gminy Wierzchosławice jest przetwórstwo przemysłowe. W 2019 roku na terenie jednostki zarejestrowano 84 podmiotów funkcjonujących w przetwórstwie, co stanowiło 11% wszystkich podmiotów w gminie. Jest to zarazem branża, która w 2019 roku była odpowiedzialna za 86,6% wpływów z podatku dochodowego z CIT (prawie 900 tys. zł) i niespełna 25% wszystkich dochodów z CIT w powiecie. Oznacza to, że branża przetwórstwa przemysłowego w gminie Wierzchosławice generuje największe dochody w powiecie. Należy przy tym dodać, iż wsparcie branży strategicznych stanowi jedno z potencjalnych narzędzi wzrostu poziomu płac pracowników, które w powiecie tarnowskim są najniższe w województwie (przeciętne wynagrodzenie w 2019 roku wyniosło 72,9% średniej krajowej).

Jednocześnie, wpływy do budżetu gminy Wierzchosławice z rolnictwa należą do najmniejszych spośród gmin tła porównawczego. Wg informacji z raportów o stanie gminy z lat 2018 i 2019 uprawa ziemi i hodowla zwierząt stanowi główne źródło utrzymania dla niewielkiej liczby mieszkańców. Faktem pozostaje jednak potencjał rolnictwa na terenach gminy szacowany przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (IUNG) oraz w ramach serwisu Małopolskiej Infrastruktury Informacji Przestrzennej (MIIP). Informacje z tych źródeł mówią stosunkowo dobrych warunkach glebowych i korzystnych uwarunkowaniach produkcji rolniczej na niektórych obszarach gminy, z zaznaczeniem, iż wykorzystanie tego potencjału wiąże się z przeciwdziałaniem rozdrobnieniu gruntów, a za tym zwiększeniem dostępności zwartych arealów uprawnych.

Sytuacja bezrobocia w gminie w ostatnich latach odzwierciedlała trendy ogólnopolskie. Liczba bezrobotnych stabilnie malała w latach 2013-2019 z 542 do 119 osób (-78%) oraz wzrosła w 2020 roku do 268 osób w konsekwencji pandemii COVID-19. Zmiana ta potwierdza się w strukturze bezrobotnych pod kątem czasu pozostawania bez pracy – o ile wśród bezrobotnych dominowały w ostatnich latach osoby niepracujące ponad 2 lata, w 2020 roku największy udział wśród bezrobotnych miały osoby pozostające bez pracy 6-12 miesięcy (25%) i 12-24 miesiące (19%). Stan rozwoju pandemii oraz sytuacja gospodarcza w kraju pod koniec I kw. 2021 roku nie daje podstaw do zahamowania negatywnego trendu na rynku pracy.

W 2020 roku statystyczny bezrobotny w gminie Wierzchosławice był kobietą (63% ogółu) w wieku 25-34 lat (34%), z wykształceniem zawodowym (23-24%), stażem pracy pomiędzy 1 a 5 lat (27%) oraz pozostającą bez zatrudnienia od 6 do 12 miesięcy (25%).

Konsekwencje:

- Trendy ogólnokrajowe odzwierciedlające się w gminie w ostatniej dekadzie: wzrost liczby przedsiębiorstw i spadek liczby bezrobotnych oraz załamanie się tych trendów w 2020 roku.
- Relatywnie mało przedsiębiorstw małych (4% firm w powiecie) oraz znacząca liczba przedsiębiorstw średnich (10% firm w powiecie).
- Prężna branża przetwórcza na terenie gminy odpowiedzialna za największe dochody z CIT w powiecie.
- Istotny potencjał rolnictwa ograniczony rozdrobnieniem gruntów.
- Pierwsze wyraźne skutki pandemii COVID-19 odczuwalne na lokalnym rynku pracy.

Wyzwania:

- Współpraca z IOB¹⁰ i PUP w Tarnowie przy promocji programów pomocowych dla przedsiębiorstw oraz w celu zapobieżenia wydłużania się okresów pozostawania bez pracy wśród osób bezrobotnych.
- Wsparcie rozwoju branży przetwórczej oraz tworzenie warunków dogodnych dla rozwoju małych przedsiębiorstw (m.in. tworzenie oferty atrakcyjnych działek inwestycyjnych, rozwój usług w ramach „jednego okienka”).
- Wsparcie organizacyjne dla zwiększenia dostępności zwartych, powiększonych arealów uprawnych.
- Organizowanie zwartych stref aktywności gospodarczej z wykorzystaniem bliskości miasta Tarnowa oraz węzła drogowego autostrady A4.

d) wynikających ze stopnia rozwoju infrastruktury technicznej

¹⁰ IOB - Instytucje Otoczenia Biznesu.

Gmina Wierzchosławice znajduje się w czołówce gmin w województwie pod względem dostępności infrastruktury sieciowej. Dane z BDL GUS wskazują, iż z sieci wodociągowej korzysta 92% mieszkańców a poziom zużycia wody w gminie na tle jednostek porównawczych można określić jako oszczędny. Dostęp do sieci kanalizacyjnej posiada niespełna 89% mieszkańców, co silnie wyróżnia gminę na tle wszystkich porównywanych jednostek, statystyki dla powiatu (52,6%) oraz województwa (64,6%). Nieco mniejsze rozbieżności, choć wciąż wybijające się na tle większości jednostek, dotyczą dostępności sieci gazowej, z której korzysta 83,1% mieszkańców. W okresie 2015-2019 przeciętne zużycie gazu na mieszkańca wzrosło 18,5%.

Dane z Urzędu Gminy dostarczają informacji o rozwoju infrastruktury sieciowej w podziale na poszczególne sołectwa. Wynikają z nich pewne deficyty dot. przyłączy do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, pomimo iż liczba podłączonych budynków mieszkalnych oraz mieszkańców korzystających z sieci stale rośnie. W przypadku sieci wodociągowej, w „najmniejszym” stopniu podłączone są budynki z Bogumiłowic (85,7%) oraz Ostrowa (87%). Z kolei w przypadku sieci kanalizacyjnej jako obszary uzupełnień sieci można wskazać Bobrowniki Małe (79,3% podłączonych budynków), Bogumiłowice (84%) i Sieciechowice (83,3%).

W ogólnym ujęciu, dostępność infrastruktury sieciowej przekłada się na atrakcyjność osadniczą i biznesową gminy, lepszą kondycję gleb i wód oraz powiększone możliwości inwestycyjne gminy względem pozostałych gmin w regionie, wynikające z braku konieczności ponoszenia znaczących wydatków w tym obszarze.

Konsekwencje:

- Ponadprzeciętnie wysoka w skali powiatu i regionu dostępność infrastruktury sieciowej jako ważny argument atrakcyjności osadniczej i gospodarczej;
- Pozytywny wpływ na jakość środowiska naturalnego – m.in. mniejsze zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych oraz gleb;
- Pojedyncze obszary gminy pozostałe do uwzględnienia w sieci kanalizacyjnej i gazowej;

Wyzwania:

- Uzupełnienie infrastruktury sieciowej w pominiętych dotąd obszarach;
- Utrzymanie funkcjonującej infrastruktury sieciowej;
- Rozwój infrastruktury związanej z poborem i przesyłem energii z odnawialnych źródeł;
- Tworzenie nowych koncepcji sieci infrastruktury sieciowej i nowych modeli zarządzania nią w kontekście przyszłej intensyfikacji współpracy aglomeracyjnej, postępującej suburbanizacji oraz wzrastających kosztów utrzymania.

e) wynikających z potrzeb polityki społecznej, ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego

Na terenie gminy funkcjonują dwa niepubliczne ośrodki zdrowia (w Wierzchosławicach i Ostrowie). Oba ośrodki położone są w centralnej części gminy, co sprawia, że mieszkańcy południowej i północnej części gminy, a w szczególności osoby o trudnościach z poruszaniem się posiadają do nich relatywnie słabszy dostęp. Dyżury w zakresie nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej dla mieszkańców pełni jednostka w Wojniczu i w przypadku braku przeprawy w Ostrowie to ona stanowi jednostkę pierwszego kontaktu dla miejscowości na lewym brzegu Dunajca. Na terenie jednostki nie stacjonują Zespoły Ratownictwa Medycznego – najbliższe z nich zlokalizowane są w Wojniczu i Tarnowie, w którym zlokalizowany jest również najbliższy oddział SOR.

Statystyki GUS dot. liczby udzielonych porad podstawowych i specjalistycznych wskazują na dobrą dostępność usług medycznych świadczonych przez placówki w gminie. Ich roczna suma wyraźnie rosta

w okresie 2012-2019 – liczba porad specjalistycznych podwoiła się z 956 do 2034, zaś podstawowych wzrosła o ponad jedną piątą z 28 243 do 34 354. Prywatyzacja podstawowej służby zdrowia w gminie wpisuje się w trend zachodzący w powiecie i województwie.

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w gminie malała między 2015 i 2019 rokiem, lecz bardzo niewiele (266 do 247). W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (403 osoby w 2019 roku), wsparcie w ramach pomocy społecznej dotyczyło znacznie mniejszej liczby osób niż w przypadku powiatu (550 osób) i większości porównywanych gmin (prócz Wojnicza, Skrzyszowa i Dębna o wartościach wskaźnika mniejszych o 25-50%). Zarówno w przypadku pojedynczych osób jak i rodzin, w strukturze beneficjentów w gminie dominowały grupy korzystające z pomocy dłużej niż rok (w 2019 roku było to ok. 75% osób i ok. 71% rodzin). W ujęciu osób objętych wsparciem z danego tytułu w 2019 roku, pomoc najczęściej dotyczyła osób zmagających się z ubóstwem (36% beneficjentów) oraz z niepełnosprawnością (ok. 18%) i trudną chorobą (ok. 17%).

Jednocześnie, w latach 2015-2019 liczba przyznanych świadczeń zmalała o prawie jedną trzecią (-31,8%), co mogło wiązać się z dobrą koniunkturą gospodarczą, spadkiem bezrobocia oraz transferami pieniężnymi w ramach programu „500+”. Z jednej strony, w zmianie tej największy udział miały świadczenia z tytułu „ubóstwa” i „bezrobocia”, które w 2019 roku wciąż stanowiły najczęstszy powód przyznawania świadczeń (kolejno 35,2% oraz 14,6%). W ujęciu procentowym, największe spadki dotyczyły świadczeń przyznanych z powodu „alkoholizmu” (ok. -65%) i „bezradności” (-64%). Z drugiej strony, niemal niezmienną pozostała liczba świadczeń przyznawanych z tytułu „niepełnosprawności” (ok. 13% osób).

Gminę charakteryzuje dobry poziom bezpieczeństwa publicznego. Na jej terenie stacjonuje Posterunek Policji w Wierzchosławicach oraz 8 jednostek OSP, w tym dwie funkcjonujące w ramach systemu KSRG (Łętowice i Wierzchosławice) zlokalizowane w centralnej części gminy, z bardzo dobrym dostępem do najważniejszych ciągów komunikacyjnych. Z perspektywy przestępstw, zwraca uwagę liczba kradzieży w ciągu ostatnich lat (przeciętnie 36 rocznie, 73 przypadki w 2016 roku), która zmalała w 2020 roku do 9. Do rangi najpoważniejszych problemów z zapewnieniem bezpieczeństwa w gminie urasta zagrożenie związane z ruchem drogowym, szczególnie na drogach DW975 i DW973. Liczba kolizji utrzymywała się w ciągu ostatnich lat na poziomie powyżej 100 rocznie i spadła w 2020 roku, najprawdopodobniej za sprawą dużego spadku liczby złapanych nietrzeźwych kierowców (z 71 w 2019 r. do 16 w 2020 r.) i potencjalnie wskutek zamkniętej przeprawy w Ostrowie.

Konsekwencje:

- Rosnąca dostępność placówek zdrowia na terenie gminy;
- Niełatwy dostęp do nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej dla mieszkańców północnej części gminy (odległość do Wojnicza miejscami powyżej kilkunastu km);
- Duży odsetek osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej długotrwale oraz stabilna liczba osób objętych wsparciem z tytułu niepełnosprawności;
- Ryzyko obniżenia się poziomu zdrowia publicznego będące konsekwencją pandemii koronawirusa.

Wyzwania:

- Rozwój wsparcia dla placówek opieki zdrowotnej, w szczególności dedykowanego osobom starszym i z niepełnosprawnością;
- Kontynuacja finansowania i promocja programów profilaktycznych skierowanych do wszystkich grup wiekowych;
- Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom gminy poprzez poprawę wyposażenia i podnoszenie kwalifikacji służących ratowaniu zdrowia i życia wśród jednostek OSP – umiejętność reagowania przy zagrożeniach szczególnego rodzaju, jakie mogą mieć miejsce na terenie gminy;

- Wsparcie Posterunku Policji w Wierzchosławicach w zapobieganiu kradzieżom;
- Opracowanie oferty wsparcia dla osób i rodzin dotkniętych skutkami pandemii koronawirusa (zdrowotnymi i ekonomicznymi).

f) wynikających ze stanu oraz potencjału środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego

Walory przyrodnicze gminy Wierzchosławice wyróżniają ją na tle gmin otaczających miasto Tarnów. Z jednej strony, więcej niż jedną trzecią powierzchni gminy zajmują Lasy Wierzchosławickie (tzw. „zielone płuca Tarnowa”), w całości objęte granicami Radłowsko-Wierzchosławickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Pełnią one ważną funkcję rekreacyjną dla mieszkańców okolicznych gmin i samego Tarnowa, jako tereny wypadowe i piknikowe dla rodzin, rowerzystów itd. Z drugiej strony, wschodnia granica gminy opiera się Dunajcu, którego tereny międzywała objęte są ochroną w ramach obszaru Natura 2000 „Dolny Dunajec”. Są to tereny przede wszystkim cenne przyrodniczo, lecz również je cechuje potencjał wypoczynkowy i rekreacyjny (m.in. tereny rekreacyjne przy moście w Ostrowie czy tereny łągów na wysokości Komorowa). Wzdłuż wału biegnie trasa VeloDunajec, prowadząca do Zakopanego i należąca do najpiękniejszych tras rowerowych Małopolski. Między lasami na zachodzie a rzeką na wschodzie gminy rozciągają się tereny zabudowane, pola i występują liczne zbiorniki wodne, stanowiące miejscówki wędkarzy i amatorów sportów wodnych. Całość walorów środowiskowych gminy decyduje o konkurencyjności i potencjale jej oferty rekreacji i wypoczynku.

Z uwagi na brak stacji pomiarowych zanieczyszczenia powietrza trudno jednoznacznie stwierdzić jego poziom, jak również jego główne źródła. W pierwszej kolejności pochodzą one z tzw. niskiej emisji będącej głównym przedmiotem działań programów ochrony powietrza. W latach 2017-2020 gmina zinwentaryzowała 503 piece na paliwa stałe, z których 136 zostało zlikwidowanych (27%). Do pozostałych źródeł zanieczyszczeń należy zaliczyć emisje pochodzące z Tarnowa, zakładów chemicznych Grupy Azoty S.A. oraz ruchu samochodowego na autostradzie A4.

W gminie zlokalizowane są bezpośrednio dwie jednostki wód powierzchniowych (JCWP) objęte monitoringiem i zarządem PGW: Dunajec od zbiornika Czchów do Ujścia oraz rzeka Kisielina. Obie charakteryzują się co najmniej dobrym stanem chemicznym i potencjałem ekologicznym. Ze wschodnią ścianą gminy styka się rzeka Biała, której stan ogólny wymaga interwencji. W przypadku wód głębinowych, na podstawie punktu pomiarowego WIOŚ w Kępie Bogumiłowskiej stwierdza się ich jakość III klasy w V-stopniowej skali, co oznacza dolną granicę dobrej oceny.

Ofertę rekreacji opartą na walorach środowiskowych gminy uzupełnia krajobraz jej dziedzictwa kulturowego. Jego rdzeń stanowi postać Wincentego Witosa – muzeum w rodzinnym gospodarstwie na skraju Wierzchosławic, Dom Ludowy jego imienia (dziś budynek Gminnej Biblioteki) oraz kaplica grobowa rodziny Witosów. Co roku, w okolicy rocznicy śmierci premiera i ludowca obchodzone są Zaduszki Witosowe. Do wyróżniających się obiektów pod kątem potencjału turystycznego zalicza się również cmentarzysko kultury przeworskiej o historii co najmniej 2 tys. lat oraz pięknie wymalowany kościół w Wierzchosławicach. Łącznie, do gminnej ewidencji zabytków zaliczono 375 obiektów, z których większość stanowią domy mieszkalne z początków XX wieku i międzywojnia. Wśród obiektów w rejestrze wymienia się również XIX-wieczny dwór w Łętowicach oraz cmentarze wojenne w Bobrownikach Małych i Gosławicach. Za pomocą szlaków czy ścieżek pieszo-rowerowych mogłyby one

zostać przedstawione osobom, które szukają „dodatku” krajoznawczego przy okazji wypadów rekreacyjnych.

W kontekście oferty turystycznej warto dodać, iż liczba firm z sektorów noclegowego, gastronomii, sportu, rekreacji i rozrywki zarejestrowanych w bazie REGON w 2019 roku (łącznie: ponad 40) pozwala na ostrożne stwierdzenie, że na terenie gminy istnieje środowisko firm zapewniających podstawową podaż usług. Biorąc pod uwagę gminne zabytki, podstawową podaż usług, przebiegającą przez długość gminy trasę VeloDunajec, dostępność terenów rekreacji jak również działalność instytucji takich jak Gminne Centrum Kultury, a także bliskość Tarnowa – potencjał rekreacji, drobnej turystyki i wypoczynku gminy Wierzchosławice należy rozpatrywać jako potencjalną przewagę konkurencyjną w regionie.

Konsekwencje:

- Brak systemu monitoringu zanieczyszczenia powietrza uniemożliwiający identyfikację źródeł zanieczyszczeń;
- Duży, konkurencyjny potencjał połączonej oferty rekreacji, drobnej turystyki i wypoczynku na podstawie zróżnicowanych walorów środowiskowych oraz zasobów dziedzictwa kulturowego z postacią Wincentego Witosa na czele;
- Potencjał integracji lokalnej oferty z ponadlokalną – przy wykorzystaniu trasy VeloDunajec oraz bliskości dużego miasta;
- Niewielka liczba podmiotów funkcjonująca w obszarach związanych z rekreacją, turystyką i wypoczynkiem.
- Mała ilość zagospodarowanych zbiorników wodnych na cele rekreacyjno-turystyczne.

Wyzwania:

- Sumienna realizacja zadań wynikających z Programu Ochrony Powietrza dla Małopolski;
- Instalacja systemu monitoringu jakości powietrza w celu zdiagnozowania źródeł i skali zanieczyszczeń powietrza na terenie gminy;
- Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców gminy;
- Zintegrowanie oferty rekreacyjnej, turystycznej, wypoczynkowej i sportowej oraz usług towarzyszących (noclegów, gastronomii etc.).
- Współpraca w ramach aglomeracji w zakresie poprawy jakości powietrza oraz rozwoju oferty rekreacyjnej.

g) wynikających z poziomu rozwoju kapitału społecznego

Za mierniki poziomu kapitału społecznego w gminie Wierzchosławice na potrzeby raportu diagnostycznego przyjęto frekwencję wyborczą, działalność organizacji społecznych, aktywność klubów sportowych, instytucji kulturalnych oraz obszar edukacji.

Statystyki wyborcze z ostatnich 7 edycji wyborów wykazują tendencję wzrostową frekwencji wyborczej w gminie Wierzchosławice i wraz z rezultatami gminy wiejskiej Tarnów notuje często najwyższe wyniki na tle gmin porównawczych i wyższe względem średniej powiatowej. Podobnie jak w całej Polsce, rekordowa frekwencja w ostatnich latach dotyczyła wyborów na Prezydenta RP w 2020 roku (68%). Porównując wcześniejsze i późniejsze wyniki frekwencyjne dla każdej z edycji wyborów (do Parlamentu Europejskiego w 2014 i 2018, do rady gminy w 2014 i 2018 itd.), obserwuje się, iż rosły one w przypadku każdej z par. W kontekście spraw lokalnych zauważa się, że mieszkańcy podchodzą do nich poważniej niż w większości gmin Małopolski (ponadprzeciętna frekwencja w wyborach od rad gmin).

W gminie funkcjonuje ponad 30 organizacji, których znaczną część stanowi 8 Ochotniczych Straży Pożarnych (w tym 6 poza KSRG) i 9 Kół Gospodyń Wiejskich. Wśród pozostałych wyróżniają się stowarzyszenia zorientowane na integrację społeczności i wspieranie rozwoju lokalnego (CASTOR w

Bobrownikach Małych czy Stowarzyszenie Inicjatywy Społeczne z Wierzchosławic) oraz grupy zrzeszone wokół folkloru i dziedzictwa jak Zespół Pieśni i Tańca „Swojacy” i Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosa w Wierzchosławicach. Dane z GUS zdają się potwierdzać poziom aktywności społecznej wśród mieszkańców gminy: wartość wskaźnika liczby organizacji w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w 2019 roku plasował gminę (38 organizacji) wśród najwyższych wyników grupy porównawczej i był znacznie większy od rezultatu powiatu (28 podmiotów). Począwszy od pierwszych rejestrowanych przez GUS statystyk w tym obszarze (2005), wskaźnik liczby organizacji na 10 tys. dla gminy Wierzchosławice nieprzerwanie rośnie.

Statystycznie wysoka liczba organizacji i stowarzyszeń w gminie nie przekłada się jednak na formalną współpracę samorządu z tymi podmiotami. Co prawda, w ciągu ostatnich lat władze dostrzegały pola do potencjalnej współpracy (w obszarach kultury i edukacji, animacji dzieci i młodzieży oraz wsparcia osób starszych), lecz środki przekazywane na realizację zadań zleconych nie przekraczały 10 tys. złotych rocznie.

W życiu sportowym gminy dominuje piłka nożna, którą uprawia się w 8 z 10 klubów sportowych, w tym w otwartej w 2019 roku Akademii Piłkarskiej Wierzchosławice. Pozostałe dwie organizacje reprezentują klasyczną sztukę walki judo oraz jeździectwo (wymienione trzy kluby prowadzą również sekcję dla dziewcząt). Gmina konsekwentnie rozbudowuje swoją infrastrukturę sportową (tak jak kompleks boisk i kortów przy Gminnym Centrum Kultury otwarty pod koniec 2019 r.), w tym dysponuje halą sportową w Mikołajowicach. Sportowców przyciągają też zbiorniki wodne (w Wierzchosławicach-Trzydniakach organizują się miłośnicy wakeboardu), odcinki kolarskie (m.in. VeloDunajec) i lasy.

Pomimo tych zasobów, liczba osób uprawiających sport w sekcjach klubowych (w tym UKS) w gminie w ostatnich latach dotkliwie malała. Według danych GUS spadki wśród osób dorosłych w latach 2012-2018 sięgnęły -40% (z 430 do 258), zaś wśród młodych -45% (z 229 do 125). W zdecydowanej większości z klubów rezygnowali mężczyźni i chłopcy. W 2018 roku kobiety stanowiły grupę zaledwie 17% osób trenujących w klubach dorosłych, zaś dziewczynki – 28% ćwiczącej młodzieży. Przytaczane przez GUS dane wymagają weryfikacji oraz zastanowienia nad całokształtem oferty sportowej klubów w gminie i jej promocją wśród obu płci, niezależnie od konsekwentnie realizowanych inwestycji w infrastrukturę sportową.

Oficjalnie, życie kulturalne i społeczne gminy organizuje się wokół trzech głównych grup instytucji. Pierwszą z nich stanowi Gminne Centrum Kultury w Wierzchosławicach, będące głównym organizatorem oferty kulturalnej i edukacyjnej, sportowej oraz wydarzeń społecznych. Instytucja posiada rozbudowane zaplecze techniczne (w tym hotelowe i restauracyjne) oraz jest domem dla lokalnych stowarzyszeń i zespołów (tj. Zespołu Śpiewu i Tańca „Swojacy”, grupy teatralnej „Po godzinach” czy Klubu Seniora). Drugą grupą aktywnych instytucji i zakorzenionych wśród lokalnych społeczności jest Gminna Biblioteka Publiczna w Wierzchosławicach wraz z czterema filiami, które w większości istnieją już od ponad 50 lat. Biblioteki organizują spotkania autorskie i dyskusyjne, wystawy, konkursy i zajęcia, a ich główną grupą czytelników są uczniowie, za wyjątkiem placówki w Bobrownikach Małych, gdzie najczęściej są to osoby pracujące. Osoby w wieku od 16 do 24 lat są najmniejszą grupą korzystającą z księgozbiorów. Trzecią grupą instytucji są m.in. Domy Ludowe, świetlice, remizy OSP, stanowiące przestrzenie integracji na poziomie sąsiedzkim.

Komentując życie kulturalne i społeczne w gminie nie można zapomnieć o aktywności wymienionych wcześniej organizacji, stowarzyszeń, zespołów folklorystycznych i klubów sportowych. Do tego obszaru

zalicza się również życie toczące się wokół 5 parafii na terenie gminy, zebrania sołeckie i aktywność radnych. Zwieńczeniem aktywności społecznej są organizowane wydarzenia gminne – zarówno rocznice patriotyczne czy wspomniane Zaduszki Witosowe, jak i wydarzenia sportowe i wokół hobby.

Ostatnim obszarem kapitału społecznego brany pod uwagę w Raporcie Diagnostycznym było wychowanie przedszkolne i edukacja w szkołach podstawowych. W gminie funkcjonuje 8 placówek przedszkolnych, w tym 6 oddziałów przy szkołach podstawowych i jedno niepubliczne przedszkole w Wierzchosławicach, do którego uczęszczało w 2019 roku 30% wszystkich przedszkolaków w gminie. Wskaźnik skolaryzacji (BDL GUS) dla jednostki wyniósł w tym roku 0,99%, co oznacza, że 99 na 100 dzieci z gminy uczęszcza do przedszkola na jej terenie. Oddanie do użytku w 2020 r. pierwszego żłobka w gminie (publicznego w Bogumiłowicach) prawdopodobnie pozwala zaspokoić dodatkowe potrzeby w zakresie dostępności miejsc wychowania i opieki dla najmłodszych oraz umożliwi rodzicom powrót do aktywności zawodowej.

Na terenie gminy funkcjonuje ponadto 6 publicznych szkół podstawowych (w tym jedna filia) oraz Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci z upośledzeniami, w nowo wybudowanym budynku w Wierzchosławicach-Dwudniakach (będący w kompetencjach samorządu powiatowego). Według danych z GUS na jeden oddział w szkołach podstawowych w gminie (nie licząc SOSW) przypadało 13 dzieci – mniej niż w przypadku rezultatu województwa (17), powiatu tarnowskiego (14), miasta Tarnów (15) i większości gmin porównawczych. Wskaźnik skolaryzacji dla szkół podstawowych wyniósł z kolei 72,5%, co oznacza że około 3 na 10 osób w wieku szkolnym z gminy uczęszcza do placówek poza jej granicami - najprawdopodobniej w Tarnowie, co potwierdzałyby wysoka wartość wskaźnika dla miasta: 106%. Największą placówką w gminie jest Szkoła Podstawowa w Wierzchosławicach, do której uczęszczało w roku szkolnym 2019/2020 39% (czyli 294 uczniów) wszystkich uczniów z terenu gminy. Sieć szkolną w gminie można ocenić jednak jako dość zdekoncentrowaną: druga największa placówka zlokalizowana jest na północy, w Rudce (153 uczniów), a kolejne, podobnej skali szkoły (ok. 90 uczniów) mieszczą się w Mikołajowicach, Łętowicach i Ostrowie.

Poziom nauczania w szkołach podstawowych z terenu gminy należy uznać na tle jednostek w regionie za bardzo dobry. Podstawę do tego stwierdzenia dają wyniki egzaminów ósmoklasistów z lat 2019-2020: uczniowie z gminy Wierzchosławice osiągnęli jedno z najlepszych wyników w regionie miasta Tarnów, a w przypadku egzaminu z języka polskiego w 2020 roku były to najlepsze wyniki wśród zbiorczych dla poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego w Małopolsce. Należy odnotować, że wysokie rezultaty z egzaminów z lat 2019-2020 nie odzwierciedlają poziomu wyników egzaminów gimnazjalnych z lat poprzednich. Wówczas, wyniki gimnazjalistów z Wierzchosławic należały do jednych z najniższych spośród gmin porównawczych.

Konsekwencje:

- Ponadprzeciętna frekwencja wyborcza w gminie jako dowód na poważne traktowanie spraw lokalnej i ponadlokalnej polityki wśród mieszkańców;
- Niewykorzystany potencjał formalnej współpracy władz samorządowych (w ramach zadań zleconych) ze stosunkowo wysoką liczbą organizacji działających na terenie gminy;

Wyzwania:

- Zwiększenie wykorzystania narzędzi współpracy z organizacjami (np. zadań zleconych, możliwości konsultacji nad programami rozwoju, w tym Programu współpracy z organizacjami) w celu wykorzystania potencjału ich doświadczenia, zaangażowania i aktywności kadr.

- Rozbudowana sieć instytucji społecznych umożliwiających spotkania mieszkańców oraz stwarzających przestrzeń do aktywności grup, stowarzyszeń i organizacji;
 - Systematycznie rozbudowywana infrastruktura sportowa, przy jednoczesnym bardzo dużym spadku osób trenujących w klubach sportowych;
 - Dobrze rozwinięta sieć przedszkolna oraz zdekoncentrowana sieć szkół podstawowych;
 - Wyraźna poprawa wyników z egzaminów szkolnych ósmoklasistów względem egzaminów gimnazjalnych.
- Dbłość o lokalne dziedzictwo materialne i niematerialne, w tym pielęgnowanie integrowania się mieszkańców wokół licznych placówek społecznych i kulturalnych w gminie;
 - Opracowanie planu wsparcia i promocji klubów sportowych, w tym pomoc finansowana przy dywersyfikacji oferty dedykowanej obu płciom;
 - Wspieranie rozwoju placówek szkolnych w celu utrzymania ich dobrego poziomu nauczania oraz rozwoju oferty wychowawczej.

h) wynikających ze stanu finansów publicznych

Poziom dochodów gminy Wierzchosławice w okresie 2015-2019 wzrastał średniorocznie +12,4% do poziomu 45,9 mln zł w 2019 roku. W przeliczeniu na jednego mieszkańca dochody jednostki wyniosły w tym samym roku 4 235 zł i stanowiły 90% wartości wskaźnika uzyskanego średnio przez pozostałe gminy powiatu tarnowskiego (4 713 zł). Dynamika wzrostu dochodów w ostatnich latach pozwoliła gminie Wierzchosławice na niewielkie skrócenie tego rozdzwięku. W okresie 2015-2019 struktura dochodów gminy Wierzchosławice uległa zmianom, za które w największym stopniu odpowiedzialny był wzrost poziomu otrzymywanych dotacji. Ich udział w dochodach wzrósł z 21% do 33%, czego główną podstawą były transfery państwowe na rzecz realizacji programu „Rodzina 500+”. W drugiej kolejności najznaczniej rósł poziom dochodów własnych, choć ich udział w dochodach gminy spadł w latach 2015-2019 z 53% do 45% - wskutek wzrostu udziału dotacji. Najmniejszy udział w dochodach budżetowych miały subwencje, których udział zmalał w tym okresie z 26% do 22%.

W analizie finansowej gminy zwraca uwagę ponadprzeciętnie wysoki poziom dochodów własnych na tle jednostek porównawczych i powiatu (w 2019 roku był to najwyższy wynik w powiecie). Potwierdza to statystyka dochodów własnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca – 1 908 zł, co stanowiło drugi najwyższy wynik wśród gmin porównawczych (zaraz za gminą wiejską Tarnów – 1951 zł). Najważniejsze części dochodów własnych stanowiły wpływy z podatku PIT (36%) oraz z podatku od nieruchomości (31%). W porównaniu do nich, udziały gminy w podatku CIT były niewielkie (5%), lecz warto dodać, że ich kwota w 2019 roku (nieco powyżej 1 mln zł) była najwyższym wynikiem wśród gmin powiatu tarnowskiego.

Sprawność gminy Wierzchosławice w absorbowaniu funduszy unijnych (ze źródeł zagranicznych) można określić jako słabą – pozyskane blisko 4,5 mln zł w okresie 2015-2019 wyróżnia ją spośród gmin porównawczych jako ostatnią.

W 2019 r. wydatki gminy przekroczyły poziom 43,6 mln zł. Począwszy od 2015 r., ich poziom rósł w takim samym tempie co dochody, przy utrzymaniu corocznej nadwyżki poziomu dochodów nad wydatkami przeciętnie na poziomie ok. 2 mln zł. Analogicznie jak w przypadku dochodów, poziom wydatków gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca był znacznie mniejszy (4 020 zł) od średnich rezultatów gmin wiejskich Małopolski (5 285 zł) czy wszystkich jednostek tworzących powiat tarnowski (4 694 zł). W latach 2015-2019 gmina przeznaczała na inwestycje średniorocznie 7,1%, co stanowiło najniższy wynik na tle gmin porównawczych oraz znacznie niższy rezultat od średniej dla gmin wiejskich Małopolski (14%) czy jednostek w powiecie (13,2%).

W podziale dochodów i wydatków gminy Wierzchosławice ze względu na przyporządkowanie do poszczególnych działów klasyfikacji budżetowej największą zmianę w ostatnich kilku latach, jak i w innych gminach, wprowadził program „Rodzina 500+”. Wskutek niego najwięcej dochodów przypadało w 2019 roku na działy „Dochody od osób fizycznych, prawnych i nieposiadających osobowości prawnej” (36,9%), „Rodzina” (34,2%) i „Różne rozliczenia”, m.in. subwencje płynące z budżetu centralnego (22,5%). Najwięcej wydawano w działach „Oświata i wychowanie” (34,3%), Rodzina (27,9%) oraz „Administracja publiczna” (9,7%).

Gminę Wierzchosławice charakteryzuje niski poziom zadłużenia – 18,04% odnotowane na koniec 2019 r. to najniższy rezultat wśród gmin porównawczych. Odbiciem konkurencyjnej kondycji finansowej jednostki jest 35. lokata na 120 gmin wiejskich Małopolski w zestawieniu finansowym dla JST, publikowanym rokrocznie przez Regionalną Izbę Obrachunkową w Krakowie.

Konsekwencje:

- Względna stabilność finansów gminy – wzrost dochodów tożsamy ze wzrostem wydatków;
- Konkurencyjność gminy: najwyższy w powiecie udział dochodów własnych w dochodach ogółem;
- Jak dotąd mała sprawność gminy w pozyskiwaniu i wydawaniu środków europejskich (ze źródeł zagranicznych) na przestrzeni ostatniej dekady;
- Wysoka zdolność kredytowa gminy;
- Dobrze oceniana kondycja finansowa jednostki przez zewnętrzne organy kontroli i nadzoru JST.

Wyzwania:

- Podniesienie efektywności w zakresie pozyskiwania i rozliczania środków zewnętrznych w nowej perspektywie programowania Unii Europejskiej na lata 2021-2027;
- Planowana długofalowo polityka inwestycyjna w oparciu o środki własne i zewnętrzne;
- Optymalizacja wydatków gminy przy jednoczesnym podniesieniu poziomu dochodów;
- Wprowadzenie partycypacyjnych mechanizmów wydatkowania niektórych środków na cele społeczne;
- Utrzymanie dobrych wskaźników finansowych gminy;
- Poszukiwanie rozwiązań obniżających koszty bieżące poprzez podejmowanie współpracy w ramach aglomeracji w niektórych sferach funkcjonowania.

Gmina Wierzchosławice w rankingach JST

Jednym z wyznaczników poziomu rozwoju danej jednostki jest zajmowana przez nią pozycja w różnego rodzaju rankingach i klasyfikacjach, w tym mających formę cyklicznych (zwykle corocznych) konkursów. Pod tym kątem zbadano pozycje zajmowane przez gminę Wierzchosławice w następujących zestawieniach:

- a) Ranking Samorządów „Rzeczpospolitej” – ogólnopolskie zestawienie przygotowywane przez redaktorów jednego z najpoczytniejszych dzienników ekonomiczno-prawnych. Metodologia badania obejmuje kategorie trwałości ekonomiczno-finansowej, trwałości społecznej, trwałości środowiskowej a także jakości zarządzania urzędem i mechanizmy partycypacyjne. W edycji 2020 – oceniającej dokonania lokalnych władz pod względem zrównoważonego

rozwoju – **gmina Wierzchosławice uplasowała się na 768. pozycji spośród wszystkich 1537 gmin wiejskich objętych badaniem**, rok wcześniej – przy innej opracowanej metodologii badania – zajmowała 40. miejsce na 1548 gmin.

- b) Ranking Gmin Małopolski 2019 – opracowywany przez FRDL Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji (FRDL MISTiA) w Krakowie, zakładający wyłonienie i promowanie jednostek wyróżniających się pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie. Zestawienie jest przygotowane w oparciu o analizy na podstawie danych udostępnianych przez Urząd Statystyczny w Krakowie. W jego najnowszej wersji (z 2020 r.) gmina Wierzchosławice zajęła miejsce **91. spośród 120 gmin wiejskich Małopolski**. W rozszerzonym kryterium, obejmującym wszystkie gminy Małopolski, gmina znalazła się na miejscu **136. spośród 179 rozpatrywanych jednostek**.
- c) Ranking Finansowy Samorządu Terytorialnego w Polsce – przygotowywany w ramach Europejskiego Kongresu Samorządów odbywającego się w Krakowie. W tym przypadku gmina Wierzchosławice zajęła 829. pozycję spośród 1547 gmin wiejskich. Kryteriami klasyfikowania gmin były standaryzowane wskaźniki, obejmujące dane dostarczane przez regionalne izby obrachunkowe, m.in. dochody własne gmin, wydatki inwestycyjne, nadwyżki operacyjne, udział środków europejskich w wydatkach czy udział podatku dochodowego od osób fizycznych w dochodach bieżących. Rok wcześniej, w edycji z 2018 roku gmina zajęła 804. miejsce na 1548 gmin wiejskich.
- d) Indeks kultury finansowej gminy – zestawienie opracowywane przez Regionalną Izbę Obrachunkową w Krakowie, klasyfikujące wszystkie gminy Małopolski (w podziale na wiejskie i miejsko-wiejskie oraz miejskie) na podstawie indeksu, wyliczanego w oparciu o poziom zadłużenia, udział dochodów własnych w dochodach ogółem, relacja nadwyżki operacyjnej do dochodów ogółem, udział wydatków inwestycyjnych w ogólnej sumie wydatków, a także obciążenie wydatków bieżących wydatkami na wynagrodzenia i ich pochodne. Za sprawą podobnego zestawu danych, ranking zbliżony jest swoim charakterem do poprzednio omawianego. Niemniej warto zaznaczyć, że w wersji zestawienia z 2020 r. **gmina Wierzchosławice znalazła się na 35. pozycji spośród 120 jednostek gmin wiejskich Małopolski**.

Spis map

Mapa 1. Lokalizacja gminy Wierzchosławice oraz gmin porównawczych oraz Krakowa, Brzeska i Tarnowa na tle Małopolski.....	4
Mapa 2. Główne szlaki komunikacyjne gminy Wierzchosławice	7
Mapa 3. Tereny zieleni, upraw rolnych i wód w gminie Wierzchosławice.....	9
Mapa 4. Mapa glebowo-rolnicza gminy Wierzchosławice	11
Mapa 5. Mapa zabudowań mieszkalnych gminy Wierzchosławice z wyróżnioną strefą 2 km wokół drogi DW973/1346K w stronę Tarnowa.....	14
Mapa 6. Liczba mieszkańców w poszczególnych sołectwach gminy Wierzchosławice w 2020 roku oraz dynamika zmiany populacji w latach 2015-2020 (w nawiasie)	15

Spis ilustracji

Rysunek 1. Mapa najważniejszych miejsc i instytucji w sferze turystyki i rekreacji w gminie Wierzchosławice.....	43
--	----

Spis tabel

Tabela 1. Udział zabudowy skoncentrowanej wokół DW973 w zabudowie gminy ogółem	13
Tabela 2. Wpływy do budżetu gminy z podatku CIT od przedsiębiorstw z poszczególnych sekcji PKD w 2019 roku oraz udział poszczególnych sekcji w dochodach ogółem.....	24

Spis wykresów

Wykres 1. Struktura użytkowania gruntów w gminie Wierzchosławice w 2019 roku	10
Wykres 2. Struktura obszarowa gruntów rolnych w gminie Wierzchosławice	12
Wykres 3. Relacja liczby mieszkańców danego sołectwa wg złożonych deklaracji odbioru odpadów do liczby mieszkańców wg ewidencji ludności w gminie Wierzchosławice w 2020 roku.	16
Wykres 4. Liczba ludności gminy Wierzchosławice i jednostek porównawczych w latach 2010 i 2019	17
Wykres 5. Zmiana liczby ludności w danej grupie wiekowej między latami 2010-2019 w gminie Wierzchosławice, jednostkach porównawczych, powiecie tarnowskim i Małopolsce	18
Wykres 6. Wykresy oraz linie trendów liczby urodzeń i zgonów w przeliczeniu na 1000 osób na przedstrzeni lat 2008-2019 dla wybranych JST	20
Wykres 7. Liczba przedsiębiorstw w gminie Wierzchosławice i jednostkach porównawczych na przestrzeni lat 2014-2020.....	21
Wykres 8. Liczba zarejestrowanych podmiotów REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w latach 2015 i 2019 w gminie Wierzchosławice i gminach porównawczych.....	22
Wykres 9. Liczba przedsiębiorstw z danej sekcji wg PKD 2007 w gminie Wierzchosławice w 2020 roku	23
Wykres 10. Suma liczby bezrobotnych w podziale wg płci w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2020.....	26

Wykres 11. Suma liczby bezrobotnych w podziale wg wykształcenia w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2020	27
Wykres 12. Suma liczby bezrobotnych w podziale wg czasu pozostawania bez pracy w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2020	27
Wykres 13. Odsetek mieszkańców korzystających z infrastruktury sieciowej w ogóle populacji gminy Wierzchosławice, powiatu tarnowskiego i Małopolski	30
Wykres 14. Liczba porad podstawowych i specjalistycznych w ośrodkach zdrowia w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2019	32
Wykres 15. Suma liczby osób korzystających z pomocy społecznej w podziale wg długości okresu korzystania z pomocy w gminie Wierzchosławice w latach 2015-2019	32
Wykres 16. Liczba osób w rodzinach objętych wsparciem z danego powodu w gminie Wierzchosławice w latach 2015 i 2019	33
Wykres 17. Liczba osób objętych wsparciem pomocy społecznej na 100 mieszkańców sołectwa oraz liczba osób objętych wsparciem w danym sołectwie (w nawiasie) w gminie Wierzchosławice w 2019 roku	34
Wykres 18. Liczba osób objętych wsparciem pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w gminie Wierzchosławice, gminach porównawczych, powiecie tarnowskim i Małopolsce	35
Wykres 19. Liczba kradzieży, przypadków uszkodzenia mienia i przestępstw gospodarczych w gminie Wierzchosławice w latach 2016-2020	36
Wykres 20. Liczba nietrzeźwych kierowców i kolizji drogowych oraz liczba wypadków i rannych wypadkach w gminie Wierzchosławice w latach 2016-2020	36
Wykres 21. Statystyki liczby pojazdów na odcinkach DW975 w Wierzchosławicach w 2015 roku oraz liczba pojazdów na 1000 osób zarejestrowanych w powiecie tarnowskim w latach 2010-2019	37
Wykres 22. Liczba interwencji OSP ogółem w gminie Wierzchosławice i porównywanych gminach w 2019 roku	38
Wykres 23. Odsetek odpadów zebranych selektywnie w ogólnej liczbie zebranych odpadów oraz pośród gospodarstw domowych w gminie Wierzchosławice i gminach porównawczych w 2019 roku	41
Wykres 24. Frekwencja wyborcza w latach 2014-2020 w gminie Wierzchosławice, powiecie tarnowskim i Małopolsce	44
Wykres 25. Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. osób w gminie Wierzchosławicach i gminach porównawczych	45
Wykres 26. Ćwiczący w klubach w podziale wg płci i wieku w gminie Wierzchosławice w latach 2012-2018	47
Wykres 27. Liczba czytelników w poszczególnych bibliotekach w gminie Wierzchosławice w roku 2019	48
Wykres 28. Liczba czytelników bibliotek w podziale na grupy wiekowe w gminie Wierzchosławice w 2019 roku	48
Wykres 29. Liczba miejsc w przedszkolach na 1000 dzieci oraz liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w przedszkolu w gminie Wierzchosławice i gminach porównawczych w 2019 roku	49
Wykres 30. Liczba uczniów w poszczególnych placówkach szkolnictwa podstawowego na terenie gminy Wierzchosławice w 2019 roku	50
Wykres 31. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w wybranych jst (2019)	51
Wykres 32. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w wybranych jst (2020)	51

Wykres 33. Wyniki egzaminu gimnazjalnego w wybranych jst (2018)	52
Wykres 34. Wyniki egzaminu gimnazjalnego w wybranych jst (2019)	52
Wykres 35. Dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Wierzchosławice, gminach powiatu tarnowskiego oraz gminach porównawczych w latach 2015-2019	53
Wykres 36. Dochody gminy Wierzchosławice, gmin powiatu tarnowskiego oraz gmin porównawczych w latach 2015-2019	53
Wykres 37. Struktura dochodów gminy Wierzchosławice w latach 2015 i 2019.....	54
Wykres 38. Suma pozyskanych środków unijnych przez gminę Wierzchosławice i gminy porównawcze w latach 2015-2019	55
Wykres 39. Dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Wierzchosławice, gminach powiatu tarnowskiego i gminach porównawczych w latach 2015-2019	55
Wykres 40. Wydatki samorządów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie Wierzchosławice, gminach powiatu tarnowskiego oraz przeciętne wyniki gmin wiejskich Małopolski i gmin porównawczych w latach 2015-2019.....	56
Wykres 41. Przeciętny udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach gminy Wierzchosławice i gmin porównawczych w latach 2015-2019 [%].....	57
Wykres 42. Struktura dochodów gminy Wierzchosławice wg działów klasyfikacji budżetowej w latach 2015 i 2019	58
Wykres 43. Struktura wydatków gminy Wierzchosławice wg działów klasyfikacji budżetowej w latach 2015 i 2019	58
Wykres 44. Poziom zadłużenia (relacja zobowiązań do dochodów ogółem) gminy Wierzchosławice i gmin porównawczych w latach 2018-2019	59